

JIHOČESKÁ UNIVERZITA V ČESKÝCH BUDĚJOVICÍCH
ZDRAVOTNĚ SOCIÁLNÍ FAKULTA

**METODY A PŘÍSTUPY V PREVENCI RIZIKOVÝCH ČINITELŮ NA PRVNÍM
STUPNI ZÁKLADNÍCH ŠKOL**

DIPLOMOVÁ PRÁCE

Autor: Miloslava Hanousková

Vedoucí práce: Mgr. Josef Hošek

23. 4. 2007

Methods and Approaches in Prevention of Risk Factors in the First Degree of Basic Schools

The theoretical part of the Master's Thesis devoted to risk factors that can change into dystropy of children in the infantry school. Further, I have processed methods related to this problems and mentioned approaches that can be alternatively used in preventive activities. This includes not only activities concentrated on children and youth, but also approaches towards teachers, parents and general public. I always tried to emphasize what is the most effective for the school environment. Illustrating examples are also included.

In the research part of the Thesis, I have evaluated results of data gathered from pupils of the fourth and fifth classes of a basic school (technique - questionnaire) and school methodists for basic school prevention (technique – structured interview).

I have also executed a preventive program that I have elaborated and named “Preventik”. It was concentrated on violence. I have work two lessons with each class. Several weeks later, I have distributed the questionnaire to these children. To evaluate the results, I have performed the same inquiry in a school where the program Preventik was not realized. Afterwards, I have compared and graphically processed both files. In terms of overall evaluation, the pupils who have gone through the program had better knowledge results.

Through interviews with school prevention methodists, I tried to examine how they fulfil a Minimum prevention program at their school. The survey showed that 80% of preventive activities at the school are performed by themselves and other teachers do not collaborate. Further, I have come to conclusion that approaches for prevention of social-pathologic phenomena which are the most suitable for this particular age-group – i.e. peer programs, are not used and in 80% of the questioned schools, parents of the first degree pupils are not involved into prevention. Conclusion of the Thesis devoted to proposal for improvement of preventive activities in basic schools.

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci na téma Metody a přístupy v prevenci rizikových činitelů na prvním stupni základních škol vypracovala samostatně a použila jsem pramenů, které cituji a uvádím v příložené bibliografii.

Souhlasím s použitím práce k vědeckým účelům.

V Českých Budějovicích.....

Podpis studenta

Poděkování

Především děkuji za možnost uskutečnění programu Preventik ředitelům dotčených základních škol, ostatním pedagogům i žákům, kteří mi pomohli získat potřebné informace a cenné poznatky, jichž jsem v práci použila.

V neposlední řadě děkuji za laskavé vedení diplomové práce Mgr. Josefu Hoškovi.

OBSAH	5
ÚVOD	8
1. SOUČASNÝ STAV	
1.1 <i>Historie a příčiny rizikového chování dětí a mládeže</i>	9
1.2 <i>WHO – Světová zdravotnická organizace</i>	11
1.3 <i>Zdraví 21</i>	12
1.4 <i>Úmluva o právech dítěte</i>	13
1.5 <i>Škola a její role v současnosti</i>	14
1.5.1 <i>Škola a rizikové činitele sociální patologie</i>	15
1.5.2 <i>Škola a nekázeň</i>	18
1.5.3 <i>Škola - emoční kompetence žáků a poruchy chování</i>	19
1.6 <i>Školské vzdělávací programy v prevenci rizikových činitelů</i>	21
1.6.1 <i>Národní program rozvoje vzdělávání v ČR – Bílá kniha</i>	22
1.6.2 <i>Rámcový vzdělávací program</i>	22
1.6.3 <i>Program Škola podporující zdraví</i>	23
1.6.4 <i>Program Mezinárodní bezpečná škola</i>	24
1.7 <i>Metodické dokumenty pro prevenci sociálně patologických jevů vydaných MŠMT ČR</i>	24
1.7.1 <i>Metodický pokyn ministra školství, mládeže a tělovýchovy k prevenci sociálně patologických jevů u dětí a mládeže (č.j. 14514/2000-51 ze dne 29.8.2000)</i>	25
1.7.2 <i>Metodický pokyn ministra školství, mládeže a tělovýchovy k prevenci a řešení šikanování mezi žáky škol a školských zařízení (č.j. 28275/2000-22 ze dne 8.12.2000)</i>	27
1.7.3 <i>Metodický pokyn k jednotnému postupu při uvolňování a omlouvání žáků z vyučování, prevenci a postihu záškoláctví (č.j. 10 194/2002-14 ze dne 11.3.2002)</i>	30
1.7.4 <i>Strategie prevence sociálně patologických jevů u dětí a mládeže v působnosti MŠMT ČR na období 2005 – 2008 (č.j. 10844/2005-24 ze dne 3.5.2005)</i>	31

1.8	<i>Certifikace preventivních programů</i>	32
1.9	<i>Prevence ve školách</i>	33
1.10	<i>Přístupy v prevenci rizikových činitelů</i>	36
1.10.1	<i>Strategie zaměřené na jednotlivce</i>	36
1.10.2	<i>Strategie zaměřené na vrstevníky – „Peer“ programy</i>	37
1.10.3	<i>Strategie zaměřená na skupiny – vrstevnické, růstové skupiny</i>	39
1.10.4	<i>Vzdělávací přístupy zaměřené na rodiče</i>	41
1.10.5	<i>Strategie zaměřené na školy</i>	41
1.10.6	<i>Strategie zaměřené na učitele</i>	42
1.11	<i>Základní představitelé primární prevence ve škole</i>	43
1.12	<i>Principy primární prevence ve škole</i>	44
1.12.1	<i>Pravidla kvalitní prevence ve školách</i>	44
1.12.2	<i>Pravidla pro učitele</i>	45
2.	CÍLE PRÁCE A HYPOTÉZY	46
2.1	<i>Cíl práce</i>	46
2.2	<i>Hypotézy</i>	46
3.	METODIKA	47
3.1	<i>Metoda dotazování</i>	52
3.2	<i>Charakteristika výzkumného souboru</i>	52
4.	VÝSLEDKY	53
4.1	<i>Výsledky dotazníkového šetření: porovnání žáků škol, kteří program absolvovali s žáky, kteří jej neabsolvovali</i>	53
4.2	<i>Výsledky dotazníkového šetření: porovnání žáků škol, kteří program absolvovali</i>	63
4.3	<i>Výsledky strukturálního rozhovoru se školními metodiky prevence</i>	66
5.	DISKUZE	71
5.1	<i>Učitel a výkon dozoru během preventivního programu ve třídě</i>	72

5.2	<i>Diskuze nad výsledky dotazníkového šetření: porovnání žáků škol, kteří program Preventik absolvovali s žáky, kteří jej neabsolvovali</i>	73
5.3	<i>Diskuze nad výsledky dotazníkového šetření: porovnání žáků škol, kteří program absolvovali</i>	75
5.4	<i>Diskuze nad výsledky řízeného rozhovoru se školními metodiky prevence</i>	78
5.5	<i>Pozitivní a negativní stránky prevence ve školách, se kterými jsem se při práci na DP setkala</i>	80
6.	ZÁVĚR	85
7.	SEZNAM POUŽITÝCH ZDROJŮ	91
8.	KLÍČOVÁ SLOVA	100
9.	PŘÍLOHY	101
	SEZNAM ZKRATEK	

ÚVOD

Téma diplomové práce „Metody a přístupy v prevenci rizikových činitelů na prvním stupni základních škol“ odráží současnou potřebu společnosti, která je prezentována snahou o zlepšení zdravotního stavu populace a o snížení rizikového chování dětí a mládeže.

Sjezdy světových organizací poukazují na naléhavost potřeby věnovat se prevenci sociálně patologických jevů. Důraz kladou právě na školní věk – kdy je žák účasten výchovně vzdělávacího procesu. Právě vliv školního procesu je nezanedbatelný. Učitelé a tvůrci výchovně vzdělávacích programů se v současnosti snaží o ozdravení školy. Je zaveden Rámcový vzdělávací plán do všech typů škol a školských zařízení. Právě ten by měl otevřít cestu kvalitnější prevenci a zapojit do této potřebné činnosti všechny pedagogy.

Je třeba posilovat vztah školy a rodiny. Obě tyto instituce jsou pro prevenci nežádoucího chování dětí nejvýznamnější. Z tohoto důvodu je třeba rodiče vzdělávat, vychovávat a upozorňovat je na nebezpečí, která mohou jejich děti ohrozit. V této činnosti by měla mít prvenství škola.

Škola je, jak jsem již uvedla, jednou z institucí, která má velmi významné postavení v životě dítěte. Povinná školní docházka umožňuje oslovit všechny děti v populaci. Tato skutečnost dává škole řadu možností v ovlivňování postojů a chování dětí a mládeže a tím u nich předcházet sociálně patologickým jevům.

Zabraňovat rozvoji nežádoucího chování nelze bez kvalitní přípravy a vzdělávání samotných pedagogů. Myslím, že základní profesní výbavou kvalitního pedagoga by se neměla stát pouze aprobace, ale i rozvoj emočních a sociálních kompetencí – jako je práce s vlastní agresí, zlostí, náladami...

1. SOUČASNÝ STAV

1.1 *Historie a příčiny rizikového chování dětí a mládeže*

V minulosti nebylo věnováno zdraví tolik pozornosti jako je tomu dnes. Během vývoje ušel člověk veliký kus cesty. Jeho způsob života se změnil. Dříve musel vynaložit velké úsilí, aby získal obživu pro sebe a pro svoji rodinu. Musel lovit, sbírat, tvrdě pracovat na poli a množství vyprodukovaných potravin nestačilo na obživu všech (12).

S rozvojem moderní společnosti se mnohé změnilo. Industrializace a urbanizace odvedla velké množství lidí z polí do továren či kanceláří. Tím se život ve společnosti změnil. V městských oblastech se život společnosti stává neosobnějším a anonymnějším. Mnoho lidí se setkává spíše s cizími tvářemi než s jedinci, které by osobně znal (12).

Socioekonomické proměny české společnosti se promítají do života celé populace. Po letech ohrožení kolektivismem nás nyní ohrožuje přílišný egoistický individualismus.

Vývoj společnosti nahromadil mnoho skrytých problémů, které jsou spjaté s postavením dětí a se vztahem dospělé populace k dětství a rodičovství. Dospělé společnosti často uniká, že děti se přímo i nepřímo podílejí na problémech dospělého světa, ale nemají možnost ovlivnit jejich řešení (9).

Koncentrace obyvatelstva ve městech, společné bydlení v panelových domech, znamenaly masové sdílení stejnosti a uspokojování identických potřeb obyvatel. Postupně se zúžily či vymizely nezbytné potřeby a hodnoty, což následně způsobilo psychické chátrání člověka a spustilo lavinu stejných nemocí, stejných poruch chování, masového proviňování a delikvence (42).

Na současné děti nepříznivě působí chronický nedostatek času, který se nejvíce promítá do života rodin. Ubývá zde času tráveného společným tvořením, společnou činností a společným setkáváním. Tento nedostatek přechází u dítěte v psychickou subdeprivaci – kdy dítě postrádá vřelou blízkost svých lidí.

Do popředí se dostává vliv vrstevnických skupin v časném vývoji dítěte. Jeho život je velmi brzo institucionalizován. Děti tráví velké procento času odděleny od

svých rodičů či blízkých. Parta či skupina může být významnou sociální oporou pro dítě, ale na druhé straně i ohrožením zdravého vývoje osobnosti a kriminogenním prostředím. Velkým problémem jsou tzv. děti s klíčem na krku – jsou vystaveny mnohým ohrožením – dopravním úrazům, agresi vrstevnických part, dealerům drog...
(9).

Rizikové chování dětí a mládeže, je velmi často spojeno s rizikovým předstrukturováním životního času a prostoru - výchova v neúplné či dysfunkční rodině, alkoholismus či problémové pití u rodičů, poruchy chování v dětství a dospívání a blízké sociální okolí – přátelé či parta, silně konzumující alkohol či zneužívající drogy
(9).

Masové zvyšování mírného, zdánlivě bezvýznamného proviňování spolehlivě přechází v prudkou akceleraci závažnější a nebezpečnější delikvence a kriminality. Nerespektuje-li 50% řidičů čas od času dopravní předpisy, podílí-li se až 20% žáků na základních školách na šikaně 40% svých spolužáků, projevuje-li každý třetí či čtvrtý středoškolák rasistické postoje atp., pak se přímo úměrně zvyšuje delikvence.

Velkou zásluhu na současném nárůstu či závažnosti proviňování má proměna až zvrácení norem dobra a zla. Dobro a zlo předtím beze změny a spolehlivě fungovaly stovky, ale i tisíce let. Dobro odjakživa představovalo hodnotu, která napomáhala k integraci, kooperaci a harmonizaci jedinců s ostatními.

Tvůrci thrillerů a autoři počítačových her s agresivním potenciálem a konzumenti těchto děl se stávají propagátory zla, jeho obdivovateli a rozmnožovateli. I děti, které zatím neumí číst a psát, již ovládají počítačové hry s nebezpečně silným agresivním potenciálem. I nezletilý si může ve hře vybrat zda bude hrát zlého nebo takzvaně „hodného zabijáka“. Zkušenosti s beztrestností za proviňování ve virtualitě (v počítačových hrách, ve filmových dílech) navozují závažná pokušení k nebezpečnému proviňování v realitě(42).

Čím širší je základna pyramidy bezvýznamného, tolerovaného a netrestného proviňování, tím závažnější delikvenci, nakonec i zločiny, nalezneme ve špičce pyramidy. S trochou nadsázky lze říci, že když se děti v útlém věku naučí děkovat, prosit, zdravit, omlouvat se, vyjadřovat vděčnost, ochotu pomoci, schopnost dojetí a

lítosti, nebudou pak jako adolescenti či dospělí podvádět, jednat agresivně, krást, loupit nebo dokonce vraždit – viz příloha 1.

Svoboda v ČR po roce 1989, prudce zvýšila nabídku možností prosociálních tak i sociálně patologických. Zvýšený výskyt a dynamika vývoje těchto jevů musí být apelem na společenské instituce, v jejichž rukou leží rozhodování, příprava a realizace programů víceúrovňové prevence sociální patologie. Neměla by chybět ani nabídka podpory alternativních životních stylů **(9)**.

1.2 WHO – Světová zdravotnická organizace

WHO je mezinárodním koordinátorem zdravotních záležitostí členských států. Jejím hlavním posláním je pomáhat vládám nést zodpovědnost za zdraví občanů, posilovat účast nejen zdravotních resortů na plnění zdravotních programů a zvyšovat podíl veřejnosti na péči o zdraví **(9)**.

Založena: 7. dubna 1948

Sídlo: Ženeva

ČR: leden 1993 přijata jako 182. člen WHO **(9)**

Zajišťuje: technickou spolupráci mezi národy v oblasti zdravotní péče

Provádí: celosvětové programy pro prevenci šíření nebezpečných onemocnění

Snaží se: zlepšit kvalitu lidského života

Funkce: a) poskytovat celosvětové poradenství v oblasti zdravotnictví
b) ustanovovat globální standardy pro zdraví
c) spolupracovat s vládami při rozvoji národních zdravotních programů
d) rozvíjet a šířit vhodné zdravotnické technologie, informace a standardy **(81)**

1990-1995: 8. generální program WHO stanovil adolescenty jako zvláštní rizikovou populační skupinu, protože se zdraví dorostu stalo vážným problémem všech společností. Ukázalo se, že klíčem ke zdraví dospívajících je jejich chování **(60)**.

2003: ČR se připojila k Rámcové úmluvě o kontrole tabáku (FCTC) – stanovuje zásadní kroky, které je nutné přijmout k zastavení tabákové epidemie **(66)**

14.1.2005: Akční plán duševního zdraví pro Evropu – vychází z Deklarace duševního zdraví pro Evropu. Členské státy se prostřednictvím Deklarace duševního zdraví pro Evropu a tohoto Akčního plánu zavazují: připravit strategii a realizovat aktivity namířené proti stigmatu a diskriminaci; zkoumat dopady veřejné politiky na duševní zdraví; rozvíjet specializované služby schopné řešit specifické problémy mládeže a starších lidí ... **(80)**.

1.3 Zdraví 21

Program Zdraví 21, vychází z programu WHO „Zdraví pro všechny“. Je to dlouhodobý program zlepšování zdravotního stavu obyvatelstva České republiky. Byl projednán vládou ČR 30. října 2002.

Pro naplnění cílů programu je potřeba přijmout mnoho legislativních opatření, podporovat nestátní neziskové organizace v preventivních činnostech a podporovat programy ve školách, které mají za cíl snížit poptávku po alkoholu a jiných návykových látkách u dětí a dospívajících **(34)**.

Program obsahuje 21 cílů společného evropského programu ke zlepšení zdravotního stavu národů a regionu. Každý cíl je uveden současným stavem v dané problematice a je zde popis dílčích cílů a aktivit, které mají napomoci tento cíl naplnit. Nechybí ani, kdo je za splnění cíle zodpovědný **(34)**.

Ø Cíl 4 - Zdraví mladých

Dětství a dospívání jsou významnými etapami lidského života. Zdravý vývoj je podmíněn dobrým rodinným zázemím a sociálními vztahy mimo rodinu. Mladé lidi ohrožuje mnoho zdravotních rizik, které jsou typické pro toto období (tabák, alkohol, drogy, touha po sexuálních zkušenostech..) **(34)**.

I přes dobrou zdravotní péči trvá nárůst poruch chování a stoupá počet závažných úrazů. Narůstá syndrom rizikového chování mládeže. Způsobilst ke zdravému životnímu stylu dětí a mládeže, nevhodně ovlivňuje reklama **(34)**.

Je třeba zejména věnovat pozornost zdravotnímu stavu dětí a mládeže v základních školách: věnovat se podmínkám školy, režimu, vztahům mezi

spolužáky a intenzivně se zaměřit na prevenci násilí a šikany. Dále snížit podíl mladých lidí vykazující škodlivé formy chování – konzumace drog, tabáku a alkoholu (34).

Ø Cíl 9 – Snížit výskytu poranění způsobených násilím a úrazy

Ø Cíl 11 – Zdravější životní styl

Ø Cíl 12 - Snížit škody způsobené alkoholem, drogami a tabákem

Dílčí cíle: mezi osobami staršími 15-ti let, by mělo být 80 % nekuřáků a mezi osobami do 15-ti let, by nekuřáci měli představovat téměř 100 %; spotřeba alkoholu na osobu by neměla převýšit 6 litrů za rok a u osob mladších 15-ti let by měla být nulová; snížit rozšiřování drog o 25 %... (34).

V souladu s programem Světové zdravotnické organizace Zdraví 21 a se vzdělávacími potřebami 21. století musí být výchova ke zdravému rozvoji osobnosti a psychosociálních kompetencí u dětí a mládeže integrovány do vzdělávací politiky a vzdělávacích programů a uváděny v činnost pomocí školské infrastruktury a jejích mechanismů (59).

1.4 Úmluva o právech dítěte

20.11. 1989: Přijata Valným shromážděním OSN

2. 9. 1990: Vstoupila v platnost – ratifikovalo ji požadovaných 20 států

21.11. 1991: Ratifikovalo ji již 65 států – včetně ČSFR

Rok 1994: Mezinárodní rok rodiny – na návrh Polska (23,41).

Úmluva navazuje na předchozí Deklarace (Ženevská deklarace práv dítěte - 1924; Charta práv dítěte – 1959), avšak přináší zcela nové aspekty, které rozšiřují postavení a práva dítěte ve společnosti. Objevuje se zde zcela nově právní subjektivita dítěte. Úmluva požaduje spolupráci na mezinárodní i národní úrovni (9).

V úvodním článku je definice dítěte: Dítětem je každá lidská bytost, jež je mladší osmnácti let, pokud podle právního řádu, jenž se na dítě vztahuje, není zletilosti dosaženo dříve.

Úmluva obsahuje celou řadu práv dítěte jako lidské bytosti. Zahrnuje občanská, sociální, politická a kulturní práva. Zabývá se právy dítěte žijícího v běžných

podmínkách, ale také zajišťuje speciální ochranu těm dětem, které žijí v obzvláště obtížných podmínkách – děti bez rodiny, děti čekající na statut uprchlíka, děti s postižením...Úmluva věnuje pozornost také dětem, které se dostávají do konfliktu s trestním právem **(23)**.

Práva dítěte - výběr: Máš právo využívat všech svých práv (článek 2 úmluvy); Máš svá práva. Máš také své povinnosti (celá Úmluva o právech dítěte); Máš právo na život (článek 6 úmluvy); Nikdo ti nesmí ubližovat. Nikdo tě nesmí tělesně ani duševně týrat (článek 19 úmluvy) Máš právo žít v míru a přátelství s dětmi i dospělými ze všech zemí světa (článek 38 úmluvy); Máš právo mít své kamarády (článek 15 úmluvy) **(36)**.

Všechny státy, které ratifikovaly Úmluvu o právech dítěte se zavázaly, že všemi možnými způsoby budou rozvíjet u dětí právní povědomí, včetně znalosti obsahu Úmluvy. Tato znalost by měla být naprostou samozřejmostí profesní výbavy všech, kteří s dětmi pracují – rodičů, učitelů, lékařů, právníků, soudců... **(23)**.

To nelze splnit, bez znalosti toho, jak právům rozumějí ti, kterých se bezprostředně týkají – děti samy. Výchova k lidským právům a právům dítěte by se měla stát samozřejmou náplní povinného školního vzdělávání. Proto je velice důležité, aby rodina, škola, obec...pracovaly tak, aby pomáhaly dětem právní povědomí vytvořit a pochopit, aby byly pro děti skutečnou sociální oporou **(23)**.

1.5 Škola a její role v současnosti

Lidé, kteří koncipují vzdělávací systémy a vzdělávací politiku vyspělých zemí si velmi dobře uvědomují, že svět se kvalitativně mění. Tím se mění i nároky na vzdělavatele. Svět se stále globalizuje a propojuje. Od vzdělávacího systému se očekává výchova světoobčanů, kteří budou mít dostatek tolerance pro odlišnost a společenské solidarity.

Škola stále méně ví, jak a k čemu žáky připravovat. Vývoj je tak překotný, že s ním tvůrci vzdělávacích programů těžko mohou udržet krok **(31)**.

Při povinné školní docházce získávají děti všech úrovní schopností a všech vrstev obyvatelstva zkušenost, kterou jim přináší sociální vztahy v přirozeně heterogenních kolektivech vrstevníků. Děti se v nich navzájem ovlivňují a budují si nenahraditelný

sociální kapitál, který budou potřebovat v budoucích společenských, politických a pracovních záležitostech (32).

Na školu klade společnost mnoho dalších požadavků. Má vychovávat ve spolupráci s rodinou, ale vždy není snadné skloubit zájmy společnosti, rodiny a školy. Škola má přihlížet k postojům rodičů a individualitě dítěte. Zároveň však má vzdělávat ve třídách, kde je 30 žáků (31).

Škola by měla dětem napomáhat k osvojení kompetencí, které představují soubory znalostí, dovedností, návyků a postojů, které vedou k tvorbě zdravého životního stylu a sociálního zdraví.

Úkolem školy je zapojit rodiče, děti, učitele a další občany do společného vytváření ohleduplných vztahů, rozvoje pozitivního chování a smysluplné účasti v životě společnosti. Škola má získat děti pro bezpečný a zdravý přístup k životu bez násilí, alkoholu, drog a jiných škodlivin. Důraz by měl být kladen na rozvoj multikulturního porozumění.

Kritériem kvality prostředí se rozumí, je-li pocíťováno jako bezpečné a zároveň podnětné pro rozvoj jednotlivce. S rostoucí problematikou šikanování a dalších sociálně patologických jevů na půdě školy se úsilí zaměřuje do oblasti udržení bezpečnosti života v sociální skupině, jakou je třída a škola (59).

1.5.1 Škola a rizikové činitele sociální patologie

V dnešní škole stále ještě převažují:

- Snahy o výkonnost – dítě je ve škole nejčastěji hodnoceno za podané výkony a za chování. Z toho dítě v prvních letech školní docházky odvozuje pocit vlastní hodnoty.
- Neangažovaný učitel – preferuje některé žáky a jiné zatracuje. Tím může napomoci k vytváření asociálních part.
- Rychlý postup v učení, založený na ustáleném modelu vyučovací hodiny – nejčastěji frontální učení, kdy učitel látku vykládá a žáci jsou pouze příjemci informací.

- Učitelův nezáměr a agresivita – mohou být půdou pro šikanování ve třídě. Někdy učitel svým chováním agresorům označí jedince, který je z nějakého ohledu problematický.
- Předávání hotových poznatků.
- Vynucená kázeň – zejména kritikou, nemůže přispívat k pocitu kompetence a vnitřní pohody dítěte. Objevuje se v našich školách často. Je soudržná s autoritářskou, kritickou výchovou.
- Vzájemná soutěž a úspěch na úkor druhých.
- Hierarchicko – autoritativní model vedení dětí ve škole – nebere na vědomí skupinovou dynamiku (27).

Během školní docházky čelí děti nejrůznějším osobním obtížím, širokému spektru problémů a zážitků. Velmi často mohou být vážné a traumatizující (27).

Škola, kde děti soutěží v úspěších, v reprodukci znalostí, jsou vedeny jen ke kázni a tím i k nesamostatnosti, kde není rozvíjena tvořivost dětí a prosociální dovednosti, představuje výrazně rizikové prostředí, pro rozvoj společensky nežádoucích jevů (78).

Důsledek neúspěšnosti může být pro školáka různý. Může mu vadit, trápit ho či mu snížit vlastní sebehodnocení. Naopak mu může nevadit, protože má jiné hodnoty či je úspěšný v jiné oblasti. Může mu být úspěšnost i lhostejná (dítě racionalizuje skutečnost tím, že úspěch pro něj není významný) (58).

Je v zájmu nás všech zajistit dětem kvalitní a nezraňující pobyt ve vhodném prostředí, aby z něj děti odcházely zdravě sebevědomé s úctou k sobě a k životu (56).

Vyskytují se určité životní situace či chování, které mohou vyvolat sociální rozladu či nepohodu, které mohou vést k rizikovému chování.

Je třeba zdůraznit, že rozvoj sociální patologie má multifaktoriální etiologii:

- Individuální predispozice dítěte: genetická zátěž, biologické oslabení plodu v těle matky, vytvoření nejisté vazby mezi matkou a dítětem, odchylky ve vývoji temperamentu...
- Příčiny v rovině celospolečenské: změna struktury a funkcí rodiny, absence pozitivních vzorů v každodenním životě dítěte, virtuální realita, rychle probíhající

změny ve společnosti, umělý svět masových médií, urychlující se nástup biologického dospívání a opožďující se dozrávání sociální, delší závislost mladé generace na rodičích...**(1)**.

- Rodinné predispozice: rozchod rodičů je jedním z nejvíce traumatizujícím zážitkem pro dítě. U školních dětí může způsobit přibývající agresi, poruchy koncentrace, hyperaktivitu **(47)**. Chybný výchovný styl, který neodpovídá potřebám dítěte, a který se často nedaří změnit, protože je chybně předáván z generace na generaci, domácí násilí, nerespektování individuality a osobnosti. (A. Adler rozlišoval výchovu na tu, která dítě uschopňuje ke zvládnutí životních úkolů a nároků všedního dne a tím přispívá k realistickému sebehodnocení, schopnosti kooperovat se sociálním okolím. V tomto případě je výchovné působení charakterizováno přijetím dítěte a bezpodmínečnou láskou k němu. Dále pak na tu výchovu, která bere dítěti odvalu k práci na úkolech a na vlastním vývoji a ke spolupráci ve společenství druhých lidí. Výchovné je charakterizováno přílišnými nároky na dítě a tvrdým postupem při jejich prosazování, nebo naopak příliš ochranným rozmazlováním dítěte a přílišnou povolností) **(1,43)**.
- Ekologické predispozice: snížená odolnost vlivem zhoršeného životního prostředí...
- Kulturní a sociální predispozice: jedná se o vlivy, které působí na větší kolektivy dětí, klima vrstevnických a jiných neformálních skupin, předsudky, negativní příklady dospělých, postoje, pověry, agresivní jednání, sledování násilí v televizi, vliv agresivních počítačových her, akceptace násilí ve výchově...
- Predisponující životní okolnosti: nemoc či úmrtí v rodině, rozvod či těžké konflikty v rodině, neúspěchy ve škole, zkušenost se šikanováním či zneužitím...
- Predisponující situace: snadno dostupný alkohol v rodině, nestřežené a snadno dostupné objekty svádějící ke krádežím, střelná zbraň v dosahu dítěte... **(59,9)**.

Z negativních jevů, které se ve školním věku objevují se mohou vyvinout závažné problémy, jenž mohou podporovat negativní procesy ve skupinách. Mezi důsledky patří v mnoha případech současná epidemie šikany ve školách.. Proto je velmi důležité vědět,

jaké mohou být reakce žáků na tyto situace a jakým způsobem může pomoci škola **(32,31,78)**.

Škola z pohledu institucionální pomoci žákům, kteří mají problémy s chováním či se ocitli v těžké životní situaci je institucí „první linie“. Zprvu se snaží řešit neukázněné chování či problémy žáků vlastními silami **(2)**.

1.5.2 Škola a nekázeň

O tom, že na českých školách jsou velké problémy s chováním a emotivitou žáků, svědčí mnoho kazuistik, stížností učitelů, metodických pokynů, tak i novinových článků, které upozorňují na nejkřiklavější případy chování dětí a mládeže **(1,53)**.

Kázeň plní dva hlavní cíle:

- Zajišťuje žákům a učitelům bezpečí
- Vytváří prostředí podporující učení

Potřeba kázně stoupá s počtem jedinců ve skupině. Určitý řád a kázeň je předpokladem soužití a výkonnosti ve škole, ale i v jiných institucích. Ukázněnost je podmínkou zdravého života společnosti **(1)**.

Žáci, kteří trvale porušují kázeň, mohou mít obtížné zázemí v rodině a dlouhodobě špatné výsledky ve škole. Tito žáci mívají snížené sebevědomí a tendence projevat své potíže agresivním či jiným nevhodným chováním. Preferují uspokojování svých vlastních aktuálních potřeb, bez ohledu na okolnosti. Mají narušené sebeovládání a nízkou frustrační toleranci **(27,58)**.

Nekázeň žáků se nedá bagatelizovat ani ututlat, ač se o to mnohé školy snaží. Z tohoto důvodu se jim nedaří nekázeň řešit. Často učitelé nemají odvalu přiznat, že mají problémy s žáky, aby nebyli označeni za neschopné pedagogy. Ředitelé škol nechtějí mluvit o nekázni ve své škole, jelikož se obávají kritiky ze strany školních inspektorů či špatné pověsti školy na veřejnosti. Každý přece ví, že každá škola dnes svádí boj o žáka – o normativ **(1)**.

1.5.3 Škola - emoční kompetence žáků a poruchy chování

Škola je druhou institucí (hned po rodině), která může v rozvoji emoční kompetence mnohé udělat. V současné době se zvyšuje její korektivní působení – snaží se o vyrovnávání vzdělávacích šancí dětí, které do školy přicházejí hůře či lépe vybavené **(53)**.

Součástí primárního vzdělávání by mělo být rozvíjení těchto klíčových složek emočních schopností:

- Sebeuvědomění: děti by se měly učit již od první třídy vyjadřovat pocity a popisovat své prožitky – samozřejmě za pomoci učitelů s využitím vhodných her. Například: Mám si říkat: Mám tě rád, Tvůj zvláštní dar, Dopis do ciziny, Kdo jsem... **(8,53)**.
- Ovládání vlastních emočních projevů: zejména zlosti, hněvu, rozzlobení...Dovednosti jako je vyjednávání, konstruktivní řešení konfliktu. Děti by měly umět odrážet emoce ve výrazu obličeje, očním kontaktu i v pozici těla.
- Motivování sebe sama: k dosahování cílů. Opět možno využít vhodné hry, jako např. Házej co nejlépe, Životopis příštích pěti let, Cílová čára ... **(8,53)**.
- Empatie: schopnost vcítit se do problému druhých lidí, pozorně jim naslouchat, chápat jejich pocity – od dětí vyžadujeme ohleduplnost, zodpovědnost mezi sebou. Pro učení se těmto dovednostem opět slouží hry a cvičení.
- Angažovanost v kontaktu s druhými lidmi, přátelskost, úcta, vytrvalost **(53)**.

Při řešení problémového chování by měl vychovávající používat celou škálu disciplinárních metod. Děti však musí mít předem stanoveny jasné hranice. Pokud chceme vychovat dítě s vysokými emočními kompetencemi, je lépe přehánět přísnost než mírnost.

Lze využít:

- Napomenutí – první prostředek, měl by být využíván často. Je důležité vědět jak děti správně napomínat, aby se u nich nevyvinul vzdor nebo negativní sebehodnocení. Místo hrozeb, příkazů...využít efektivní způsoby: „Vidím(slyším), že...“; Popis situace + co s tím uděláme; „Uděláš to tak... nebo

tak...?"; Oslovení jménem + požadavek ve dvou slovech – šetří čas a nervy; „Co s tím uděláme?“ „A co si o tom myslíš?“ ... **(22)**.

- Metoda přirozených důsledků – metoda při níž je dítě ponecháno prožitku jeho nevhodného či chybného chování – není vhodná vždy, někdy může být nebezpečná – neměl by být důsledek spojen s újmou na zdraví **(50)**.
- Odchod do ústraní – vychovatel pošle dítě na přiměřenou dobu (jedna minuta za každý rok věku dítěte) do kouta, nebo na místo, kde nemá žádné podněty. Vhodné pro menší děti. Je možné využít i na veřejnosti **(50)**.
- Opakování správného chování – metoda je doporučována, chce-li vychovatel dosáhnout rychlé změny. Pokud dítě (žák) udělá něco nevhodného, musí nejméně desetkrát nebo po dobu až dvaceti minut opakovat situaci správným způsobem **(50)**.
- Bodovací systém **(53)**

Školní výchova jako součást socializačního a kultivačního procesu dospívajícího souvisí s agresí v nejširším slova smyslu – stoupat, pohybovat se vpřed, pryč od dosaženého k novým možnostem a dovednostem. Rozvoj osobnosti je bez agrese nemyslitelný. Děti potřebují vychovatele a učitele, kteří mají i své nedostatky, i dělají chyby. Pokud má vychovatel (učitel) strach udělat chybu, činí výchovu bezcitnou a sterilní. Zvláště pak musí učitel zvládnout svou případnou agresi, to znamená emoce, jakými jsou zlost, hněv či nenávisť. I děti se musí naučit s nimi zacházet **(46)**.

S nedostatečnou emoční vybaveností spojujeme poruchy chování, které patří k nejčastějším diagnózám v dětském věku. Často je jejich původ multifaktoriální **(26)**.

Z pedopsychiatrického hlediska jde o poruchy, které jsou relativně dlouhodobé, trvající 6 měsíců i déle, jež narušují adaptabilitu dítěte a nelze je zvládnout běžnými pedagogickými postupy v rodině či ve škole **(26)**.

Zvládání emočních problémů (poruch chování) školáka je úkolem pro rodinu i pro školu. Má zásadní význam vzhledem k následným sociálním problémům, které jejich neřešení vyvolává. Vzdělávací instituce na celém světě se snaží s tímto problémem vyrovnat. O tom svědčí i současná školní kurikula **(53)**.

1.6 Školské vzdělávací programy v prevenci rizikových činitelů

Je velice důležité, aby preventivní opatření měla za následek omezení pravděpodobnosti výskytu sociální patologie či uměla předat takové vědomosti a dovednosti, které pomohou žákům obtíže překonat (27).

Každý rodič, učitel či vychovatel může zabránit rozvoji sociálního toxinu, tím že bude u dítěte saturovat jeho základní potřeby s ohledem na jeho individualitu.

Mezi projevy sociálně patologických jevů patří: náhlé zhoršení prospěchu žáka, rozmanité tělesné stesky dětí, lhaní, krádeže, podvody, záškoláctví, šikanování, závislé chování, agresivní chování včetně sebepoškozování, sexuální promiskuita, dětská prostituce, delikventní jednání... (59).

Dopad uvedených negativních jevů na žáky se značně liší v závislosti na jejich věku, osobnosti a závažnosti situace. Často se setkáváme s žáky, kteří se do podobných situací dostali, aniž by se to jejich učitelé či rodiče dozvěděli (27).

O neutěšené situaci ve školách svědčí časté nové školní vzdělávací programy, které hledají cestu, jak tento stav změnit (1).

1.6.1 Národní program rozvoje vzdělávání v ČR – Bílá kniha

Národní program rozvoje vzdělávání v ČR vznikl na základě usnesení vlády ze dne 7. dubna 1999. Vláda zde schválila hlavní cíle vzdělávací politiky.

První stupeň základní školy je pro dítě velmi specifický. Dítě přichází z režimově volnějšího a příznivějšího rodinného prostředí do prostředí systematického vzdělávání. Vstup do základní školy je jedním z nejnáročnějších období s nímž se každý jedinec musí vyrovnávat (32).

Povinné školní docházky se účastní každé dítě v ČR a proto je velmi důležité:

- Jaké vzdělávací příležitosti škola nabízí – proměnlivost podnětů, ochrana před přetížením, otevřená budoucnost ...: naplňování psychických potřeb
- Jaké prostředí škola pro vzdělávání vytváří — výživa, čisté prostředí, klid, střídání činností – čas pro odpočinek, velikost třídy a její estetické ladění, počet dětí ve třídě či škole...: naplňování fyziologických potřeb

- Jak škola motivuje k učení — motivace, pozitivní výchova, akceptace žáka jako individua, laskavé vedení ...: naplňování emocionálních potřeb
- Jak škola ovlivňuje osobní rozvoj každého žáka — vymezení hierarchie hodnot, zdravé sebezpečnosti, akceptace sama sebe, hrdost na sebe a na svou práci...: naplňování duchovních potřeb
- Jak škola žáka vybavuje pro osobní život, zaměstnání a pro adaptaci v současném dynamickém světě — osvojení sociálních dovedností, nabídnutí správných vzorů chování v určitých situacích, exkurze, návštěvy rozličných míst, ochrana dítěte před všemi formami interpersonálního násilí, učí ho zvládat stresové situace, naplňuje jeho sociální potřeby **(32,59)**.

1.6.2 Rámcový vzdělávací program

V současné době je do všech škol zaváděn Rámcový vzdělávací program (dále jen RVP), který vzešel z Koncepce vzdělávání a rozvoje vzdělávací soustavy v ČR. Je to kurikulární dokument, který vymezuje představy státu o zaměření, obsahu a výsledcích základního vzdělávání **(45)**.

RVP je ve svých cílech i aktivitách synergický s programem Zdraví 21. Oba tyto dokumenty se navzájem doplňují, podporují a respektují. Otevírá cestu školám, aby si vytvořily vlastní školní vzdělávací program, aby s jeho pomocí podporovaly zdraví tím, že zaměří výuku na dosažení kompetencí a životně potřebných dovedností na straně žáka. Program nabízí možnost vytvořit takové podmínky ve škole, aby mohly být plněny vzdělávací cíle a přitom se nezapomínalo na zdraví a výchovu ke zdraví **(17,33)**.

Cíle, zásady, kompetence a nástroje RVP pro základní vzdělávání jsou v souladu se strategií prevence sociálně patologických jevů v působnosti Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy ČR (dále jen MŠMT ČR). Do RVP musí být integrován Minimální preventivní program školy **(33)**.

Pro preventivní práci s dětmi jsou vhodné vzdělávací obory, které vycházejí z RVP:

• Lidé kolem nás	• Výchova ke zdraví
• Člověk a jeho zdraví	• Průřezová témata

Vzdělávací obory prezentují aktuální problémy současného světa. Měly by se stát formativním prvkem základního vzdělávání – umožňují samostatné či kolektivní práce žáků. Škola musí do svého vzdělávacího plánu všechna témata zařadit na prvním i na druhém stupni ZŠ (33).

Cílem oborů RVP je zapojit rodiče, učitele a další občany do společného vytváření ohleduplných vztahů, rozvíjet pozitivní chování a smysluplnou účast na společenském životě, posílit rodinné a přátelské vztahy ke škole i k obci, podporovat u dětí bezpečný a zdravý přístup k životu bez násilí, alkoholu, drog a jiných škodlivin... (33,59)

1.6.3 Program Škola podporující zdraví

Program nevznikl náhodou, ale v kontextu Světové zdravotnické organizace, dle kritérií evropského programu Škola podporující zdraví.

Po vzniku nového politického uspořádání v Evropě byl program brzy šířen do zemí střední a východní Evropy.

Škola podporující zdraví je každá škola, která se rozhodne podívat se na sebe z hlediska zdraví a možnosti jeho podpory. Tímto novým přístupem škola zahajuje proces dlouhodobé systémové změny a pokládá základy vzdělávání celoživotního.

Filozofií programu je podpora holisticky pojatého zdraví školní komunity v prostředí a vzdělávací činnosti školy.

Zásady programu podpory zdraví ve škole:

- První pilíř: Pohoda prostředí: Pohoda věcného prostředí; Pohoda sociálního prostředí; Pohoda organizačního prostředí.
- Druhý pilíř: Zdravé učení: Smysluplnost; Možnost výběru a přiměřenosti; Spoluúčast a spolupráce; motivující hodnocení.
- Třetí pilíř: Otevřené partnerství: Škola jako model demokratické společnosti; Škola jako kulturní a vzdělávací středisko obce (17).

1.6.4 Program Mezinárodní bezpečná škola

Program vznikl v roce 2001 jako součást projektu Světové zdravotnické organizace „Bezpečná komunita“. Vedoucí osobnosti tohoto programu si uvědomily důležitost propagace a zajištění bezpečí ve školách i nutnost prevence násilí a úrazů ve školách.

Tento projekt podporovaný MŠMT ČR usiluje o to, aby na našich školách byla samozřejmostí prevence úrazů, fyzického a psychického násilí a tím se vytvářelo příjemné psychologické klima pro děti a také pro všechny ostatní členy školní komunity. Program „Bezpečná komunita“ vychází ze švédských zkušeností a byl rozšířen do celého světa **(14)**.

Kritéria bezpečných komunit:

- Programy zaměřené na vysoce rizikové skupiny a prostředí; programy podporující bezpečí pro zranitelné skupiny
- Programy dokumentující frekvenci a příčiny zranění
- Infrastruktura založená na partnerství a spolupráci. Řízena je pracovním týmem zástupců různých oborů, který zodpovídá za prevenci úrazů v komunitě.

Programy: Bezpečně do školy, Bezpečné hřiště, Prevence úrazů dětí a mládeže, Bezpečný domov pro kojence a batolata, Na kolo jen s přilbou... **(25)**.

1.7 Metodické dokumenty pro prevenci sociálně patologických jevů vydaných MŠMT ČR

Situace v našich školách dochází někdy až tak daleko, že do nich chodí s obavami a strachem před nekázní žáků i někteří učitelé. Nekázeň žáků, patří k hlavním důvodům, proč učitelé ze školy odcházejí **(1)**.

Výskyt negativních sociálních jevů na základních školách vyjádřený v %

(Inspektováno bylo 45 ZŠ)

JEV	VÝSKYT NA ZŠ	JEV	VÝSKYT NA ZŠ
Vulgární chování	86,7%	Krádeže	80,0%
Vandalismus	71,1%	Konzumace alkoholu	51,1%
Kouření	71,1%	Užívání a distribuce drog	22,2%
Záškoláctví	68,9%	Rasismus a xenofobie	15,6%
Šikana	48,9%	Virtuální drogy	8,9%

Česká školní inspekce, 2005 (38)

Pokud chceme provádět skutečnou prevenci sociálně patologických jevů na škole, pak je třeba začít mnohem dříve, než si kouření, experiment s drogou, agresi...děti vyzkoušejí. Těžištěm se stává pro primární prevenci první stupeň základní školy a předškolní věk (54,76).

Například: Prevencí dopravních nehod není učit řidiče předpisy poté, co už dávno řídí svá vozidla. Tzv. „první vtisk“ dostávají při učení se silničním pravidlům dříve než usednou za volant (54).

Důkazem neutěšené situace ve školách a školských zařízeních, jsou takto zaměřené oficiální metodické pokyny, programy a projekty MŠMT ČR (1).

1.7.1 Metodický pokyn ministra školství, mládeže a tělovýchovy k prevenci sociálně patologických jevů u dětí a mládeže (č.j. 14514/2000-51 ze dne 29.8.2000)

Tento pokyn vyplývá z Koncepce prevence zneužívání návykových látek a dalších sociálně patologických jevů u dětí a mládeže, nabyt účinnost dne 1.1.2001.

Tímto pokynem se ruší ke dni 31.12.2000 Pokyn ministra školství, mládeže a tělovýchovy k prevenci zneužívání návykových látek ve školách a školských zařízeních ze dne 13.5.1996 č.j. 16227/96-22.

Metodický pokyn vymezuje škálu sociálně patologických jevů: Drogové závislosti, alkoholismus a kouření; Kriminalita a delikvence; Virtuální drogy – počítače, televize,

video; Patologické hráčství – gambling; Záškoláctví; Šikanování, vandalismus a jiné formy násilného chování; Xenofobie, rasismus, intolerance a antisemitismus **(35)**

Definuje Minimální preventivní program. Jeho realizace je pro každou školu a každé uvedené školské zařízení závazná a podléhá kontrole České školní inspekce. Minimální preventivní program musí být jednou ročně vyhodnocen. Sleduje se jeho účinnost a průběh. Měří se také efektivita jednotlivých aktivit, které byly realizovány **(35)**.

Pro naplnění programu škola musí vykazovat tyto aktivity:

- Zaručit systematické vzdělávání školních metodiků prevence a dalších pedagogických pracovníků v metodikách preventivní výchovy – interaktivní techniky, praktické dovednosti, podpora kolektivu třídy...
- Zavádět etickou a právní výchovu, výchovu ke zdravému životnímu stylu...
- Podporovat rozvoj osobnosti a sociálního chování působením na jednotlivce či celé kolektivy
- Vytvářet smysluplné podmínky pro trávení volného času dětí a mládeže
- Spolupracovat s rodiči a provádět osvětovou činnost mezi rodiči
- Průběžně sledovat podmínky a situaci ve škole či školském zařízení z hlediska rizik nežádoucích jevů, napomáhat k včasnému zachycení ohrožených dětí a mladistvých
- Připravovat speciální preventivní programy pro jednotlivé rizikové skupiny dětí a mládeže
- Poskytovat poradenské služby školním metodikem prevence a výchovného poradce žákům i jejich rodičům **(75)**.

Metodický pokyn stanovuje:

- Instituce, které se podílejí na plnění Minimálního preventivního programu.
- Kompetence – MŠMT ČR, odboru školství, mládeže a tělovýchovy krajského úřadu, krajského školského koordinátora prevence, okresního metodika prevence, ředitele školy či školského zařízení, školního metodika prevence, ředitele pedagogicko-psychologické poradny a ředitele střediska výchovné péče

pro děti a mládež, ředitele diagnostického ústavu v prevenci sociálně patologických jevů.

- Kritéria pro výběr preventivního programu realizovaného právníkem nebo fyzickou osobou – program je realizován nebo odborně garantován vysokoškolsky vzdělaným odborníkem – psycholog, speciální pedagog, pedagog, sociální pracovník s nejméně pětiletou praxí v oblasti sociálně patologických jevů (75,2,1,35).

1.7.2 Metodický pokyn ministra školství, mládeže a tělovýchovy k prevenci a řešení šikanování mezi žáky škol a školských zařízení (č.j. 28275/2000-22 ze dne 8.12.2000)

Tento pokyn nabyl účinnost 1. ledna 2001 a vymezuje minimální preventivní programy na úrovni škol a školských zařízení. Pokyn je velice účinný, protože stanovuje konkrétní pravidla a metody jak má škola postupovat v prevenci, odhalování a řešení šikanování (21).

Nelítostná čísla o šikaně (55)

Zdroj: Projekt Minimalizace šikany

40%	...žáků bylo na školách šikanováno
44%	...žáků se stalo svědkem šikany
21%	...žáků je šikanováno každý den
68%	...šikanujících jsou chlapci
20%	...šikanujících jsou dívky
21%	...nikdo oběti šikany nepomohl

Na školy je v tomto pokynu kladena mimořádná odpovědnost, a to v oblasti prevence, tak i samotném řešení již vzniklého problému. Konstatuje se v něm, že tam kde se problematice kvalitně věnují, výskyt šikany významně klesá.

Cíl: upozornit na závažnost šikanování, poskytnout pedagogickým pracovníkům základní informace o jeho projevech a napomoci hledat východiska (74).

Škála výchovných opatření (57):

Domluva třídního učitele, informace rodičům	Napomenutí a důtka třídního učitele	Důtka ředitele školy
Snížená známka z chování	Převedení do jiné třídy	Doporučení rodičům zainteresovaných dětí vyhledat odbornou pomoc
Výchovná opatření v mimořádných případech: doporučení rodičům umístit dítě do pobytového oddělení SVP	Návrh OSPOD k zahájení řízení o nařízení předběžného opatření či ústavní výchovy	Vyrozumění policie došlo-li k závažnému případu šikanování

Opatření pro oběť šikany – nabídka psychoterapeutické péče v pedagogicko-psychologické poradně či jiného školského zařízení.

Metody řešení šikany:

- Rozhovor s těmi, kteří na šikanu upozornili a rozhovor s oběťmi
- Nalezení vhodných svědků
- Individuální, případně konfrontační rozhovory se svědky – nikoli však konfrontace oběti s agresorem
- Zajištění ochrany obětem
- Rozhovor s agresory, případně konfrontace mezi nimi **(35)**

Metody řešení skupinového násilí vůči oběti – tzv. školního lynčování

- Překonání šoku pedagoga a bezprostřední záchrana oběti
- Domluva pedagogů na spolupráci a postupu vyšetřování
- Zabránění domluvě agresorů na křivé výpovědi
- Pokračující pomoc a podpora oběti
- Nahlášení policii
- Vlastní vyšetřování **(35)**

Doporučený postup pro třídního učitele – vyšetřující osoby při podezření na šikanu:

- Konfrontovat své podezření s dalšími kolegy – nevynechat předchozího třídního učitele.
- Podezření oznámit vedení školy, výchovnému poradci – konzultovat další postup.
- Mezi čtyřma očima vyslechnout více nezaujatých svědků – spolužáků (důležité věci si nahrávat či zapisovat).
- Spojit se s rodiči oběti – konzultovat nepřímé znaky šikany. Požádat o spolupráci.
- Teprve nyní vyslechnout oběť – citlivě, diskrétně, zaručit bezpečí a důvěrnost informací. Opět vše nahrávat či zapisovat.
- Vyslechnout agresory – překvapivě mezi čtyřma očima, znemožnit domluvu výpovědí. Je-li pachatelů více, zaměřit se na rozdíly ve výpovědích, zjistit nejslabší článek a dovést postupně k přiznání či vzájemnému obvinění.
- Svolání výchovné komise
- Pozvat na jednání rodiče agresora(ů) – seznámit je se situací, s možnostmi nápravy a požádat o spolupráci.
- Pozvat rodiče oběti – seznámit je se situací, domluvit se na terapii, osobnostním výcviku...
- Teprve nyní rozebrat situaci se třídou – poukázat na nebezpečnost a důsledky šikany, oznámit potrestání viníků, třídu nadále sledovat.
- Pokud by se situace měla řešit odchodem ze školy – měl by vždy odejít agresor **(63)**.

V prevenci šikany je nezbytná spolupráce mezi vedením školy, výchovným poradcem pedagogickými pracovníky, rodiči žáků a dalšími institucemi – zdravotnictví, soudy, oddělení péče o rodinu a děti, policie... **(74,3,1)**.

1.7.3 Metodický pokyn k jednotnému postupu při uvolňování a omlouvání žáků z vyučování, prevenci a postihu záškoláctví (č.j. 10 194/2002-14 ze dne 11.3.2002)

Na prevenci záškoláctví se podílejí: třídní učitel, výchovný poradce, školní metodik prevence, ostatní učitelé, zákonní zástupci žáka.

Součástí prevence je:

- Řádné zpracovávání dokumentace o absenci žáků.
- Spolupráce s rodiči.
- Analýza příčin záškoláctví – přijetí příslušných opatření.
- Výchovné pohovory s žáky.
- Spolupráce se školním psychologem a institucemi pedagogicko-psychologického poradenství.
- Výchovné komise ve škole.
- Spolupráce s orgány sociálně právní ochrany dítěte – při neomluvené absenci nad 25 hodin.
- Spolupráce s praktickými lékaři – MŠMT ČR dohodlo postup se Sdružením praktických lékařů pro děti a dorost – velmi důležité pokud se jedná o účelové či skryté záškoláctví **(61)**.

Pokud má žák více jak 10 neomluvených hodin, svolává ředitel školní výchovnou komisi – ředitel školy, zákonný zástupce, třídní učitel, výchovný poradce, kurátor sociálně právní ochrany dětí, školní metodik protidrogové prevence, zástupce rady školy a další dle potřeby. Z jednání komise musí být vždy vyhotoven zápis, který obsahuje – předmět jednání, výchovná opatření, podpisy – zapisovatele, zákonných zástupců ředitele školy **(73,1)**. (Mezi opatřeními může být i rozhodnutí příslušného orgánu státní správy s dopadem na rodiče pobírající dávky sociální podpory) **(61)**.

Při záškoláctví nebývají tresty řešením. Pokud šlo dítě za školu, je třeba zjistit čemu se chtělo vyhnout, co mu činí potíže, zda nebylo svedeno nevhodnou partou, jestli se necítí dobře ve třídním kolektivu... a tyto problémy s ním řešit. Pokud má dítě problém se zvládnutím školní látky, je vhodné požádat o pomoc spolužáka či se domluvit s vyučujícím nebo zajistit doučování **(44)**.

1.7.4 Strategie prevence sociálně patologických jevů u dětí a mládeže v působnosti MŠMT ČR na období 2005 – 2008 (č.j. 10844/2005-24 ze dne 3.5.2005) – příloha 2

MŠMT ČR má zásadní podíl v primární prevenci sociálně patologických jevů u dětí a mládeže. Důvodem je zejména počet dětí, žáků a studentů a délka působení školy ve vzdělávacím procesu. Období školního vzdělávání má významné postavení v oblasti formování osobnosti mladých lidí. Co se zanedbá v tomto věku, se obtížně napravuje v dospělosti (77).

Základní cíle strategie primární prevence 2005-2008 jsou:

- Výchova ke zdravému životnímu stylu
- Rozvoj a podpora kompetencí
- Zkvalitnění koordinace a kontroly specifické primární prevence, napříč resorty dosáhnout vyšší kvality a efektivity prováděných programů

Hlavní subjekty systému resortu školství, mládeže a tělovýchovy pro oblast primární prevence (77):

1.8 Certifikace preventivních programů

Dne 7.června 2006 schválila vláda České republiky usnesení č.693 k zavedení systému certifikací v oblasti primární protidrogové prevence **(5)**:

- Standardy odborné způsobilosti poskytovatelů programů primární prevence užívání návykových látek (dále jen „standardy“)
- Metodiku místního šetření
- Certifikační řád

Cílem je zajistit kvalitu programů a efektivní vynakládání finančních prostředků ze státního rozpočtu **(68)**.

Certifikace odborné způsobilosti poskytovatelů programů primární prevence je posouzení a formální uznání, že program odpovídá normám kvality a komplexnosti. Tyto normy jsou rozpracovány a schváleny MŠMT ČR, Radou vlády pro koordinaci protidrogové politiky a Výborem pro udělování certifikací primární prevence **(69)**.

Certifikaci poskytovatelé potřebují i pro podání žádostí o dotace či granty na svoji činnost **(70)**.

O certifikaci může požádat každá fyzická nebo právnická osoba, která poskytuje nebo má v úmyslu poskytovat program primární prevence. Tento program musí mít definovanou cílovou skupinu. Certifikát může být udělen samostatnému programu nebo komplexu programů **(71)**.

Před požádáním o certifikaci je nutno prostudovat závazné dokumenty: Certifikační řád; Metodiku místního šetření; Standardy odborné způsobilosti **(72)**.

MŠMT ČR je povinno:

- Zajistit zavedení systému certifikací v oblasti primární protidrogové prevence zpracováním metodiky dle „standardů“(tento dokument je schválený Radou vlády pro koordinaci protidrogové politiky), proškolením certifikátorů a poskytovatelů služeb v oblasti primární prevence a provedením certifikace(dle

Certifikačního řádu a Metodiky místního šetření – dokumenty schváleny radou vlády pro koordinaci protidrogové politiky.

- Informovat vládu 2x do roka o průběhu certifikací.
- Zahájit dne 2. října 2006 proces certifikací v oblasti primární protidrogové prevence (7).

Poskytovatelé programů, které budou chtít čerpat finance ze státního rozpočtu na programy primární protidrogovou prevenci od roku 2007, již musí mít Certifikaci odborné způsobilosti, kterou provádí certifikační tým – nezávislí odborníci, kteří se řídí „Standardy“.

Pro získání certifikace musejí programy zahrnovat (49): programy primární prevence v rámci školní docházky i mimoškolní docházky, programy včasné intervence, ediční činnost, vzdělávání.

Cíle certifikace (49): hospodárné financování služeb z veřejných prostředků, zajištění a zvyšování kvality programů, zefektivnění sítě poskytovatelů programů, začlenění programů do širšího systému preventivního působení.

Standardy stanovují maximální počet účastníků kurzu (semináře) 25 dle zásad efektivní primární prevence a další oblasti rizikových forem chování: šikana, rasismus a xenofobie, domácí násilí, patologické hráčství, závislost na sektách... (76).

MŠMT ČR je orgánem, který rozhoduje na základě stanoviska Výboru pro udělování certifikací programů prevence užívání návykových látek, o udělení, neudělení či odebrání certifikace odborné způsobilosti (4).

1.9 Prevence ve školách

Pojem prevence přišel z medicíny. Staré medicínské pravidlo říká, že je lépe nemoci předcházet, než ji léčit (30):

- Primární prevence – zahrnuje taková opatření, která mají zabránit vzniku neblahého společenského jevu, který je zatím v latentním stavu a jen čeká na

svoji příležitostí. Tato opatření mají zabránit, aby se riziko nemohlo stát skutečností.

Ve škole do primární prevence patří i výchova ke zdravému životnímu stylu, výchova k rodičovství...

- Sekundární prevence – má zabránit rozvoji a postupu daného jevu. Velice důležité je znát a umět tento jev rozpoznat v časném stádiu, kdy jsou ještě dobré vyhlídky na léčebný úspěch.

Pro školu to znamená: pokud se v ní objevily např. drogy, dostat je rychle ven a zabránit jejich návratu.

Je třeba klást důraz na prevenci primární. Je-li výchova a vzdělávání doménou školy, nemůže se zbavit zodpovědnosti v rámci prevence. Neexistuje u nás jiná instituce, která má tento úkol tak zřetelně definovaný v popisu své práce. Škola by měla umět předpovídat rizika, kterým jsou děti školního věku vystaveny v prostředí školy i mimo ni.

Jaká je tedy úloha školy: Umět včas informovat děti a vhodně je připravit na skutečnosti života. Nepoučené a v nevědomosti udržované dítě může být zaskočeno nebo zavaleno náporům informací ze strany nepovolaných osob či spolužáků.

Škola by měla umět podporovat u dětí jejich sebedůvěru, obranyschopnost a životní jistotu. Proto je třeba, aby každý učitel uměl zařídit věci tak, aby každé dítě pocítilo úspěch a uznání **(30)**.

Školní preventivní program

Preventivní výchovně vzdělávací působení, by mělo být neoddelitelnou součástí výuky a života základních škol a školských zařízení. Cílem tohoto působení by mělo být(60):

- Zvyšování sociálních kompetencí dětí, které by měly napomáhat v kvalitní orientaci v sociálních vztazích, odpovědnosti za chování a uvědomění si, že každé jednání má svůj důsledek.
- Posilování komunikačních dovedností. Děti by měly být schopny řešit problémy, konflikty. Umět adekvátně reagovat na stres, neúspěch a kritiku.

- Vytváření pozitivního sociálního klimatu. Vypěstovat u dětí pocit důvěry bez nadměrného tlaku na výkon, umět pracovat ve skupině vrstevníků, vytvářet atmosféru pohody a klidu.
- Formování postojů ke společensky akceptovaným hodnotám. Pěstovat u dětí právní povědomí, mravní a morální hodnoty, humanistické postoje.

V obecné rovině by škola měla zaujmout postoj k problematice sociálně patologických jevů. Mělo by se to projevit ve školním řádu, kde budou stanoveny sankce za porušení pravidel. Z řádu by mělo být patrné, že škola zaujímá negativní postoj k těmto věcem a že se jimi bude zabývat.

Společně vytvořená a dodržovaná pravidla ve třídě a škole jsou velmi účinnou prevencí sociálně patologických jevů – zejména nekázně, násilí a šikany. Při vytváření pravidel soužití je třeba dodržovat tyto zásady: Spoluúčast dětí; Integrace pravidel do denního života školy; Srozumitelnost a splnitelnost; Pozitivní formulace pravidel; Přiměřenost počtu; Pravidla se týkají všech osob ve škole.

Každá škola by měla mít partnery pro pomoc a možnou včasnou intervenci. Jedná se o partnery z oblasti pedagogicko psychologického poradenství, policie, či léčebně diagnostického poradenství **(60)**.

Znalostní kompetence žáků na prvním stupni základních škol v rámci prevence rizikového chování:

1. – 3. ročník

Dokázat pojmenovat zdravotní rizika spojená s kouřením, pitím alkoholu, užíváním drog, zneužíváním léků; znát jednoduché způsoby odmítnutí návykových látek, znát hodnotu zdraví a nevýhody špatného zdravotního stavu; znát negativní účinky televize, médií, reklamy a počítačových her; mít kladné postoje k rodičům, okolí a ke školnímu prostředí... **(78,60)**.

3. – 5. ročník

Mít povědomí o zdraví jako lidské hodnotě, znát nebezpečí legálních návykových látek – alkohol, tabák, znát činnosti, které jsou vhodné zařadit do denního režimu, znát

zákony omezující kouření, požívání alkoholu a zneužívání drog, umět komunikovat se službami, které poskytují poradenskou pomoc, umět pojmenovat mezilidské vztahy, mít právní povědomí v oblasti dětských práv a povinností, znát základní způsoby odmítání návykových látek ve styku s vrstevníky...

Všechny dovednosti a znalosti, které si má žák osvojit musí být přiměřené věku a navazovat na dřívější zkušenosti (78).

1.10 Přístupy v prevenci rizikových činitelů

Nejúčinnější bývá široce založený kombinovaný přístup v prevenci rizikových činitelů. Jednotný přístup se nikdy nehodí pro všechny cílové skupiny.

Ve škole je možné pracovat na tématech: Moje představy o drogách; Jak chránit sám sebe, své bezpečí; Já a mé vztahy; Spolupráce s rodiči; Úrazy v dopravě; Práce policie; Krizové linky bezpečí; Násilí ... (51,19,20,28).

1.10.1 Strategie zaměřené na jednotlivce

Zaměřuje se na rozvoj znalostí, postojů a chování mladých lidí ve vztahu k alkoholu a drogám a na projevy jednotlivých žáků ve škole.

Do této kategorie spadají tyto přístupy: zastrašovací taktiky – nejsou ideální (76); vysvětlování; afektivní a interpersonální přístup – zlepšování sebehodnocení, rozhodnosti, ...; alternativní aktivity; informativní přístup; rozpoznání antisociálního chování (52).

Pro učitele je velmi důležité vědět, jak se projevuje žák (na prvním stupni ZŠ) s predispozicí pro vývoj sociálně patologického chování v pozdějším věku. Jedině tak může nabídnout adekvátní pomoc, podporu... (54).

- Dispozice k pozdějšímu užívání drog se na prvním stupni ZŠ projevuje velkou angažovaností, až náruživostí k vybrané formě činnosti, kterou žák realizuje v každé volné chvíli – bez vnější motivace či vedení. Náruživost přináší libé pocity, s postupujícím věkem přejde k hranici svých možností a libé pocity může začít doplňovat drogou.

- Budoucí až patologická hra na automatech se na prvním stupni ZŠ projevuje extrémním riskováním, které se opakuje i při malé šanci na úspěch.
- Tendence k pití alkoholu se ve věku do 11 let projevuje nadměrnou potřebou prožívat úspěch a oslavovat jej. Avšak s nízkou houževnatostí, rychlým ústupem až rezignací v případě, že hrozí neúspěch.
- Tendence ke krádežím se u žáka projeví až nutkavou, méně ovladatelnou potřebou vlastnit, případně si alespoň „osahat“ věc o které slyšel, či ji viděl nebo kterou byl zaujat.
- Budoucí náruživý kuřák se na prvním stupni ZŠ projevuje obavou, že nebude přijat ostatními, bude spíše zavrhován, cítit se méněcenným.
- Dispozice k agresivitě má projev především v impulsivním jednání a reagování. Nemusí se zákonitě jednat o dítě s ADHD! Zároveň takový žák vykazuje vyšší toleranci k bolesti nebo naopak její hluboké prožívání.

Prevencí je respektování individuality žáka a především co nejširší nabídka činností, aby nedošlo k upínání do jednoho směru (54).

1.10.2 Strategie zaměřené na vrstevníky – „Peer“ programy

Vrstevnická skupina mívá u dětí velký vliv a proto je její využití nejefektivnější právě na základních školách. Na školách se najdou a vyškolí vhodné vrstevníci, kteří nekouří, nepijí alkohol, nezneužívají návykové látky a ti pak přijdou vysvětlit, proč nežívají alkohol, drogy, proč neublíží... Tyto programy mají velkou účinnost co do oddalování společensky nežádoucího jevu (52).

Nejčastěji jsou užívány pro prevenci škod působenými návykovými látkami, v menší míře na prevenci šikany. Anglické slovo „peer“ označuje osobu stejného stavu.

Existují různé metodiky a přístupy vrstevnických programů. Pro oblast základního školství jsou nejznámější:

- Metodika prevence škod působených návykovými látkami za aktivní účasti připravených vrstevníků na školách: Byla vypracována v rámci projektu MŠMT ČR a jejími autory jsou Karel Nešpor, Ladislav Csémy a Hana Pernicová -1994 (1).

- Skrytý vrstevnický program – viz příloha 3: Jde o zvláštní variantu peer programu zaměřeného na šikanu. Program vychází z důležitosti názoru vrstevníka pro pubescenta. Cílem programu je dát agresorovi přirozenou negativní zpětnou vazbu, ke které dochází spontánně, bez předchozí přípravy. Kdo chce tento skrytý vrstevnický program vést, musí projít náležitým výcvikem. Tento program neléčí všechny stupně šikany. Ve skupině, kde je rozvinutá závažnější forma šikanování není vhodný -5.stupeň **(3)**.
- Žáci jako řešitelé konfliktů: Postupují podobně jako soudy. Účelem je vtáhnout žáky do problému a umožnit jim podílet se na řešení problému. Žáci kteří své spolužáky napadají, ohrožují, šikanují či okrádají se zpovídají před porotou složenou ze zástupců žáků. Cílem není pouze odsoudit nevhodné chování, ale dosáhnout toho, aby neukáznění žáci pochopili a poznali, že se chovali nesprávně. Tato forma má i své slabiny – přísnost, vyřizování si osobních účtů, vyvolávání nepřátelství mezi „soudcem“ a „odsouzenými“. Tato taktika má mnoho zastánců, ale i mnoho odpůrců **(3)**.
- Podpůrné skupiny žáků – kamarádký systém (8): Program pro celou třídu v rámci vyučování. Cílem je vytvářet skupiny žáků – náhodně – v nichž budou žáci plnit úkoly, pomáhat si... Nejvhodnější jsou skupiny po pěti až šesti dětech. Je zde největší možnost řešit problémy a tvořit. Důležité je, aby při vytváření skupin nebyl brán ohled na vzájemné sympatie. Z tohoto důvodu se využívá různých herních aktivit k vytvoření náhodných skupin(například: každý žák sečte počet písmen ve svém křestním jménu – dostane sudé nebo liché číslo. Děti si mají najít partnera, který má stejné číslo – sudé nebo liché a vytvoří skupiny po určitém množství dětí...). Protože se děti sešly náhodně, je třeba prolomit bariéry mezi nimi. K tomu slouží mnoho her. Žáci si mohou sednout ve dvojicích zády k sobě a představit si, že jsou na večírku, a že jsou rodiči. Mají za úkol si spolu o svých dětech popovídat. Další hra: Máš poslední měsíc života, vyprávěj kamarádovi co bys dělal...

System vrstevnické pomoci probíhá celý školní rok. Žáci se nejprve tomuto způsobu velice brání, ale na konci roku ho milují.

- Ø Základní zásady kamarádkého systému - zachovávej mlčenlivost v důvěrných sděleních; mluv pravdu; kritika musí být konstruktivní; nepřerušuj.
- Ø Doporučené zásady kamarádkého systému - starejte se o nepřítomného kamaráda; podporujte se při dokončování domácích úkolů; kontrolujte si navzájem své práce; žádejte svého kamaráda o vysvětlení úlohy; zorganizujte mimoškolní činnost skupiny; v diskusi si vyjasněte všechny neshody.
- Ø Jaké problémy či stresy se mohou objevit – nemám rád lidi ve skupině; některý žák nespolupracuje a nic nedělá; když jsem nebyl ve škole, můj kamarád mi nezatelefonoval, takže jsem neudělal svůj úkol; kamarádký systém mě vyčerpává...

Kamarádký systém obsahuje přirozené stresující faktory pro žáky. Dynamika tohoto systému, některé podporuje, takže mohou narůstat. Když nastanou problémy, pomocí tohoto systému lze procvičit jejich skupinové řešení (8).

1.10.3 Strategie zaměřená na skupiny – vrstevnické, růstové skupiny (11,18)

Cílem je sdružit problematické děti a pracovat s nimi v jejich přirozeném prostředí. Ideální je, když vedoucí skupiny je člověk, který děti zná z jejich běžného života ve škole.

Hlavní myšlenkou je náprava výchovně vzdělávacích problémů. Je zaměřena na žáky s LMD, ADHD, ADD, poruchami učení..., ale i na děti, které se staly obětí šikany. Účast v těchto skupinách mohou doporučit pracovníci pedagogicko psychologické poradny, učitelé, rodiče... Účast je vždy dobrovolná (11).

- Projekt Život bez problémů(růstové skupiny): Tento projekt je financován MŠMT ČR. Skupina se koná jednou týdně v délce 1,5 hodiny ve škole. Jedenkrát měsíčně se scházejí s vedoucími skupin rodiče žáků a jsou seznámeni s výsledky. Těchto schůzek se účastní i třídní učitelé. Z počátku jsou růstové skupiny otevřené a mohou odcházet a přicházet nové děti. Tato otevřenost je

garancí dobrovolnosti programu. Po několika sezeních a ustálení docházky se skupina uzavře. Děti se ve skupině musí držet závazných pravidel. Na začátku každého sezení je stanoven cíl: např. naučit se reagovat v případě návalu vzteku... Cílem je naučit děti vyrovnat se s problémem, který spočívá zejména v nevhodném chování či jednání. Během sezení je zařazován autogenní trénink, relaxace a pohybové hry. Součástí projektu je jeden víkendový pobyt **(11)**.

- Ranní skupinky (vhodné pro děti od 7 do 9 let): Učitelé či psychologové s vytipovanými dětmi, které by mohly být potenciálními oběťmi šikany. Často se skupinky scházejí ráno před začátkem vyučování – odtud název. Schází se jedenkrát týdně, půl hodiny před vyučováním. Rodiče vytipovaných dětí musí s touto aktivitou souhlasit – písemně. Souhlasem se zavazují k tomu, že dítě na ranní setkání doprovodí. Náplň setkání: rozvoj průbojnosti, formulování a vyjadřování vlastních pocitů, přímý kontakt a rozhovor s druhou osobou... Při cvičení se dupe, křičí, strká, běhá i klidně sedí a povídá. Při ranních skupinkách se používají sociálně psychologické hry jako „Virvál“ a „Nemohly se k sobě dostat“. Jedná se o trénink ve skupině stejně „handicapovaných“ žáků **(3)**.
- Vrstevnické skupiny: Práce s třídními kolektivy či vybranými dětmi z jednoho ročníku. Vrstevnická skupina je prostředníkem ke zvládnutí sociálních dovedností. Společná příprava programu je posilující pro zdárný průběh aktivit, dochází k posilování pozitivních vztahů ve skupině. Žáci mají možnost dozvědět se něco o druhých i o sobě, zdokonalují komunikaci a učí se protistresové techniky. Tyto skupiny mohou být vhodné pro nově příchozí děti či takové, které mají sociální problémy **(18)**.
- Výcvik sociálních dovedností: Chlapci se scházejí ve vlastní skupině – dozvídají se o agresivitě, vlastních tendencích k násilnému chování, mohou si vyzkoušet a trénovat akceptovatelné formy frustrace – vnitřního „přetlaku“. Dívky pracují ve skupině s názvem „Malá děvčata – silná děvčata“. Zde pracují na vlastní sebejistotě a schopnostech sebeobranu. Zájmové fórum s názvem „Jak na to“-žáci mají možnost klást otázky, diskutovat a dozvědět se zajímavé, praxí ověřené podněty k chování v situacích konfrontace s agresivitou **(43)**.

1.10.4 Vzdělávací přístupy zaměřené na rodiče

Odpovědnost za sociálně patologické chování dětí nese škola, ale i rodiče. Proto by se měli prevence účastnit aktivně. Je prokázáno, že vzájemná spolupráce školy a rodiny výraznou měrou přispívá ke školní úspěšnosti dětí i k prevenci sociálně patologických jevů. Nejúčinnější a nejlevnější prevencí je zdravá výchova dětí v rodině a ve škole. Dobrá výchova dětí je i programem prevence jednotlivých zdraví poškozujících a život znehodnocujících závislostí a jevů **(52,78)**.

Škola by měla pro rodinu plnit úlohu osvětovou, koordinační a konzultační. Osvětovou a poradenskou funkci naplňují letáčky a dopisy adresované rodičům a společná setkání.

Rodina - jako sociální skupina je jedním z faktorů, které se mohou podílet na vzniku drogové závislosti u dítěte. Mnozí rodiče přistupují k této otázce tak, že se jim to stát nemůže. Opak je pravdou. Škola může rodiče poučit, jaké výchovné návyky mohou vznik závislosti u dětí zapříčinit **(24)**.

Jak prohloubit účast rodičů na životě školy (1):

- Zvát rodiče do školy a vzbudit u nich pocit zainteresovanosti na její činnosti: příjemné prostředí ve škole, zajistit, aby se rodiče cítili vítáni – nápis s uvítáním u vchodu, hala, chodby vyzdobeny pracemi dětí...; informace rodičů o životě školy – letáky...
- Žádat rodiče o radu a pomoc
- Využít pro spolupráci i další organizace a odborníky – psychology, sociální pracovníky, zdravotníky...

1.10.5 Strategie zaměřené na školy

- Zapojení rodičů
- Didaktický materiál – vhodné vyučovací materiály(52). Zdravotně sociální fakulta JU ČB vydala materiál – „Násilí a co s ním“ – je vhodný materiál nejen pro děti, ale i pro rodiče, učitele a výchovné poradce. Čtenář je seznámen s problematikou násilí, dělením násilí, šikanou, problematikou práv dětí... **(28)**. Materiál vydaný Policií ČR „Ajaxův zápisník I a II“. Zde se mohou děti, rodiče

a ostatní dozvědět jak pracuje policie, jak se správně chovat na ulici, o zásadách vlastní bezpečnosti, co se smí a co ne, o dětech a trestných činech, o drogách, cigaretách a alkoholu, o hazardních hrách... **(19,20)**.

- Pravidla a předpisy pro užívání alkoholu a drog **(52)**
- Metodické pokyny MŠMT ČR **(1)**
- Školní schránka důvěry – děti se mohou vyjadřovat k životu ve škole, ke svým problémům, svému učiteli a to adresně nebo anonymně

Český školní program proti šikanování – projekt Minimalizace šikany, projekt MŠMT ČR – určen pro školy. Důvodem vzniku byl alarmující výskyt šikany na školách. Cílem projektu je předat pedagogické veřejnosti postupy pro práci se šikanou – vytvořit školní program proti šikanování. Součástí programu je: společné vzdělávání a supervize; zmapování situace a motivace pedagogů; společný postup při šikanování; prevence v třídních hodinách – učitelé se učí pracovat ve svých třídách s dynamikou třídy; spolupráce se specializovanými institucemi... **(67)**.

1.10.6 Strategie zaměřené na učitele

Kdybychom se zeptali rodičů budoucích školáků co od školy pro své dítě očekávají, patrně by zazněl vedle požadavku kvalitní výuky, požadavek na to, aby bylo dítě ve škole spokojené **(53)**.

Pro předcházení pozdějšího rizikového chování žáků, je velice důležité, aby učitelé v sobě hledali, rozvíjeli a kultivovali postoje a dovednosti v jejich pedagogickém umění **(30)**.

Ve škole hraje vedle osobnosti samotného dítěte zásadní roli zralost osobnosti učitele a jeho vybavenost. Proto je velice důležité, aby se učitel zlepšoval ve schopnosti empatie, obratnosti ve vedení dětí, motivaci a sebekontroli **(10)**.

- Projekt ESRO (Emoční a sociální rozvoj osobnosti) - ve výchovném a vzdělávacím procesu – podpůrný program, který se zaměřil na rozvoj emočních a sociálních schopností pedagogů. Je spolufinancován Evropským sociálním fondem a státním rozpočtem České republiky.

Cíle semináře: Nasměřovat pozornost a zájem k emoční inteligenci; Zvýšit porozumění emočním a sociálním jevům ve prospěch změny klimatu ve školách; Obrátit pozornost na prohlubování emočních a sociálních kompetencí; Porozumět rozdílnosti a vlivu potřeb na jednání člověka **(10)**.

- Vzdělávací programy Národního institutu pro další vzdělávání pedagogů: Rizikové chování dětí a mládeže; Emoční poruchy a poruchy chování žáků základních škol – včasná detekce, vhodné přístupy...; Týmová spolupráce ve škole; Strategie vyšetřování šikany; Agrese a agresivita u dětí mládeže... **(37)**

1.11 Základní představitelé primární prevence ve škole

- Ředitel školy – je garantem všeho, co se ve škole děje. Za prevenci odpovídá. Ředitel by měl znát skutečnou situaci ve škole a neměl by si nalhávat, že problémy se jeho žáků netýkají. Měl by umět získat ke spolupráci na prevenci co nejvíce členů pedagogického sboru **(48)**.
- Výchovný poradce – zaměřuje se spíše na individuální kontakt, řeší problémy konkrétních žáků. Zprostředkovává kontakt s poradenským pracovištěm, kontakt s rodiči a učiteli. Pomáhá zejména s problémy výukového a částečně výchovného charakteru **(29)**.
- Školní metodik prevence – koordinuje přípravu Minimálního preventivního programu a jeho zavádění ve škole, podílí se na jeho realizaci a vyhodnocuje ho. Měl by se orientovat ve všech možnostech preventivních programů. Spolupracuje na základě pověření ředitele školy se školskými, krizovými, poradenskými a preventivními zařízeními, s institucemi zajišťující sociálně právní ochranu dětí a mládeže... **(29)**.
- Třídní učitel – má velký vliv na atmosféru třídy, na vytváření důvěry ve třídě, na otevřenou komunikaci mezi žáky ve třídě... Pro prevenci je úloha třídního učitele klíčová **(29)**.

1.12 Principy primární prevence ve škole

Do škol patří prevence na úrovni primární – tedy takové aktivity, které mají zabránit vývoji společensky nežádoucího jevu. Jde o soustavnou práci s žáky, zejména s žakovskými kolektivy – s třídami či celou školní komunitou **(29)**.

Pokud je program zaměřen na konkrétní cílovou skupinu se zvýšeným rizikem, měl by být program ještě intenzivnější, měl by využívat i techniky jako je relaxace a techniky ke zvládnání stresu **(40)**.

1.12.1 Pravidla kvalitní prevence ve škole

- Měla by být součástí každého dne života školy
- Měla by klást důraz na sociální klima školy – zda se žáci ve škole cítí bezpečně, zda důvěřují učitelům...
- Měla by být kontinuální, promyšlená s jasně definovanými cíli – jedině tak může být efektivní **(29)**
- Měla by snižovat sociální i zdravotní rizika a možné škody
- Měla by začít v časném období, kdy je prevence skutečnou prevencí, tedy na prvním stupni základních škol **(54,76)**
- Měla by učit děti solidaritě se slabšími žáky **(6)**
- Měla by být cílená a přiměřená
- Měla by zahrnovat získávání sociálních dovedností a dovedností potřebných pro život **(39)**
- Měla by brát v úvahu místní specifika – jaké návykové látky jsou v dané oblasti problémem ...
- Měla by podporovat zdravý životní styl
- Měla by se orientovat na kvalitu postojů a změnu chování, neměla by pouze předávat informace
- Měla by využívat „peer“ programy
- Měla by být soustavná a dlouhodobá **(40)**
- Měla by podporovat protektivní faktory ve společnosti tím, že bude vytvářet podnětné prostředí, kde žáci mohou navazovat uspokojivé vztahy... **(76)**

- Měla by kombinovat různé strategie **(39)**
- Měla by oslovovat maximálně 25 účastníků programu najednou **(76)**
- Neměla by dávat zbytečně mnoho nových informací o drogách, které děti neznají – zvyšuje to zvědavost **(16)**
- Neměla by používat neúčinné prostředky – pouhé poskytování informací, odstrašování, zakazování, přehánění následků užívání, moralizování... **(76)**

1.12.2 Pravidla pro učitele

- Třídní učitel by měl pracovat se skupinovou dynamikou ve vlastní třídě **(21)**
- Třídní učitel by měl být vždy přítomen na programech prevence, které poskytují jiné instituce. Zajišťuje tak odborný dozor, a informace, které děti získávají může později zopakovat či prohloubit, pokud v rámci programu zůstaly některé nezodpovězeny **(62)**.

2. CÍLE PRÁCE A HYPOTÉZY

2.1 *Cíle práce*

- Pomocí rozhovoru, společné práce dětí a hraní rolí vytvořit u dětí zájem a úroveň povědomí o danou problematiku. Zjistit, zda by se uměly správně zachovat, setkají-li se s násilím osobně či zprostředkovaně.
- Rozhovorem se školními metodiky prevence sociálně patologických jevů na základních školách zjistit, jakým způsobem se jim daří naplňovat minimální preventivní program na své škole.

2.2 *Hypotézy*

Hypotéza 1: Povědomí o problematice násilí – typech, projevech, prevenci..., je lepší u žáků, kteří preventivní program absolvovaly, oproti dětem ve školách, které program neabsolvovaly

Hypotéza 2: Školní metodici prevence vypracovávají Minimální preventivní program sami

Hypotéza 3: Školní metodici prevence zaměřují svoji činnost spíše na druhý stupeň

3. METODIKA

V letošním školním roce jsem při Krizovém centru pro děti a rodinu v JK,o.s. realizovala preventivní program, který jsem vytvořila a nazvala **Preventík**.

Byl určený pro žáky prvního stupně základních škol. Program byl schválen a financován Krajským úřadem v Jihočeském Kraji v rámci Programu I.

Pracovala jsem s každou třídou dvě vyučovací hodiny, kde děti byly provokovány k diskuzi a společné práci na dané téma ve skupinách po osmi až dvanácti dětech. Program byl zaměřen na prevenci násilí a na podporu zdravého životního stylu. Pracovala jsem na dvou školách a oslovila tak cca 600 dětí.

Program pro čtvrté a páté třídy, byl rozdělen na dvě části. První část probíhala v komunitním kruhu, kde děti diskutovaly a zamýšlely se nad probíranou problematikou. Pomocným materiálem byly kartičky (proužky papíru) s napsanými hesly a pojmy:

- **Krizové linky bezpečí**
- **Chytrý nebo hloupý**
- **Měl by umět říci „ne“**
- **Měl by se svěřit s trápením**
- **Je odlišný**
- **Trpí pocitem křivdy**
- **Rád ubližuje druhým**
- **Bolí ho tělíčko a dušička**
- **Má nízké sebevědomí**
- **Nadává**
- **Obohacuje se**
- **Porušuje práva a zákony**
- **Jak můžeme pomoci**
- **Jak můžeme předejít násilí**
- **Vytváří kolem sebe strach**
- **Rád se pere**
- **Pomlouvá**
- **Silnější, starší**
- **Využívá slabší kamarády**
- **Nesmí ukazovat že má strach**
- **Úzkostný**
- **Má právo na ochranu**
- **Nesmí se smířit s ubližováním**
- **Kdo může pomoci**

Žáci během práce a diskuze měli za úkol pohovořit o svém pojmu a správně rozhodnout, zda kartičku přiřadí k **Smutníkovi** (Oběti) či **Násilníkovi** (Agresorovi). Pokud některý žák svému tématu nerozuměl, snažila jsem se mu pomoci spolu s ostatními dětmi.

Žáci měli nejčastěji problém s pojmy: pomluva, sebevědomí, úzkost a křivda.

Cíl prvního bloku: Správně přiřadit kartičku s heslem či pojmem a pohovořit o problematice na ní uvedené, a tak dát nenásilnou formou žákům vědomosti a dovednosti o této problematice.

Smutník - Oběť

Násilník - Agresor

V druhé části programu děti pracovaly ve dvou skupinách na zadaném tématu – vždy pouze jeden:

- Vlastnosti správného kamaráda
- Co by mělo ve třídě platit, aby se nám v ní více líbilo
- Jaké vlastnosti by neměl mít náš kamarád...

Způsob realizace:

Ø Skupina měla za úkol obkreslit kamaráda

Prvním úkolem skupiny bylo vybrat kamaráda, které ho obkreslí. Nikdo se nesměl volit sám. Teprve poté, co se všichni dohodli, byl zadán další úkol – obkreslit kamaráda. Tato část úkolu byla ztížena tím, že žáci ve skupině obdrželi pouze jednu tužku. Obkreslit kamaráda měli pouze jedním tahem s plynulým předáváním si tužky. Žáci směli zvednout tužku z papíru teprve až dokončí obrys. Pokud byl kamarád větší než papír, mohla se tužka „odlepit“ od papíru pouze dvakrát a to v oblasti nohou. Pro děti to byl velmi nesnadný úkol, protože záleželo velmi na domluvě, spolupráci a komunikaci v celé skupině.

Ø Skupina dostala za úkol obkreslit vlastní ruce

Prvním úkolem bylo obkreslit jedním tahem vlastní ruce tak, aby se vždy dotýkal malíček s palcem dalšího kamaráda – aby vznikl uzavřený tvar. Někdy žáci obkreslovali obě ruce jindy pouze jednu, záleželo vždy na počtu dětí ve skupině. Tato technika byla velice náročná na komunikaci a spolupráci, někdy bylo nezbytné pomoci kamarádovi obkreslit jeho ruku, pokud měla být dodržena zásada, že palec se dotýká malíku.

Žáci se touto technikou učili spolupracovat ve skupině a jak se říká „táhnout za jeden provaz“.

Cíle společné práce:

- Ø Nerušit vlastní práci druhou skupinu.
- Ø Prohloubit a upevnit poznatky o násilí z předešlého bloku činnosti.
- Ø Do těla či rukou dle zadaného úkolu vepsat vše, co skupina považuje za důležité.
- Ø Pracovat kolektivně.
- Ø Všichni žáci museli na díle participovat.
- Ø Dílo ztvárnit i barevně.
- Ø Dílo pojmenovat – nesmělo korespondovat s klasickými křestními jmény.
- Ø Dát název skupině.
- Ø Dílo podepsat tvůrci.
- Ø Vše stihnout do 20 minut.

Po ukončení práce byla díla prezentována v komunitním kruhu. Každá skupina představila dílo ostatním dětem. Žáci měli za úkol sdělit ostatním název svého díla, název skupiny, obsah práce.

Na konci programu jsem zhodnotila skupinovou práci dětí a poděkovala za spolupráci při programu při činnostech programu.

Pro školní metodiky prevence jsem měla připravený řízený rozhovor podle předem strukturovaných otázek. S každým metodikem jsem rozmlouvala cca 40 minut. Údaje jsem si zapisovala do záznamového archu. Oslovila jsem celkem 10 školních metodiků prevence (v Českých Budějovicích je 14 základních škol).

3.1 Metoda dotazování

1. Technika dotazníku (zaměřená na žáky)
 - ve škole, kde program Preventík neproběhl
 - ve škole, kde program Preventík proběhl

2. Technika řízeného rozhovoru
 - se školními metodiky prevence na základních školách

3.2 Charakteristika výzkumného souboru

1. Výzkumný vzorek tvořily žáci čtvrtých a pátých tříd základních škol a školní metodici prevence na vybraných základních školách.

Bylo rozdáno celkem 352 dotazníků a z toho:

- 219 dotazníků - žákům, kteří program absolvovali
- 133 dotazníků – žákům, kteří program neabsolvovali

Jelikož dotazníky děti vyplňovaly v rámci vyučování – návratnost byla 100%.

2. Navštívila jsem 10 základních škol v Českých Budějovicích a oslovila 9 školních metodiků (na jedné škole žádný metodik nepracoval a nikdo nevypracovával minimální preventivní program

Preventivní práce a sběr dat trvaly od září 2006 do března 2007

Výsledky výzkumu uvádím graficky a v procentech se stručným popisem a výsledkem odpovědi.

4. VÝSLEDKY

Výsledky výzkumu jsem rozdělila na tři soubory:

- 1) Výsledky dotazníkového šetření: porovnání žáků škol, kteří program absolvovali – **respondenti A** s žáky, kteří jej neabsolvovali – **respondenti B**
- 2) Výsledky dotazníkového šetření: porovnání žáků škol, kteří program absolvovali
- 3) Výsledky řízeného rozhovoru se školními metodiky prevence ZŠ

4.1 Výsledky dotazníkového šetření: porovnání žáků škol, kteří program absolvovali s žáky, kteří jej neabsolvovali

Sběr dat u respondentů A, byl uskutečněn s časovou prodlevou tří týdnů, po uskutečnění programu.

U každé otázky uvádím text psaný kurzívou, který přibližuje náplň preventivního programu Preventík, pomocí kterého respondenti A získávali potřebné informace k objasnění problematiky násilí.

Respondenti A – absolvovali program: na grafu **hnědý sloupec**

Respondenti B – neabsolvovali program: na grafu **modrý sloupec**

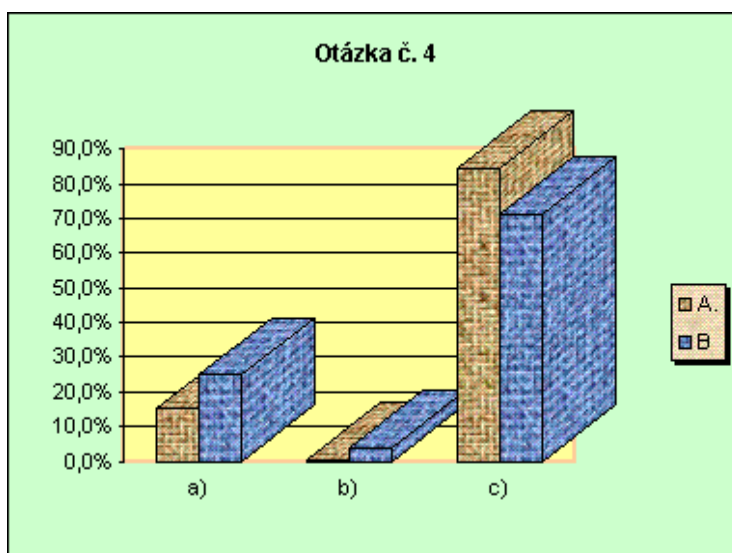
Otázka č. 4

Co je násilí?:

- a) Když někdo někomu ublíží
- b) Když někdo někomu ublíží a potom se omluví
- c) Když někdo někomu schválně ublíží

V úvodu programu jsem děti posadila do komunitního kruhu a seznámila je s obsahem a členěním programu. Děti za pomoci obrazového materiálu samy pojmenovaly strany násilí – nejčastěji Násilník a Smutník. S použitím vhodných otázek, byly podněcovány k tomu, aby pochopily podstatu násilí – zdůrazněn byl úmysl ublížit a zranit.

	A.	B
a)	15,1%	24,8%
b)	0,5%	3,8%
c)	84,5%	71,4%

Graf 1

Zdroj: vlastní výzkum

Z grafu je patrné, že v odpovědích na tuto otázku vykazovali lepší znalosti respondenti A. Potvrdili, že násilí je, když někdo někomu úmyslně ublíží v 84,5 % odpovědích. Respondenti B odpovídali na tuto otázku správně v 71,4% odpovědích.

Zcela špatnou odpověď s kategorií – ublížení a následné omluvy volilo jen 0,5% respondentů A, na rozdíl od respondentů B, kteří ji volili ve 3,8% odpovědích.

Ø Otázka č. 5

Patří pomlouvání do násilí?

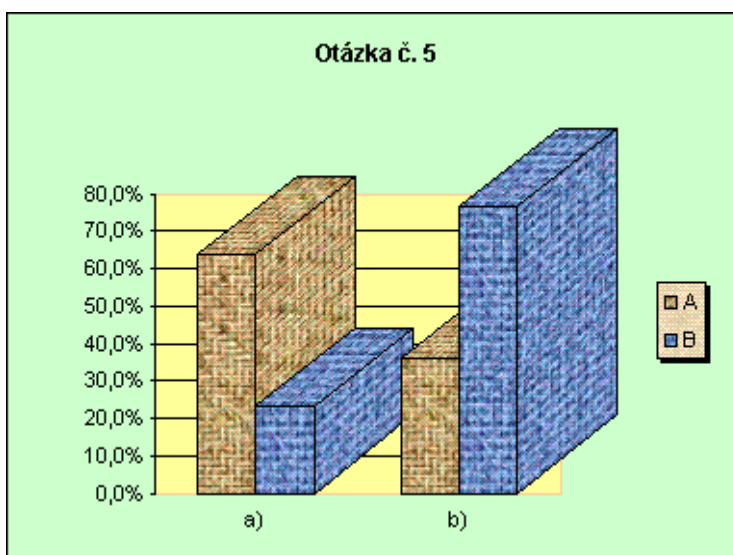
a) ano

b) ne

Děti obdržely proužky papíru s napsaným textem, který byl vodítkem k zamyšlení nad problémem. Žák, který držel v ruce kartičku s heslem „pomlouvání“ měl za úkol vysvětlit spolužákům daný jev a správně přiřadit k jedné straně násilí. Pomocí otázek byly děti vedeny pochopit význam slova. Pomluva = říkat o někom někomu nepravdu za účelem mu ublížit.

Zajímavost: děti slovo pomluva používají, ale správný význam neznají. Žáci pomluvu nezahrnovali do násilí.

	A	B
a)	63,9%	23,3%
b)	36,1%	76,7%

Graf 2

Zdroj: vlastní výzkum

Z porovnání obou souborů respondentů vyplývá, že na otázku č. 5 odpověděli respondenti A výrazně lépe, a to v 63,9% odpovědích oproti respondentům B, kteří správnou odpověď volili pouze ve 23,3% odpovědích.

(Mezi dětmi je tento jev velice rozšířen, zejména mezi děvčaty – a proto je třeba děti na to upozorňovat a seznamovat je s důsledky pomlouvání).

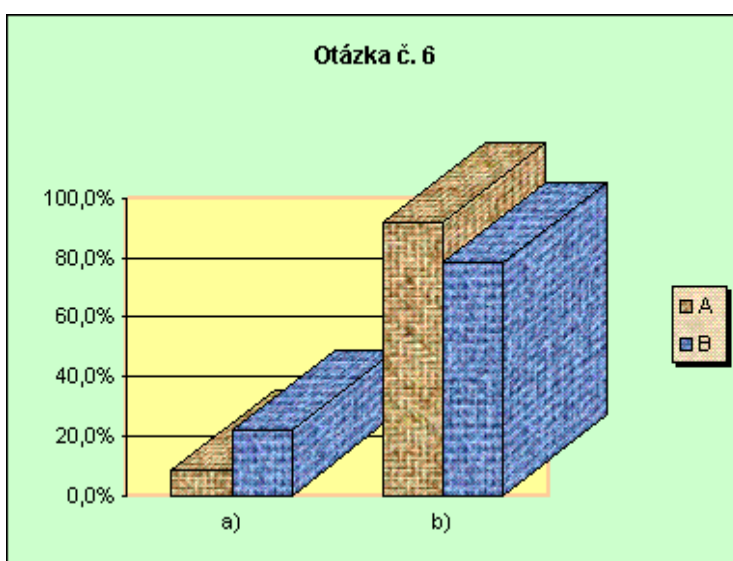
Ø Otázka č. 6

Která bolest je horší?

- a) Když bolí tělíčko
- b) Když bolí dušička

K tomu aby žáci (respondenti A) mohli odpovědět správně na otázku č. 6, měli k dispozici kartičku, na které stálo: Bolí ho tělíčko a dušička. Během rozhovoru s dětmi jsme se snažili nalézt a odůvodnit odpověď na otázku, která bolest je horší.

	A	B
a)	8,2%	21,8%
b)	91,8%	78,2%

Graf 3

Zdroj: vlastní výzkum

Na tuto otázku odpověděli respondenti A v 91,8% odpovědích zcela jednoznačně správně. Označili duševní bolest jako závažnější, protože během programu se dozvěděli, že je trvalejší a může někdy bolet celý život. Respondenti B odpověděli správně v 78,2% odpovědích. Respondenti A byli ve znalostech úspěšnější.

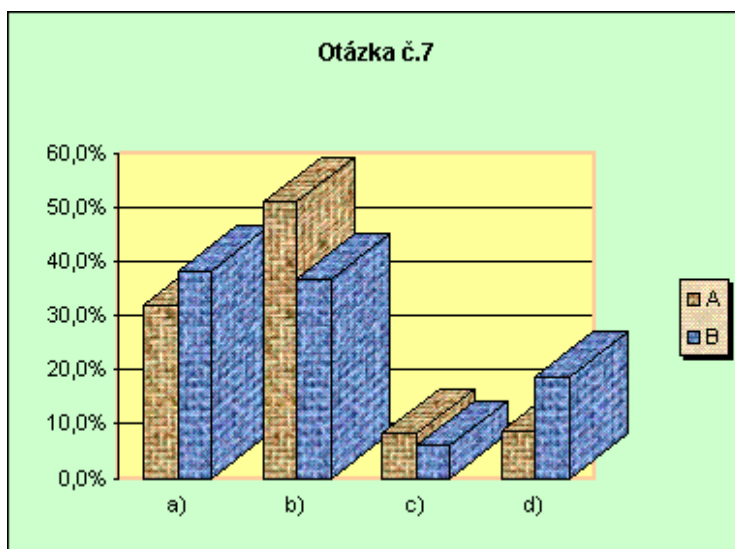
Ø Otázka č. 7

Chytrý útočník:

- a) Vybírá si komu ublíží
- b) Ubližuje a okolí si o něm myslí, že je hodný a milý
- c) Ubližuje pouze chytrým dětem
- d) Ubližuje a všichni okolo to o něm vědí

Při práci s dětmi, jsem děti nechala zamýšlet nad obsahem pojmu- Chytrý nebo hloupý - ve vztahu k násilí. Děti jsem se snažila přivést k poznání, že pojem patří k oběma stranám násilí. Teprve pak jsme diskutovali o tom, jak se chová chytrý – inteligentní násilník oproti hloupému. Snažila jsem se děti dovést k pochopení, jaké nebezpečí v sobě skrývají právě tito násilníci. Děti se dozvěděly, že tento typ násilníka, je záluďný a zlo koná především v ústraní, na veřejnosti se chová vzorně, empaticky, se snahou zalíbit se autoritě.

	A	B
a)	32,0%	38,3%
b)	51,1%	36,8%
c)	8,2%	6,0%
d)	8,7%	18,8%

Graf 4

Zdroj: vlastní výzkum

Při porovnání obou souborů, respondenti A označili chytrého útočníka jako záluďného, který vzbuzuje v okolí pocit, že je hodný a milý v 51,1% odpovědích. Respondenti B označili tuto odpověď pouze ve 36,8% odpovědích. Z grafu je patrné, že i na odpověď d), která je špatná, protože patří k násilníkovi, který je hloupý, odpověděli respondenti A pouze v 8,7% odpovědích a respondenti B v 18,8% odpovědích nesprávně.

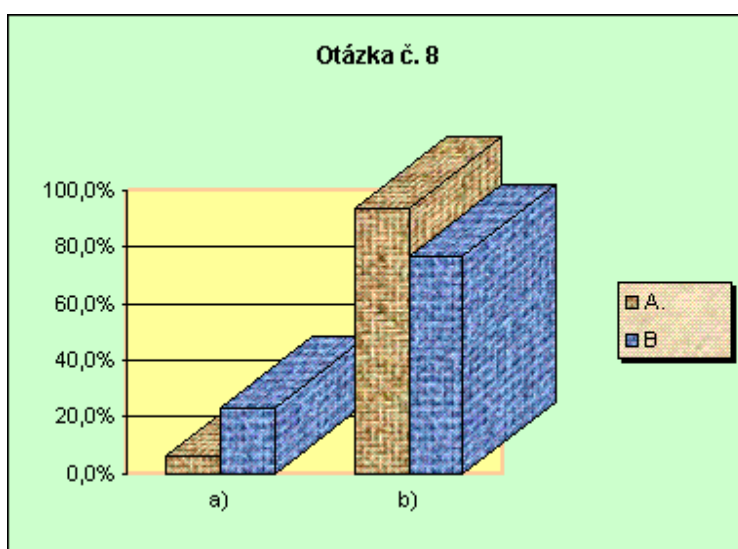
Ø Otázka č. 8

Kdo se musí svěřit s trápením?

- a) násilník (útočník – agresor)
- b) smutník (ublížený – napadený – oběť)

Pro zapamatování této problematiky nám sloužilo několik pojmů: Musí se svěřit s trápením; Měl by umět říci „ne“; Krizové linky bezpečí; ...Protože toto téma je velice důležité a závažné, nechala jsem ho během programu několikrát zopakovat pomocí různých kartiček. Děti se zamýšlely nad tím, proč by se měl Smutník svěřit, zda je sdělení takovéto skutečnosti pro něj jednoduché, komu by se měl svěřit, zda jsou důležití kamarádi,...

	A.	B
a)	5,9%	23,3%
b)	94,1%	76,7%

Graf 5

Zdroj: vlastní výzkum

Z porovnání je zřejmé, že respondenti A suverénně odpověděli v 94,1% odpovědích na otázku č. 8 správně, že svěřit se musí Smutník. Respondenti B vykazovali správné odpovědi pouze v 76,7% odpovědích.

23,3% respondentů B si myslí, že svěřit s trápením by se měl násilník, na rozdíl od respondentů B, kteří tento názor sdílejí pouze v 5,6% odpovědích.

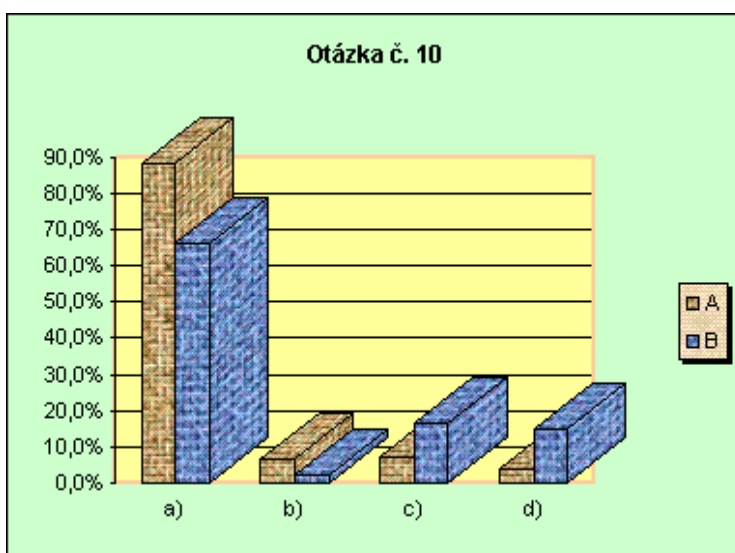
Ø Otázka č. 10

Co bys poradil(a) kamarádovi, který se ti svěří, že mu chce někdo ublížit?

- a) Dát najevo, že se nebojí, že si to nenechá líbit a svěří se někomu
- b) Rozplakat se
- c) Přemluvil útočníka, aby ho nechal být a našel si někoho jiného
- d) Jiné

Děti byly upozorněny, že mnoho kartiček spolu souvisí. Odpověď na tuto otázku děti hledaly při rozmlouvání nad hesly: Měl by umět říci „ne“; Měl by se svěřit s trápením...Děti si hravou formou zkoušely, co by řekly násilníkovi, kdyby je obtěžoval či jim něco nepříjemného nabízel.

	A	B
a)	88,1%	66,2%
b)	6,5%	2,3%
c)	7,3%	16,5%
d)	4,1%	15,0%

Graf 6

Zdroj: vlastní výzkum

Na otázku číslo 10 odpověděli opět zcela správně respondenti A. Označili odpověď, která kategorizuje to, co je třeba udělat v případě násilí v 88,1% odpovědích. Zcela jednoznačně byli úspěšnější.

Respondenti B nebyli v odpovědích tak jednoznační. Správnou odpověď označili jen v 66,2% odpovědích a odpověď vybízející k přemluvení útočníka za účelem najít si jiné oběti, označilo 16,5% těchto respondentů.

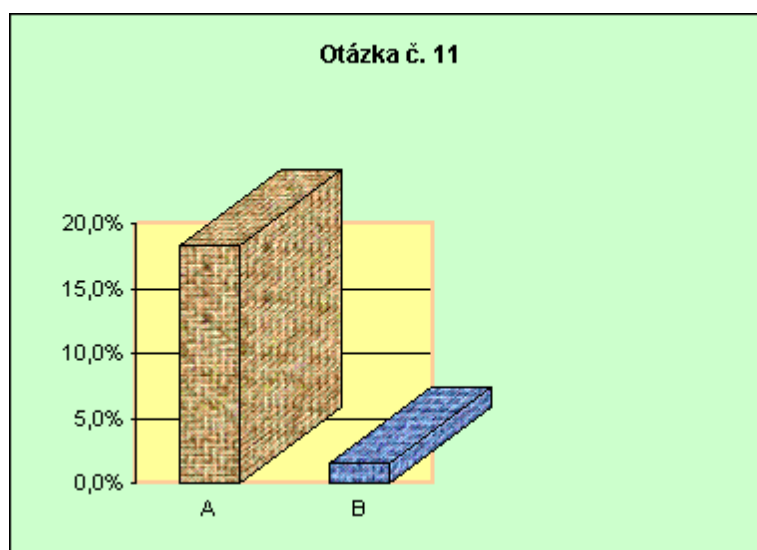
Zajímavé je, že respondenti A označili v 6,5% odpovědích za správnou odpověď - aby se Smutník rozplakal. Na rozdíl od respondentů B, kteří ji označili pouze ve 2,3% odpovědích.

Ø Otázka č. 11

Napiš telefonní číslo na Krizovou linku bezpečí

K rozhovoru a zamyšlení se nad tímto úkolem, sloužil pojem: Krizové linky bezpečí. Snažila jsem se, vysvětlit dětem nutnost této služby, její výhody, kde by mohly najít telefonní číslo Krizové linky bezpečí...

Krizová linka bezpečí	
A	B
18,3%	1,5%

Graf 7

Zdroj: vlastní výzkum

Ve výsledcích otázky zjišťující, zda děti znají telefonní číslo na Krizovou linku bezpečí, prokázali respondenti A v 18,3% odpovědích znalost. Respondenti B znali tento údaj pouze v 1,5% odpovědích. Opět se projevil přibližně 15% -20% rozdíl ve prospěch respondentů A jako u předešlých otázek.

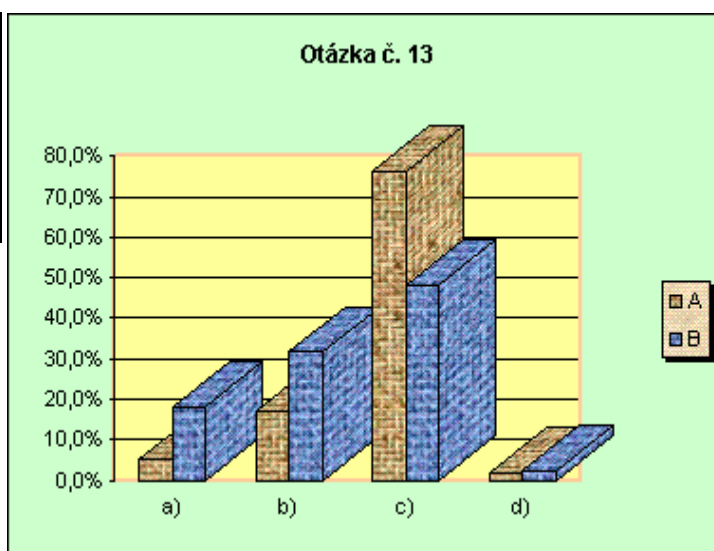
Ø Otázka č. 13

Jakým způsobem můžeme násilí předejít, aby se nestalo?

- a) Nikam nebudeme chodit
- b) Budeme cvičit bojové sporty
- c) Budeme chodit s kamarády, kteří mají stejnou cestu
- d) Skamarádíme se s násilníkem, aby ublížil někomu jinému

K osvojení znalosti sloužila kartička s větou: Jak můžeme předejít násilí? Žáci se zamýšleli, co mohou udělat proto, aby nedali žádný podnět k tomu, aby se stali Smutníky. Byl zdůrazněn důležitý fakt, že je velice důležité chodit s kamarády či s dospělým nebo starším sourozencem... Vysvětlila jsem, že i na dětské toalety i do šaten ve škole je důležité chodit s kamarády. Nejvíce násilí se právě děje v těchto místech.

	A	B
a)	5,0%	18,0%
b)	16,9%	31,6%
c)	76,3%	48,1%
d)	1,8%	2,3%

Graf 8

Zdroj: vlastní výzkum

Na otázku odpověděli respondenti A jednoznačně lépe. V dotazníku uvedli, že by násilí mohli předejít, když nebudou chodit sami v 76,3% odpovědích.

Respondenti B označili odpověď c) pouze v 48,1% odpovědích a dávali větší důraz na dovednost bojového umění (31,6% odpovědí).

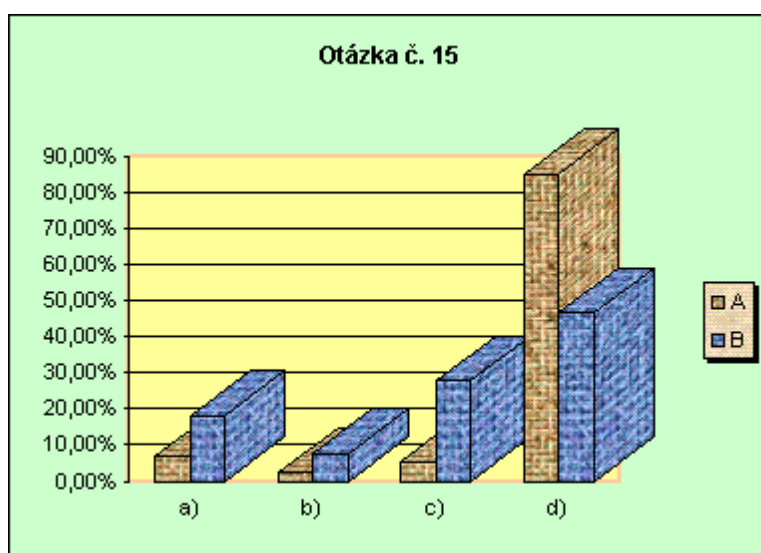
Ø Otázka č. 15

Žák, který má často svěšená ramena, kulatá záda a hlavu skloněnou:

- a) Něco ztratil a hledá to na zemi
- b) Má zdravé sebevědomí – důvěřuje si, věří si, myslí si o sobě, že je fajn
- c) Je nemocný
- d) Má nízké sebevědomí – nedůvěřuje si, nevěří si, myslí si o sobě, že není dobrý

Téma sebevědomí bylo velice těžké. Děti neznaly tento pojem. Nejdříve jsem toto „cizí“ slovo rozdělila a vysvětlila. Děti se zamýšlely nad tím, co vše si o sobě mohou myslet. Teprve pak jsem přistoupila ke kategoriím – nízké, zdravé a vysoké sebevědomí. Na konci první hodiny jsme si všichni zahráli hru s tělem. Nejdříve jsem vybrala žáka a řekla mu, aby si o sobě myslel, že je neúspěšný a že ho nikdo nemá rád. Pak jsme ho požádala, aby se s touto myšlenkou v našem kruhu prošel. Pak jsem vyzvala dalšího žáka a ten měl za úkol opak – jsem úspěšný, všichni mě mají rádi- a také se prošel. Tato hra sloužila k tomu, aby si děti uvědomily, že „řečí“ těla dávají svému okolí mnoho informací. Proto je třeba chodit zpříma se vztyčenou hlavou. Takové děti si násilník nevybírám. Na závěr se prošly kruhem všechny děti, aby si uvědomily správné držení těla.

	A	B
a)	6,8%	18,0%
b)	2,3%	7,5%
c)	5,5%	27,8%
d)	85,4%	46,6%

Graf 9

Zdroj: vlastní výzkum

V celkovém porovnání odpověděli respondenti A na tuto otázku výrazně lépe (85,4%) než respondenti B. Ti označili správnou odpověď jen v 46,6% odpovědích.

4.2 Výsledky dotazníkového šetření: porovnání žáků škol, kteří program absolvovali

Pojmy: **Městská škola:** škola v Českých Budějovicích

Obecní škola: škola v blízkosti ČB, velikostí škola odpovídá škole městské

Pro porovnání jsem použila otázku, kde se výrazně liší odpovědi dětí ze čtvrtých tříd oproti dětem z pátých tříd, a to v obou typech škol.

Ø Otázka č. 14

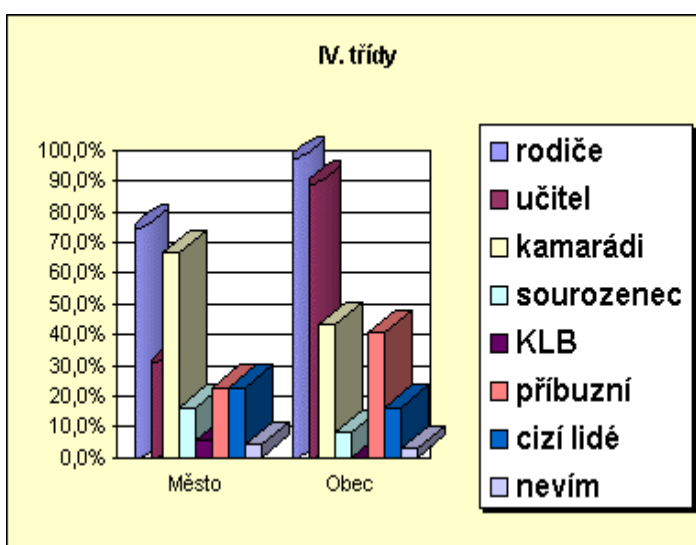
Kdo by ti měl pomoci v případě, že máš nějaké trápení?

a) rodiče	e) Krizová linka bezpečí
b) učitel	f) příbuzní
c) kamarádi	g) cizí lidé
d) sourozenec	h) nevím

Pro informace nám sloužila kartička s pojmem: Kdo může pomoci, Měl by se svěřit s trápením... Děti se zamýšlely nad tím, komu nejvíce důvěřují, s kým by se nejraději podělily o radost, ale i o trápení. Vyzdvihla jsem roli kamaráda, který může pomoci, pokud se dítě bojí svěřit dospělé osobě...

Grafické porovnání IV. tříd městské a obecní školy

	Město	Obec
rodiče	74,7%	97,3%
učitel	30,7%	89,2%
kamarádi	66,7%	43,2%
sourozenec	16,0%	8,1%
KLB	5,3%	0,0%
příbuzní	22,7%	40,5%
cizí lidé	22,7%	16,2%
nevím	4,0%	2,7%

Graf 10

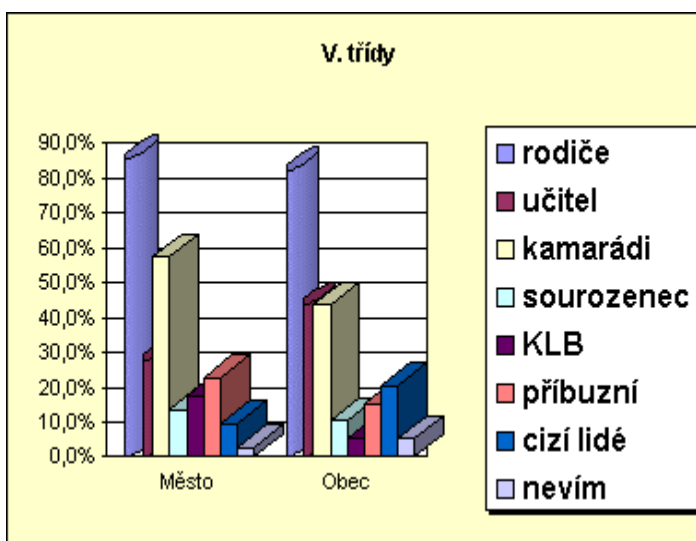
Zdroj: vlastní výzkum

Z grafu jednoznačně vyplynulo, že u respondentů z městské školy slábne již ve čtvrté třídě vliv učitele, co by osoby věrohodné pro svěřením se. Žáci označili kategorii učitel pouze v 30,7% odpovědích. Naopak roste význam kamarádů – vrstevníků. Označili tuto kategorii v 66,7% odpovědích. Učitel se u respondentů z města dostal téměř na úroveň cizího člověka (cizí člověk má u respondentů z města stejnou váhu jako kategorie příbuzní).

Respondenti z obce volili naopak kategorii učitel v 89,2% odpovědích za osobu, které je možno důvěřovat. Tito respondenti důvěřují kamarádům ve stejné míře jako příbuzným. Kategorii kamarád volili v 43,2% odpovědích.

Grafické porovnání V. tříd městské a obecní školy

	Město	Obec
rodiče	85,5%	82,1%
učitel	28,0%	43,6%
kamarádi	57,3%	43,6%
sourozenec	13,3%	10,3%
KLB	17,3%	5,1%
příbuzní	22,7%	15,4%
cizí lidé	9,3%	20,5%
nevím	2,7%	5,1%

Graf 11

Zdroj: vlastní výzkum

Ze zobrazeného grafu je možné vyčíst, že i v páté třídě obecní školy slábne vliv učitele. Respondenti z obecní školy označili učitele již jen ve 43,6% odpovědích (ve čtvrté třídě označili učitele v 89,2% odpovědích).

Zajímavé je, že respondenti obecní školy přiřadili stejnou váhu kategorii učitel a kategorii kamarádi.

Myslím si, že to poukazuje na dobré vztahy ve škole, kdy učitel je považován za partnera – kamaráda. Atmosféra celé školy byla pro mne velice příjemná.

Ø Otázka č. 16

Ublížíval ti někdo schválně ve škole?

a) ano

b) ne

Otázku č.16 jsem do dotazníku zařadila pouze jako okrajovou. Jelikož se preventivní program zabýval násilím, zařadila jsem tuto otázku nakonec dotazníku. Pro zajímavost uvádím výsledky vyhodnocení.

Porovnávám pouze školu obecní se školou městskou, ve kterých program proběhl, protože z výsledků otázky č. 4 vyplývá, že respondenti v 84,5% znají pravý význam násilí.

Respondenti z obecní školy odpověděli v..... **18,4% odpovědích kladně**

Respondenti z městské školy odpověděli ve... **31,5% odpovědích kladně**

Z porovnání je patrné, že respondenti městské školy se s násilím setkávají oproti respondentům z obecní školy častěji

Oba výsledky korespondují s výsledky výzkumu Michala Koláře, který se problematikou šikany na školách zabývá a uvádí, že je na základních školách šikanováno cca 40% žáků (55).

4.3 Výsledky řízeného rozhovoru se školními metodiky prevence

Pro školní metodiky prevence jsem měla připravený řízený rozhovor. Navštívila jsem 10 základních škol - v Českých Budějovicích je jich 14.

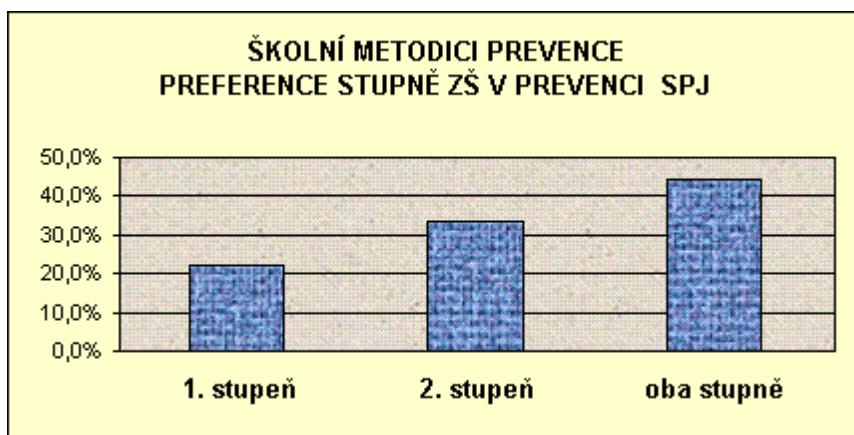
V graficky znázorněném vzorku je celkový počet 9 respondentů. Na jedné škole žádný metodik nepracoval. Bylo to pro mne velice zajímavé, jelikož tvorba minimálního preventivního programu školním metodikem prevence podléhá kontrole České školní inspekci. Na všech školách jsou nejčastěji školními metodiky prevence učitelé druhého stupně.

Ø Otázka č. 3

Na kterém stupni spatřujete prevenci za nejdůležitější?

- a) I. stupeň ZŠ
- b) II. stupeň ZŠ
- c) Na obou stupních ZŠ

1. stupeň	22,2%
2. stupeň	33,3%
oba stupně	44,4%

Graf 12

Zdroj: vlastní výzkum

Respondenti nejčastěji volili odpověď c) a to ve 44,4% odpovědích. Kategorii a) považovalo za nejdůležitější pouze 22,2% respondentů. Zbylé odpovědi připadly na kategorii b) - 33,3% odpovědí.

Domnívám se, že nejdůležitější je prevence na prvním stupni základních škol a v mateřské škole, kdy se patologické jevy tak často neobjevují. Situovat prevenci na druhý stupeň je již pozdě.

Z výsledků je patrné, že žáci na prvním stupni nejsou ve školách preventivně oslovováni tak často, jako jejich starší spolužáci.

Společné grafické znázornění otázek s kategoriemi odpovědí - ANO - NE:

Ø Otázka č. 6

Účastní se tvorby minimálního preventivního ostatní učitelé?

Ø Otázka č. 11

Spatřujete práci okresního metodika prevence pro Vás za přínosnou?

Ø Otázka č. 13

Využíváte v prevenci „peer“ programy?

Ø Otázka č. 14

Umíte využít vrstevnický program v problémové třídě?

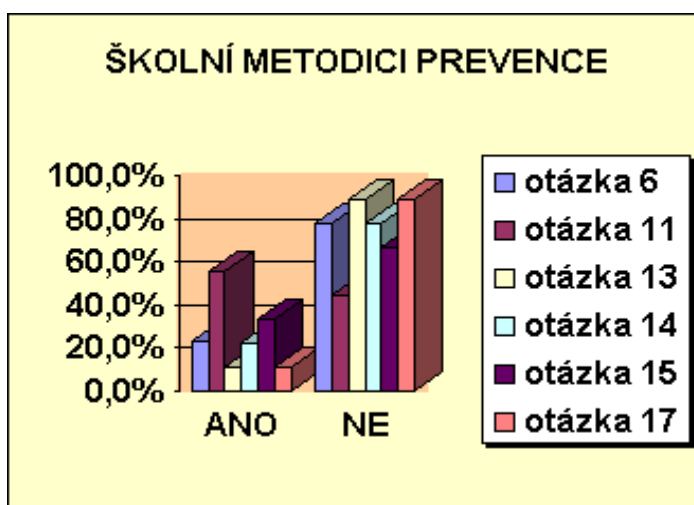
Ø Otázka č. 15

Vytváříte sám – sama preventivní programy?

Ø Otázka č. 17

Vypisujete za školu projekty či grandy na financování preventivní činnosti?

	ANO	NE
otázka 6	22,8%	77,8%
otázka 11	55,6%	44,4%
otázka 13	11,1%	88,9%
otázka 14	22,2%	77,8%
otázka 15	33,3%	66,7%
otázka 17	11,1%	88,9%

Graf 13

Zdroj: vlastní výzkum

Z grafického znázornění odpovědí na otázku číslo 6,

vypovídá mnohé o vztahu učitelů k problematice prevence (77,8% respondentů uvedlo, že jejich spolupracovníci se na tvorbě minimálního preventivního programu nepodílejí).

I z mé zkušenosti vyplynulo, že participace učitelů je na minimální úrovni. Mnozí z učitelů se programu Preventik nechtěli zúčastnit a pokud byli přítomni pracovali ve třídě a program nesledovali, někdy jej i narušovali.

Pokud bude prevence učitelům na obtíž, nemůže nikdy splnit očekávání jaká jsou do ní vkládána na nejvyšších úrovních.

Myslím si, že velmi důležitou osobou v přístupu k prevenci je ředitel školy. Pokud ten bude brát prevenci vážně, budou ji tak vidět i ostatní pedagogové.

Z grafického znázornění otázky číslo 1,

vyplynulo, že spolupráce je v současné době spíše teoretická než praktická (55,6% respondentů uvedlo, že práci okresního metodika prevence spatřuje pro něj za přínosnou, ale 44,4% respondentů to vidí zcela opačně). Dříve bylo více zajímavých a inspirativních školení pro školní metodiky a v současné době se nepořádá nic. Metodici jsou touto situací trochu zklamáni.

Otázka č. 13

Literatura uvádí, že na školách jsou nejefektivnější v rámci prevence tzv. "peer" programy. Proto jsem tuto otázku zařadila do rozhovoru. **88,9%** dotázaných respondentů odpovědělo, že vrstevnické programy **nerealizuje**.

Když jsem se ptala proč, zjistila jsem, že v současné době není nikdo, kdo by uměl vhodné žáky do této činnosti zaškolit.

V současné době se hodně hovoří o šikaně či špatných vztazích ve třídách. Jednou z metod, jak se dá nemocný kolektiv léčit je speciální tzv. skrytý vrstevnický program. Je důležité se ho naučit a školení k tomuto typu programu absolvovat. Na trhu služeb školám jsou k dispozici několikrát do roka. **Na otázku číslo 13** mi odpovědělo pouze 22,2% respondentů, že tento program zná a dělá. Ostatní respondenti nevěděli o jaký program jde a k čemu slouží.

Na otázku číslo 15:

Odpovědělo 66,7% respondentů záporně - nevytvářejí sami preventivní programy. Raději využívají služeb, které nabízejí jiné subjekty.

Otázka číslo 17:

Byla zodpovězena 88,9% respondenty záporně. Pouze jeden metodik píše projekty v rámci Programu I, který je vypisován každoročně Krajským úřadem Jihočeského kraje.

Ø Otázka č. 5

Kdo vytváří minimální preventivní program pro vaši školu?

a) metodik	c) metodik, ředitel, učitelé
b) metodik a ředitel školy	d) metodik, ředitel, učitelé, rodiče...

Na otázku odpověděli respondenti ve 100%, že minimální preventivní program vytváří pouze metodik. Během rozhovoru jsem zjistila, že mnozí učitelé nemají o preventivní aktivity zájem.

Z důvodu, že 100% respondentů uvedlo pouze jednu kategorii, tuto otázku jsem graficky neznázornila.

5. DISKUZE

Na začátku práce jsem si stanovila tři hypotézy:

Hypotéza 1: Povědomí o problematice násilí – typech, projevech, prevenci..., je lepší u žáků, kteří preventivní program absolvovali, oproti žákům ve školách, kde program uskutečněn nebyl

Hypotézu 1 jsem se snažila potvrdit či vyvrátit dotazníkovým šetřením a následným porovnáním výsledků u 352 respondentů - žáků čtvrtých a pátých tříd základní školy, kteří program Preventik absolvovali - 219 respondentů s žáky, kteří jej neabsolvovali- 133 respondentů.

Hypotéza 2: Školní metodici prevence vypracovávají Minimální preventivní program sami

Hypotéza 3: Školní metodici prevence zaměřují svoji činnost spíše na druhý stupeň

Hypotézy 2 a 3 jsem se snažila vyvrátit či potvrdit porovnáním odpovědí respondentů – školních metodiků prevence, se kterými jsem použila techniku řízený rozhovor.

Diskuzi jsem rozdělila do těchto oddílů:

1. Učitel a výkon dozoru během preventivního programu ve třídě
2. Diskuze nad výsledky dotazníkového šetření: porovnání žáků škol, kteří program absolvovali s žáky, kteří jej neabsolvovali
3. Diskuze nad výsledky dotazníkového šetření: porovnání žáků škol, kteří program absolvovali
4. Diskuze nad výsledky řízeného rozhovoru se školními metodiky prevence
5. Pozitivní a negativní stránky prevence ve školách, se kterými jsem se při práci na DP setkala

5.1 Učitel a výkon dozoru během preventivního programu ve třídě

V úvodu diskuze jsem se chtěla věnovat výkonu pedagogického dozoru ve školách. Dozorem rozumíme sledování někoho či něčeho, co je svěřeno do naší péče, ochrany a odpovědnosti(3).

Byla jsem velice překvapená, když jsem požadovala při realizaci programu přítomnost či zapojení vyučujícího pedagoga, jeho reakcemi na toto sdělení:

- Někteří byli mile překvapeni a program se zájmem sledovali či se ho aktivně zúčastnili – vždy jsem učitelům nabízela, že mohou pracovat s dětmi, neboť jsou součástí kolektivu (zdůrazňuji, že program probíhal jen na prvním stupni základní školy, kde třídní učitel vyučuje většinu předmětů ve své třídě).
- Někteří – a byla jich většina – byli zaskočení, neboť se těšili, že budou mít volno. Také jejich přístup byl rozličný – Někteří zůstali přítomní, ale pracovali stranou bez zájmu o dění ve třídě; jiní svojí činností narušovali program. Když byli upozorněni, tak odešli; jiní odešli hned a už nepřišli.

Má diplomová práce se nezabývala kvalitou výkonu dozoru ve školách, ale myslím si, že pohovořit o něm ve spojení s programy prevence realizovanými jinými subjekty, je důležité.

Dle Vyhlášky č. 48/2005 Sb., o základním vzdělávání a některých náležitostech plnění povinné školní docházky, má o bezpečnost a ochranu zdraví žáků ve škole, při vzdělávání mimo místo....dbát právnická osoba (škola) prostřednictvím svých zaměstnanců a vždy nejméně jedním pedagogickým pracovníkem (79).

Během rozhovoru se školními metodiky prevence jsem zjistila, že někteří realizátoři programů, si nepřejí přítomnost pedagoga při svých činnostech. Odůvodňují to tím, že se děti před nimi nedokáží otevřít. *V odborné literatuře se píše, že v rámci prevence není žádoucí děti otevírat!* Pokud k tomu má některé z dětí blízko, zkušený preventista zabrání jeho otevření před třídou a nabídne mu osobní kontakt o přestávce (62).

Myslím si, že pokud se učitel zúčastní programu, může pro prevenci mnohé udělat. Žáci vidí u pedagoga zájem o dění ve třídě a o informace, které jsou dětem předkládány. Pak může probíranou tematiku zopakovat či dovysvětlit, jestliže v rámci programu na něco nezbyl čas.

Dále jsem přesvědčena, že by pedagog měl znát obsah programu – s jakými údaji děti program seznamuje, protože jen on, který zná své žáky, dokáže kompetentně odhadnout, co je pro děti v jeho třídě vhodné a co ne.

5.2 Diskuze nad výsledky dotazníkového šetření: porovnání žáků škol, kteří program Preventík absolvovali s žáky, kteří jej neabsolvovali

Ve druhé části diskuze bych chtěla pohovořit o rozdílných výsledcích obou sledovaných souborů – žáci, kteří program absolvovali a žáci, kteří jej neabsolvovali.

U otázky, která se týkala pomluvy (otázka číslo 5), byly výsledky u obou porovnávaných souborů zcela opačné. Žáci, kteří program absolvovali odpověděli v 63,9% odpovědích správně a žáci, kteří jej neabsolvovali ve 23,3% správně.

V první části programu Preventík, když hovořil žák či žákyně o lístečku, na kterém stálo - *pomlouvá*, zeptala jsem se dětí, zda pomluva patří do násilí. Skoro všechny děti vyjádřily názor, že nepatří – zdůrazňují, že to bylo v době, kdy program ještě neproběhl.

Stejného výsledku se mi dostalo v dotaznících u žáků, kteří program neabsolvovali. Odpověděli v 76,6% odpovědích, že by pomluvu do násilí nezařazovali.

Myslím si, že je to způsobeno zakořeněním tohoto způsobu ubližování v dětských kolektivech, zejména mezi děvčaty. Dívky jsou mistryněmi v psychickém násilí (21). Proto je potřeba s dětmi hovořit o těchto věcech – vysvětlovat jim a zamýšlet se s nimi nad tím co takové jednání způsobuje a proč se ze spolužáka či spolužačky, který je pomlouván(a) stává Smutník.

Dále bych se chtěla věnovat otázce číslo 15. Zabývala se velice důležitým tématem – *sebevědomím*. Otázkou jsem u dětí zjišťovala, co vyjadřuje tělem žák, který má často svěšená ramena, kulatá záda a hlavu skloněnou. Před začátkem vyplňování dotazníku, jsem děti upozornila, že jde o žáka, pro kterého je tento postoj dlouhodobě typický – charakteristický.

Již ve výsledcích jsem se zmiňovala, že děti v tomto věku neznají pravý význam slova sebevědomí. Nejdříve jsem musela s dětmi pojem rozebrat a vysvětlit na názorném příkladu.

Je zajímavé, že žáci, kteří programem neprošli, uvedli, že žák s takovýmto postojem je nemocný a správnou odpověď zadrželi jen ve 46,6% odpovědích.

Myslím si, že je potřeba děti neustále upozorňovat na správné držení těla. Nezdůrazňovat jen otázku zdraví fyzického, ale i otázku duševního zdraví. Říkat dětem co vše mohou svým tělem okolí sdělovat. Právě v souvislosti s násilím, je správné držení těla důležité. Násilník si často vyhledá oběť právě podle vnějších znaků – chůze, postoj, mluva...

Když jsem s dětmi zkoušela správné držení těla, jako prevenci násilí, bylo pro mne zajímavé, jak je to bavilo a jak se snažily. Končila jsme touto hrou první blok hodiny a říkala jsem dětem: „*Přestože jsi nebyl ve škole dnes úspěšný - ze třídy a ze školy vždy odcházej s hlavou vzhůru!*“

Jsem přesvědčena, že je velice důležité, aby děti byly chváleny a zažívaly úspěch. Bez toho nelze sebevědomí budovat. Zkusme se zamyslet nad tím, kolikrát za den dítě slyší povzbuzení či pochvalu. Pokud pracuje dobře, je to bráno jako samozřejmost, pokud vybočuje, je vždy upozorněno, že něco dělá špatně.

V současné době převažuje na školách systém neustálého zkoušení pomocí testů. Jedna paní učitelka uvedla, že rozvoj tohoto masivního zkoušení pomocí testů odstartoval, když škola zakoupila kopírku. Pak bylo velice jednoduché neustále množit a množit písemné testy. Jenže děti nemohou být celý školní rok denně stoprocentně připraveny. Proto si myslím, že dnešní děti zažívají daleko více neúspěchu než úspěchu. A odtud je velice blízko k nízkému sebevědomí.

5.3 Diskuze nad výsledky dotazníkového šetření: porovnání žáků škol, kteří program absolvovali

Pojmy: **Městská škola:** škola v Českých Budějovicích

Obecní škola: škola v blízkosti ČB, velikostí škola odpovídá škole městské

Pro další část diskuze jsem si vybrala porovnání výsledků u **otázek číslo 14 a 16.**

Ü **Otázka č. 14:** Ptala se žáků, na koho by se obrátili, kdyby měli nějaké trápení. V dotazníku nebyly uvedeny žádné kategorie. Děti vypisovaly samy, na koho by se svým trápením obrátily.

Nejprve jsem porovnávala čtvrté třídy městské školy a obecní školy:

Zajímavé bylo zjištění, že v obecní škole žáci důvěřují učitelům ve stejné míře jako rodičům. Kamarádi se dostali až na třetí místo v důvěryhodnosti.

Myslím si, že na tyto děti působí atmosféra školy. Když jsem zde prováděla program, cítila jsem se v této škole velice dobře a příjemně. Vztahy mezi pedagogy byly velice kolegiální a co mne překvapilo (a v jiných školách jsem neviděla), že ředitel školy, běžně sedával ve sborovně s učiteli. V této škole přikládají velkou váhu prevenci, neboť v místě mají velké problémy s drogovou problematikou učňovské mládeže.

Naopak v městské škole se učitel nedostal do popředí v důvěryhodnosti. Ocitl se až na třetím místě – byl označen ve 30,7% odpovědích. Velký vliv na děti již v tomto věku ve škole městské mají vrstevníci. Takto se vyjádřili respondenti v 66,7%.

Z výsledků vyplynulo, že v městské škole by měly být zaváděny „peer“ programy již od čtvrtých a pátých tříd, jelikož vliv vrstevnické skupiny je značný. Zde mé výsledky korespondují s literaturou, která uvádí, že ve školním prostředí mají největší vliv právě vrstevnické programy (52).

Dále bych pohovořila o výsledcích pátých tříd obou škol:

Z výsledků je patrné, že vliv učitele klesá i v obecní škole. Zajímavé je, že v obecní škole se učitel v páté třídě dostal na stejnou úroveň jako kamarád. Opět zdůrazňuji, že tato škola na mne působila velice příjemně a z tohoto důvodu odvozují tak vysoký kredit u učitele.

Ve škole městské je vliv učitele ještě o něco nižší, než ve třídě čtvrté. Dominantní vliv má stále vrstevnická skupina.

Z obou porovnání je patrné:

- že děti v tomto věku nejvíce důvěřují rodičům
- s přibývajícím věkem roste vliv kamarádů –vrstevníků

Z tohoto důvodu je třeba apelovat na rodiče, kteří mají ve výsledcích obou škol i tříd vysokou prestiž co do důvěryhodnosti, aby se zajímali o to, s kým jejich dítě tráví volný čas, s kým se kamarádí a co ve volném čase dělá. V tomto čase je velice důležitý tzv. monitoring dítěte svými rodiči **(15)**.

Dále si myslím, že je třeba školám pomáhat vytvářet preventivní aktivity pomocí „peer“ aktivistů. To samozřejmě nejde bez kvalitního vzdělání těchto žáků.

Bohužel v současné době v Českých Budějovicích nikdo taková školení pro školy neprovádí.

Ü Otázka č. 16: Žáci odpovídali na otázku, zda jim někdo ve škole ubližoval. Otázka byla pouze okrajovou, ale výsledky byly zajímavé.

Výsledky mého výzkumu jsou srovnatelné s výzkumy odborníka na šikanu M. Koláře, který uvádí, že na školách je šikanováno až 40% žáků **(55)**.

V mém výzkumu odpovědělo 18,4% žáků z obecní školy a 31,5% žáků z městské školy, že se ve škole stali obětí násilí.

Myslím si, že je důležité, zavádět kvalitní preventivní programy, které mají za úkol snižovat násilí ve školách. Programy určené žákům by nesmí být návody, jak „zlepšit, či zdokonalit“ násilí. Děti si velice rády vyzkouší to co viděly či slyšely. Pokud bude ve třídě disponovaný jedinec k páčání násilí, bude takto pojatý program spíše zdrojem ještě většího násilí mezi žáky.

Z rozhovoru se školním metodikem prevence z jedné českobudějovické školy, jsem se dozvěděla, že po skončení preventivního programu zaměřeného na prevenci šikany, si žáci šesté třídy vyzkoušeli vše, co se na hodině „zajímavého“ dozvěděli. Nechybělo ani - tolik dnes medializované - nahrávání na mobilní telefon.

Myslím si, že je důležité, aby všichni učitelé byli seznámeni s problematikou násilí ve školách, aby byli proškoleni v otázkách vnějších znaků šikany a znovu opakují, aby se učitelé aktivně zajímali o obsah preventivních aktivit.

5.4 Diskuze nad výsledky řízeného rozhovoru se školními metodiky prevence

Pro školní metodiky prevence(dále jen metodici) jsem měla připravený standardizovaný rozhovor, který obsahoval 16 otázek.

Z vyhodnocení odpovědí vyplynulo, že metodici vypracovávají Minimální preventivní program sami. 100% dotázaných uvedlo, že na vytváření programu se nikdo jiný nepodílí. Myslím si, že je to tím, že mnoho pedagogů vidí prevenci pouze jako okrajovou záležitost, která se jich netýká. Jsem přesvědčena, že pro zkvalitnění prevence a pro spolupráci a participaci všech pedagogů je potřeba, aby ředitel školy dal jednoznačně najevo, že prevence je záležitostí celého pedagogického sboru, ale i veřejnosti.

V další části diskuze bych chtěla pohovořit o prevenci na školách jako takové. K diskuzi mi posloužily *otázky s kategoriemi ano-ne*. Z odpovědí jednoznačně vyplynulo, že je velice málo metodiků, kteří se mohou pochlubit tím, že jim někteří pedagogové pomáhají naplňovat preventivní program školy.

Z odpovědí dále vyplynulo, že mnoho pedagogů se nechce vzdělávat v rámci prevence. Pokud pro ně metodik připraví vzdělávací program zúčastní se pouze tehdy, když je to nařízené vedením školy.

Dále chci pohovořit o tzv. „peer“ programech. Jak jsem již uvedla, jde o vrstevnické programy, které jsou pro školní děti nejvhodnější. Tlak a vliv vrstevníků je značný (52). Většina metodiků - 88,9% dotázaných, programy tohoto typu na své škole nerealizuje. Pouze na jedné škole s vrstevníky pracují a velice úspěšně.

Kde je příčina?

Jedním z důvodů může být fakt, že v Českých Budějovicích nikdo školení pro „peer“ aktivisty neprovádí. Dříve je organizovala Pedagogicko psychologická poradna, ale v současné době je nikdo nerealizuje.

Většina škol při naplňování preventivního programu uvádí, že nemá finanční prostředky na preventivní aktivity. Proto upřednostňují programy od jiných subjektů, které je hradí z jiných zdrojů. Myslím si, že by měli být metodici lépe vedeni a motivováni při zpracovávání vlastních projektů, aby škola na tyto akce prostředky měla.

Z mého výzkumu vyplynulo, že pouze jeden metodik projekty úspěšně podává. Krajský úřad v Jihočeském kraji vypisuje každoročně Program I, který je určen především školám pro podávání projektů a jejich následné financování. Je velice škoda, že metodici o tomto programu nevědí. Náplní práce okresního metodika prevence je metodicky školní metodiky prevence vést, ale i pomáhat jim při vypisování projektů.

Pro potvrzení či vyvrácení hypotézy číslo 3 jsem metodikům položila otázku: „*Na kterém stupni základní školy spatřujete prevenci za nejprínosnější?*“ Jelikož všichni metodici jsou učiteli na druhém stupni základních škol, nejčastěji realizují preventivní aktivity s určitým zaměřením na některý patologický jev až na druhém stupni ZŠ. Na prvním stupni je spíše kladen důraz na výuku v rámci předmětů a na nárazové akce – kulturní akce, sportovní činnosti...

Myslím si, v souladu s literaturou, že pokud chceme provádět skutečně prevenci sociálně patologických jevů ve škole, pak je třeba začít mnohem dříve, než si kouření, experiment s drogou, agresí...děti vyzkoušejí. Těžištěm se stává pro primární prevenci právě první stupeň základní školy a předškolní věk (54,76).

Ze všech dotázaných metodiků upřednostňuje prevenci na prvním stupni pouze 22,2% dotázaných respondentů.

Velice mne překvapilo, že pouze 22,2% dotázaných uvedlo, že by uměli vytvořit vrstevnický program v problémové třídě. Je velice škoda, že metodici tuto aktivitu podceňují, protože není škola, na které by se neobjevil problematický kolektiv. Tento program má za úkol optimalizovat vztahy mezi spolužáky a má velmi dobré výsledky, pokud je realizován včas a někým, kdo má ke třídě – škole vztah. Pouze dva metodici mají absolvovanou přednášku a výcvik na vrstevnický program. A také ho ve své škole úspěšně realizují.

5.5 Pozitiva a negativa naplňování prevence ve školách, s nimiž jsem se při práci na DP setkala

Pozitiva prevence ve škole:

- Ø Školní metodici prevence nejsou současně výchovnými poradci.
- Ø Školní metodici prevence vypracovávají minimální preventivní program pro svou školu.
- Ø Ve všech školách byla umístěna schránka důvěry.
- Ø Žáci se velice rádi aktivně účastnili programu.
- Ø Všechny školy jsou vstřícné k realizaci preventivních programů jinými subjekty.

Negativa prevence ve škole:

- Ø Školní metodici prevence neabsolvovali potřebná školení zaměřená na šikanu, emoční poruchy žáků, rizikové chování dětí a mládeže...
- Ø Školní metodici oslovují pouze rodiče žáků z druhého stupně ZŠ.
- Ø Školní metodici prevence nevědí, které programy probíhají na prvním stupni (metodiky jsou pedagogové na druhém stupni ZŠ).
- Ø Nedostatečné využívání „peer“ programů.

- Ø Školní metodici prevence nejsou vedeni ke zpracovávání projektů v rámci prevence.
- Ø Učitelé neparticipují na preventivních aktivitách.
- Ø Ostatní učitelé se neškolí v sociálně patologických jevech.
- Ø Učitelé na prvním stupni ZŠ často nevěděli, kdo je metodikem prevence, zda metodik ve škole vůbec pracuje či má pracovat.
- Ø Učitelé často neznají náplň preventivních programů, které realizuje jiný subjekt ve škole.
- Ø Spolupráce s okresním a krajským metodikem prevence není na požadované úrovni.
- Ø Na školách chybí nástěnky, které by poučily žáky ve věcech prevence šikany – kam a na koho se obrátit.

Vyskytl se i jeden paradoxní názor školního metodika na preventivní aktivity, který nelze zařadit do žádné kategorie, neboť šlo o názor zcela ojedinělý a dokazující, že onen metodik nepochopil smysl preventivních programů. Cituji:

„ Nedovedu pochopit, proč se stále tak zdůrazňují preventivní aktivity, když „zlobí“ jen hrstka žáků z celkové populace a pro ty co jsou „hodní“ se nedělá nic. “

Posouzení hypotézy 1

Pro potvrzení či vyvrácení hypotézy 1, bylo použito 9 otázek (4, 5, 6, 7, 8, 10, 11, 13, 15), které jsem graficky a procentuálně vyhodnotila. Z porovnání vyplývá, že vědomosti ohledně násilí – znaků, projevů, prevence... jsou lepší u žáků, kteří programem prošli:

Shrnutí v procentech správných odpovědí:

Otázka č.	Znění otázky	Absolvovali program	Neabsolvovali program
4	Co je násilí?	84,5%	74,4%
5	Patří pomlouvání do násilí?	63,9%	23,3%
6	Která bolest je horší?	91,8%	78,2%
7	Chytrý útočník:	51,1%	78,2%
8	Kdo se musí svěřit s trápením?	94,1%	76,7%
10	Co bys poradil(a) kamarádovi, který se ti svěří, že mu chce někdo ublížit?	88,1%	66,2%
11	Napiš číslo na Krizovou linku bezpečí	18,3%	1,5%
13	Jakým způsobem můžeme násilí předejít?	76,3%	48,1%
15	Žák, který má často svěšená ramena, kulatá záda a hlavu skloněnou...	85,4%	46,6%

Po porovnání obou souborů – žáků, kteří program absolvovali a žáků, kteří program neabsolvovali, jsem oprávněná prohlásit, že hypotéza 1: „*Povědomí o problematice násilí – typech, projevech, prevenci..., je lepší u žáků, kteří preventivní program absolvovali, oproti žákům, u nichž program uskutečněn nebyl*“, byla potvrzena.

Cílem diplomové práce bylo pomocí rozhovoru, společné práce dětí a hraní rolí zjistit u dětí zájem a úroveň povědomí o danou problematiku, dále prověřit zda by se uměly správně zachovat, kdyby se setkaly s násilím osobně či zprostředkovaně.

Dalším cílem bylo pomocí rozhovorů se školními metodiky prevence na základních školách zjistit, jakým způsobem naplňují minimální preventivní program na své škole.

Cíle práce zjišťovaly otázky dotazníku pro žáky čtvrtých a pátých tříd a řízený rozhovor se školními metodiky prevence.

Dle mého názoru byl cíl diplomové práce (u žáků vytvořit povědomí a zájem o danou problematiku a zjistit zda by se uměli správně zachovat při setkání s násilím povědomí; u školních metodiků prevence zjistit jak naplňují minimální preventivní program ve své škole) **splněn.**

6. ZÁVĚR

Cíl práce:

- Pomocí rozhovoru, společné práce dětí a hraní rolí zjistit u dětí zájem a úroveň povědomí k dané problematice. Zjistit, zda by se uměly správně zachovat, setkají-li se s násilím osobně či zprostředkovaně.
- Rozhovorem se školními metodiky prevence sociálně patologických jevů na základních školách zjistit, jakým způsobem se jim daří naplňovat minimální preventivní program na své škole.

Hypotézy:

Hypotéza 1: Povědomí o problematice násilí – typech, projevech, prevenci... je lepší u žáků, kteří preventivní program absolvovaly, oproti dětem ve školách, které program neabsolvovaly

Hypotéza 2: Školní metodici prevence vypracovávají Minimální preventivní program sami

Hypotéza 3: Školní metodici prevence zaměřují svoji činnost spíše na druhý stupeň

Všechny stanovené hypotézy byly vlastním výzkumem potvrzeny.

Pro sběr dat jsem využila:

- Dotazník pro žáky čtvrtých a pátých tříd:
 - žáci, kteří program Preventík absolvovali
 - žáci, kteří program Preventík neabsolvovali
- Řízený rozhovor pro školní metodiky prevence

Pro diplomovou práci, jsem si vybrala náplň programu Preventík ve čtvrtých a pátých třídách, který se zaměřoval na prevenci násilí. Děti se zamýšlely prostřednictvím diskuze nad problematikou násilí a při společném tvoření ve skupinách po 8 až 12 dětech si nabyté vědomosti utřídily a obohatily. Jejich úkolem během práce bylo: chovat

se kamarádsky, ohleduplně, pracovat kolektivně (nikdo si nemohl do díla nic kreslit či napsat dokud s tím nesouhlasily ostatní děti ve skupině), dokončit dílo se všemi náležitostmi (obsah měl mít psanou i kreslenou formou), podpis každého člena týmu, název díla a název skupiny. Na konci dvouhodinového bloku byla prezentace děl spojená s diskuzí a ohodnocení kolektivní práce každé skupiny.

Se školními metodiky jsem pomocí řízeného rozhovoru zmapovala problematiku naplňování minimálního preventivního programu ve školách.

Během pobytu a práce ve školách jsem se setkala s mnoha negativními jevy a problémy v prevenci, které školní metodiky i vedení školy trápí. Navrhla jsem proto následující opatření, která by mohla napomoci zlepšení stavu prevence ve školách.

Negativní jevy a možnosti jejich odstranění:

Nedostatek financí na preventivní aktivity:

Ředitelé škol by měli své školní metodiky prevence motivovat k vypisování projektů – s tím by každému metodikovi měl pomoci okresní nebo krajský metodik prevence. Navrhuji využívat dotační program Krajského úřadu v Jihočeském kraji – Program 1, který každoročně úřad vypisuje.

Nedostatečné povědomí pedagogů o programu, který ve škole probíhá:

Učitelé by se měli povinně zúčastňovat programů (vyplývá to i z Vyhlášky 48/2005 Sb., o základním vzdělávání...), které probíhají ve třídě v níž mají právě vyučovat. Jedině tak se může předejít situacím, kdy nevhodně zvolená náplň programu měla za následek ještě zvýraznění nežádoucího jevu ve třídě či ve škole.

Nedostatečné povědomí pedagogického sboru o školním metodikovi prevence:

Ve školách jsem se setkala se situacemi, kdy pedagogové nevěděli, že na škole preventista pracuje. Úkolem ředitele školy je seznamovat učitele s náplní práce školního metodika prevence a nabádat je ke spolupráci v oblasti prevence. Také sám preventista

může mnohé pro své zviditelnění udělat. Např. zvolit formu nástěnky, kde bude témata související s prevencí prezentovat.

Nedostatečné využívání „peer“ programů v rámci prevence

Z výzkumu vyplynulo, že pro děti kamarád nabývá na důležitosti co do důvěryhodnosti ve věku od 10 let věku. Proto je velice důležité aktivity pomocí „peer“ aktivistů podporovat. Školy mohou využít zkušenosti těch školních metodiků prevence, kteří tuto aktivitu s úspěchem realizují na svých školách. Dále se mohou obrátit na okresního metodika prevence či krajského koordinátora prevence a požadovat školení „peer“ aktivistů. Možné je využít i pedagogicko psychologickou poradnu.

Nedostatečná informovanost žáků školy ve věci šikany – co udělat, na koho se obrátit:

K tomu může sloužit nástěnka, kde by tyto informace děti mohly nalézt. Měla by být na umístěna na dobře přístupném a viditelném místě. Navíc takováto nástěnka dává jasný signál agresorům, že škola nebude jejich špatné chování tolerovat.

Malé procento školních metodiků prevence (22,2% - odpovědí) se zaměřuje na rodičovskou veřejnost žáků prvního stupně základní školy v rámci preventivních aktivit:

Děti v tomto období důvěřují nejvíce svým rodičům. Z výzkumu vyplynulo, že u dětí čtvrtých i pátých tříd školy městské i obecní mají rodiče vysoký kredit co do důvěryhodnosti. Proto si myslím, že by školy neměly na rodiče na prvním stupni zapomínat. Kvalitně informovaný rodič může pro prevenci mnohé udělat.

Návrh informačního letáku pro rodiče prvního stupně základní školy, zaměřený na prevenci rizikových činitelů (24):

Vážení rodiče a přátelé školy,

dovolujeme si Vás tímto způsobem oslovit a v rámci prevence Vás upozornit na vhodné výchovné styly, které mohou předejít rizikovému chování vašeho dítěte:

Ø Nerozmazlujte!

Neprojevujte dítěti „opičí“ lásku tím, že mu všechna přání splníte...

Ø Nadměrně neochraňujte!

Nechraňte dítě před každým rizikem, tím bráníte získávání zkušeností a dovedností, které jsou nezbytné pro účelné zvládnání nevyhnutelných rizikových situací...

Ø Nemějte nerealistická očekávání!

Každý má právo dělat chyby. Chybami se člověk učí. Každý má své individuální limity, neočekávejte dokonalost svého dítěte – ve škole, doma, sportu...

Ø Zbytečně se nehněvejte!

Ø Důvěřujte schopnostem svého dítěte!

Je třeba dítě osamostatňovat. Když mu není toto umožněno, může zvolit drogu, která mu k osamotnění pomůže...

Ø Nepodceňujte své děti!

Budujte v dítěti zdravou sebeúctu, tak aby bylo schopno vážit si samo sebe a chovat se k sobě s důstojností, láskou a opravdovostí...

Ø Komunikujte s dítětem!

Zdravá komunikace vede k prohlubování vztahů. Je třeba být ve svých sděleních jasní, nepoužívat tabu. Dá se hovořit o všem: o smrti, o problémech, o sexu...Buďte myšlenkami vždy přítomní ve chvíli, kdy s dětmi komunikujete...

Ø Nežijte pouze život svého dítěte!

Pěstujte koníčky, přátele, zábavu. Vaše dítě nemá právo Vám to brát a vy nemáte právo tohoto se vzdávat v „zájmu“ svého dítěte...

Nedostatečné vzdělávání školních metodiků prevence v oblasti šikany, agresivního jednání:

Z rozhovorů vyplynulo, že školní metodici prevence nemají základní školení, které by se týkalo šikany, agresivního chování či emočních poruch dětí. Pouze jeden preventista navštěvuje pravidelné přednášky v Národním institutu dalšího vzdělávání pro pedagogické pracovníky věnované této problematice. Semináře se každoročně opakují a mají výbornou úroveň: *Šikana jako narušení vztahů ve skupině I. část, Šikana a její řešení ve školním prostředí II. část* - (V rámci tohoto školení získá pedagog osvědčení, které ho opravňuje k realizaci skrytého vrstevnického programu, který je vhodný pro kolektiv s narušenými vztahy. Z výzkumu vyplynulo, že pouze 33,3% dotázaných školních metodiků prevence by tento program dokázalo zrealizovat), *Agrese a agresivita u dětí a mládeže, Rizikové chování dětí a mládeže, Emoční poruchy a poruchy chování žáků základních škol...*

Je velká škoda, že školní metodici prevence tyto semináře nenavštěvují a v této problematice se neškolí. Nenaplnují tím Metodický pokyn k prevenci a řešení šikany..., neboť se v něm uvádí, že preventisté a učitelé by se měli v problematice násilí školit, aby uměli adekvátně zasáhnout, kdyby v kolektivu šikanu objevili.

Neustálý stres dětí ze zkoušení (děti nemohou být stoprocentně připraveny každý den):

Dát dětem šanci vymazat nejhorší známku za měsíc. Každý má někdy „svůj den“ a nemusí se mu dařit. Každý žák obdrží na začátku školního roku „kartičku“ – viz příloha 4 a do ní učitel zapisuje „výmaz“ známky či poznámky. Smyslem je dát žákům možnost zrušit **jednu** známku či poznámku v libovolném předmětu za měsíc. Nespadají sem známky ze čtvrtletních písemných prací. Na některých školách již tato metoda funguje, právě na podnět žáků (13).

Na závěr zdůrazňuji, jak důležitou úlohu v preventivních aktivitách hrají kvalitní vztahy mezi všemi zúčastněnými. Vztahy mezi žáky, mezi učiteli, mezi žáky a učiteli, mezi školou a rodinou, v rodině...

Ve všech těchto aktivitách bychom se měli vždy zaměřit na posilování těchto pout, aby byla co nejpevnější, ale zároveň co nejotevřenější a nejupřímnější. Pak bude tento společný postoj vytvářet tolik očekávané a potřebné klima pro práci, vzdělání i hru, v němž se všichni zúčastnění budou cítit spokojeněji, šťastněji a především bezpečněji.

7. SEZNAM POUŽITÝCH ZDROJŮ

1. BENDL, S. *Jak předcházet nekázni*. 1. vyd. Praha: ISV, 2004. ISBN 80-86642-14-3.
2. BENDL, S. *Neukázněný žák*. 1. vyd. Praha: USV, 2004. ISBN 80-86642-36-4.
3. BENDL, S. *Prevence a řešení šikany ve škole*. 1. vyd. Praha: Portál, 2003. ISBN 80-86642-08-9.
4. BUDINSKÁ, M. Certifikace v oblasti primární prevence. In *Prevence*. Praha: Občanské sdružení Život bez závislostí, 2006. , roč.3, č. 9, str. 4. ISSN 1214-8717.
5. BUDINSKÁ, M. Co ukládá školám a školským zařízením za povinnost realizovat primárně preventivní aktivity v oblasti sociálněpatologických jevů u dětí a mládeže. In *Prevence*. Praha: Občanské sdružení Život bez závislostí, 2006. , roč. 3, č. 7, str. 4. ISSN 1214-8717.
6. BUDÍNSKÁ, M. Problém šikany z pohledu MŠMT. In *Prevence*. Praha: Občanské sdružení Život bez závislostí, 2004. , roč. 1, č. 3, str. 4. ISSN 1214-8717.
7. BUDINSKÁ, M. Usnesení vlády ČR č. 693 ze dne 7.6.2006 k zavedení systému certifikací v oblasti primární protidrogové prevence. In *Prevence*. Praha: Občanské sdružení Život bez závislostí, 2006. , roč. 3, č. 7, str. 5. ISSN 1214-8717.
8. CANFIELD, J. – SICCONI, F. *Hry pro výchovu k odpovědnosti a sebedůvěře*. Přel. Z. Dostálová. 1. vyd. Praha: Portál, 1998 ISBN 80-7178-194-0.
9. DUNOVSKÝ, J. et. al. *Sociální pediatrie*. 1. vyd. Praha: Grada, 1999. ISBN 80-7169-254-9.
10. ENNEA ČR,o.p.s. *Emoční a sociální rozvoj osobnosti ve vzdělávacím a výchovném procesu*. 1. vyd. Praha: ENNEA ČR, 2006. ISBN 80-239-6553-0.
11. FORMAN, J. Život bez problémů. Růstová skupina na základní škole. In *Prevence*. Praha: Občanské sdružení Život bez závislostí, 2006. , roč. 3, č. 2, str. 16. ISSN 1214-8717.

12. GIDDENS, A. *Sociologie*. 1. vyd. Praha: Argo, 1999. ISBN 80-7203-124-4.
13. GOSSOVÁ, O. Žolík nejen v kartách. In *Prevence*. Praha: Občanské sdružení Život bez závislostí, 2006. , roč. 3, č. 7, str. 11. ISSN 1214-8717.
14. GRIVNA, M. et al. *Dětské úrazy a možnosti jejich prevence*. 1. vyd. Praha: UK 2. LF a FN Motol, 2003. ISBN 80-239-2063-4.
15. HÁLA, J. *Psychosociální práce s maladjustovanými osobami*. 1. vyd. České Budějovice: Jihočeská univerzita, 2005. ISBN 80-7040-815-4.
16. HAMPL, K. Zneužívání návykových látek u dětí a mladistvých v České Republice. In: *Rizikové chování dospívajících a jeho prevence, IV. odborný seminář*. Praha: Free Teens Press, 2003. , str. 56-66. ISBN 80-902898-3-5
17. HAVLÍNOVÁ, M. – KOPŘIVA, P. – MAYER, I. *Program podpory zdraví ve škole*. 2. vyd. Praha: Portál, 2006. ISBN 80-7367-059-3.
18. HRICZ, M. Když se chce, tak to jde. O škole, která cesty hledá a nachází. In *Prevence*. Praha: Občanské sdružení Život bez závislostí, 2006. , roč. 3, č. 5, str. 16. ISSN 1214-8717.
19. KAŠPAROVÁ, B. *Ajaxův zápisník II*. 1. vyd. Sokolov: POLICIE ČR OŘ Sokolov Středisko prevence kriminality, 2001.
20. KAŠPAROVÁ, B. *Ajaxův zápisník*. 1. vyd. Sokolov: POLICIE ČR OŘ Sokolov Středisko prevence kriminality, 2001.
21. KOLÁŘ, P. *Bolest šikanování*. 2. vyd. Praha: Portál, 2005. ISBN 80-7367-014-3.
22. KOPŘIVA, P. – NOVÁČKOVÁ, J. et.al. *Respektovat a být respektován*. 2. vyd. Kroměříž: Spirála, 2006. ISBN 80-901873-7-4.
23. KOVAŘÍK, J. et. al. *Dětská práva, právní povědomí, participace dětí a sociální služby*. 1. vyd. České Budějovice: ZSF JCU ČB, 2001. ISBN 80-7040-531-7.
24. KREJČOVÁ, M. Máte strach, aby Vaše dítě nepropadlo návykovým látkám? In *Prevence*. Praha: Občanské sdružení Život bez závislostí, 2006. , roč. 3, č. 7. ISSN 1214-8717.
25. KROMĚŘÍŽ. *První Bezpečná komunita v České republice*. Kroměříž: Duna, 2004.
26. KRÍŽ, J. *Duševní poruchy a poruchy chování u dětí a mladistvých*. 1. vyd. České Budějovice: ZSF JU ČB, 2000. ISBN 80-7040-386-1.

27. KYRIACOU, CH. *Řešení výchovných problémů ve škole*. 1. vyd. Praha: Portál, 2005. ISBN 80-7178-945-3.
28. LAVIČKOVÁ, M. *Násilí a co s ním?* 1. vyd. České Budějovice: ZSF JU ČB, 2004. ISBN 80-7040-739-5.
29. MASÁKOVÁ, V. Potřebujete se rychle zorientovat v prevenci? Základní představitelé primární prevence ve škole. In *Prevence*. Praha: Občanské sdružení Život bez závislostí, 2005. , roč. 2, č. 5, str. 12. ISSN 1214-8717.
30. MATĚJČEK, Z. Úloha a možnosti učitele v prevenci rizikového chování mladistvých. In: *Rizikové chování dospívajících a jeho prevence, III. odborný seminář*. Praha: Free Teens Press, 2002, s. 89-99 ISBN 80-902898-2-7.
31. MATOUŠEK, O. – KROFTOVÁ, A. *Mládež a delikvence*. 2. vyd. Praha: Portál, 2003. ISBN 80-7178-771-X.
32. MINISTERSTVO ŠKOLSTVÍ, MLÁDEŽE A TĚLOVÝCHOVY ČR. *Národní program rozvoje vzdělávání v České republice*. 1. vyd. Praha: Tauris, 2001. ISBN 80-211-0372-8.
33. MINISTERSTVO ŠKOLSTVÍ, MLÁDEŽE A TĚLOVÝCHOVY ČR. *Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání*. 2. vyd. Praha: Tauris, 2005. ISBN 80-87000-02-1.
34. MINISTERSTVO ZDRAVOTNICTVÍ ČR. *Zdraví 21*. 1. vyd. Praha: MZ ČR, 2003. ISBN 80-85047-99-3
35. MŠMT. Metodický pokyn ministra školství, mládeže a tělovýchovy k prevenci a řešení šikanování mezi žáky škol a školských zařízení. In *Prevence*. Praha: Občanské sdružení Život bez závislostí, 2005. , roč.2, č. 5, str. 4. ISSN 1214-8717.
36. NADACE NAŠE DÍTĚ. *Slabikář o právech dítěte*. 1. vyd. Praha: B.I.G.Prague, 2001. ISBN 80-238-7806-9.
37. NÁRODNÍ INSTITUT PRO DALŠÍ VZDĚLÁVÁNÍ. *Programová nabídka pro další vzdělávání pedagogických pracovníků*. Praha: NIDV, 2006 ISSN 1801-738X.

38. NÁRODNÍ MONITIROVACÍ STŘEDISKO PRO DROGY A DROGOVÉ ZÁVISLOSTI. Výroční zpráva o stavu ve věcech drog v České republice. In *Prevence*. Praha: Občanské sdružení Život bez závislostí, 2006. , roč. 3, č. 10, str. 14. ISSN 1214-8717.
39. NEŠPOR, K. Alkohol a jiné návykové látky u dětí, Prevence v rodině. In: *Rizikové chování dospívajících a jeho prevence, V. odborný seminář*. Praha: Free Teens Press, 2004, s. 115-124. ISBN 80-902898-6-X.
40. NEŠPOR, K. Prevence problémů působených návykovými látkami. In: *Rizikové chování dospívajících a jeho prevence, II. odborný seminář*. Praha: Free Teens Press, 2001, s. 63-76. ISBN 80-902898-1-9.
41. NOVOTNÁ, V. – ŠŤASTNÁ, J. *Vybrané mezinárodní dokumenty v péči o rodinu a děti*. 1. vyd. Praha: MPSV, 2000. ISBN 80-85529-85-8.
42. NOVOTNÝ, P. *Epidemie delikvence*. 1. vyd. Liberec: Dialog, 2006. ISBN 80-86761-45-2.
43. ONDRÁČEK, P. *Františku, přestaň konečně zlobit, nebo*. 1. vyd Praha: ISV, 2003. ISBN 80-86642-18-6.
44. PAPÍRNÍKOVÁ, L. Záškoláctví. In *Prevence*. Praha: Občanské sdružení Život bez závislostí, 2006. , roč. 3, č. 7, str. 13. ISSN 1214-8717.
45. PIPEKOVÁ, J. et. al. *Kapitoly ze speciální pedagogiky*. 2. vyd. Brno: Paido, 2006. ISBN 80-7315-120-0.
46. ROGGE, J. *Děti potřebují hranice*. 1. vyd. Praha: Portál, 1996. ISBN 80 7178-088-X.
47. RHEINWALDOVÁ, E. Dětská traumata. In *Betynka, časopis pro maminky*. Praha: Betynka, 1998. , roč. VII, č. 7, str. 64.
48. RŮŽIČKA, J. Desatero pro ředitele škol. In *Prevence*. Praha: Občanské sdružení Život bez závislostí, 2005. , roč. 2, č. 1, str. 7. ISSN 1214-8717.
49. SEDLÁČKOVÁ, S. Certifikace a preventivní programy. In *Prevence*. Praha: Občanské sdružení Život bez závislostí, 2006. , roč. 3, č. 4, str. 4. ISSN 1214-8717.

50. SHAPIRO, E. *Emoční inteligence dítěte a její rozvoj*. 1. vyd. Praha: Portál, 1998. ISBN 80-7178-964-X.
51. SKÁCELOVÁ, L. *Metodika práce s dětmi v oblasti primární prevence rizikových jevů*. 1. vyd. Praha: Krajský úřad Středočeského kraje.
52. STEL, J. – VOORDEWINDOVÁ, D. *Příručka prevence alkoholu, drog a tabáku*. Přel. J. Bayer. 1. vyd. Rada Evropy: Skupina Pompidou RE, 1998 ISBN 90-74037-08-9.
53. STUHLÍKOVÁ, I. – PROKEŠOVÁ, L. *Zvládání emočních problémů školáků*. 1. vyd. Praha: Portál, 2005. ISBN 80-7178-534-2.
54. SVOBODA, J. Kdy je prevence prevencí a kdy doplňováním informací. In *Prevence*. Praha: Občanské sdružení Život bez závislostí, 2006. , roč. 3, č. 4, str. 12. ISSN 1214-8717.
55. Šikanu zná každý druhý školák: Kantoři se učí, jak rozpoznat násilí a kdy zasáhnout. In *Českobudějovický deník*. 23.10.2006. str. 6.
56. ŠIMANOVSKÝ, Z. *Hry pro zvládání agresivity a neklidu*. 1. vyd. Praha: Portál, Univerzita Karlova v Praze, 2004. ISBN 80-7184-488-8.
57. TOMAN, S. Postup při zjištění šikany na škole. In *Prevence*. Praha: Občanské sdružení Život bez závislostí, 2006. , roč. 3, č. 6, str. 10. ISSN 1214-8717.
58. VAGNEROVÁ, M. *Psychologie problémového dítěte školního věku*. 1. vyd. Praha: Univerzita Karlova v Praze, 2004. ISBN 80-7184-488-8.
59. VANÍČKOVÁ, E. *Sociální zdraví dětí a škola*. 1. vyd. Praha: MŠMT ve spolupráci s UK v Praze, 2002. ISBN 80-239-0164-8.
60. VELEMÍNSKÝ, M. et. al. *Vybrané kapitoly z pediatrie*. České Budějovice: ZSF JCU ČB, 2000. ISBN 80-7040-445-0.
61. VESELÁ, M. – VOLECHOVÁ, H. Proč děti do školy chodí a proč je tam rodiče posílají. In *Prevence*. Praha: Občanské sdružení Život bez závislostí, 2006. , roč. 3, č. 6, str. 6. ISSN 1214-8717.
62. VRBKOVÁ, H. Má být pedagog přítomen v hodinách prevence? In *Prevence*. Praha: Občanské sdružení Život bez závislostí, 2005. , roč. 2, č. 1, str. 12. ISSN 1214-8717.

63. ZŠ KLÁNOVICE. Postup při odhalování a řešení případů šikany. Vnitřní metodický materiál pro pedagogy ZŠ Klánovice. In *Prevence*. Praha: Občanské sdružení Život bez závislostí, 2004. , roč. 1, č. 3, str. 10. ISSN 1214-8717

Internetové zdroje:

64. BOLDIŠ, P. *Bibliografické citace podle ČSN ISO 690 a ČSN ISO 690-2: Část 1 – Citace: metodika a obecná pravidla* [online]. Verze 3. 3. © 1999 – 2004, poslední aktualizace 11. 11. 2004. 21s. Dostupné z <http://www.boldis.cz/citace/citace1.pdf>.
65. BOLDIŠ, P. *Bibliografické citace dokumentů podle ČSN ISO 690 Ačsn iso 690-2: Část 2 – Modely a příklady u jednotlivých typů dokumentů* [online]. Verze 3. 0. © 1999 – 2004, poslední aktualizace 11. 11. 2004. 16s. Dostupné z <http://www.boldis.cz/citace/citace2.pdf>.
66. CENTRUM LÉČBY ZÁVISLOSTI NA TABÁKU. *Světová zdravotnická organizace* [online]. [cit. 2007-02-13]. Dostupné z <http://www.clzt.cz/part.php>.
67. KOLÁŘ, M. *Minimalizace šikany* [online]. [cit. 2007-01-27]. Dostupné z <http://www.minimalizacesikany.cz/dokument.php3?id=8>.
68. MŠMT. *Certifikace preventivních programů* [online]. Poslední aktualizace 26.10.2006 [cit. 2007-02-13]. Dostupné z <http://www.msmt.cz/vzdelavani/certifikace-preventivnich-programu>.

69. MŠMT. *Co je to certifikace?* [online]. Poslední aktualizace 26.10.2006 [cit. 2007-02-13]. Dostupné z
<<http://www.ac.ippp.cz/sites/co-je-to-certifikace.html>>.
70. MŠMT. *Co potřebuji k certifikaci?* [online]. Poslední aktualizace 26.10.2006 [cit. 2007-02-13]. Dostupné z
<<http://www.ac.ippp.cz/sites/co-je-treba.html>>.
71. MŠMT. *K čemu je certifikace potřeba?* [online]. Poslední aktualizace 26.10.2006 [cit. 2007-02-13]. Dostupné z
<<http://www.ac.ippp.cz/sites/k-cemu-je-treba.html>>.
72. MŠMT. *Kdo o certifikaci může požádat?* [online]. Poslední aktualizace 26.10.2006 [cit. 2007-02-13]. Dostupné z
<<http://www.ac.ippp.cz/sites/kdo-muze-pozadat.html>>.
73. MŠMT. *Metodický pokyn k jednotnému postupu při uvolňování a omlouvání žáků z vyučování, prevenci a postihu záškoláctví* [online]. Poslední aktualizace 13.3.2002 [cit. 2007-02-18]. Dostupné z
<<http://www.msmt.cz/Files/DOC/pokynn.doc>>.
74. MŠMT. *Metodický pokyn ministra školství, mládeže a tělovýchovy k prevenci a řešení šikanování mezi žáky škol a školských zařízení* [online]. [cit. 2007-02-18]. Dostupné z
<http://www.msmt.cz/uploads/soubory/prevence/etodicky_pokyn_k_šikanovani.doc>.

75. MŠMT. *Metodický pokyn ministra školství, mládeže a tělovýchovy k prevenci sociálně patologických jevů u dětí a mládeže* [online]. [cit. 2007-02-18].
Dostupné z
<<http://www.msmt.cz/vzdelavan/metodicky-pokyn-k-prevenci-socialne-patologicky-jevu>>.
76. MŠMT. *Standardy odborné způsobilosti poskytovatelů programů primární prevence užívání návykových látek* [online]. [cit. 2007-12-11]. Dostupné z
<<http://www.msmt.cz/uploads/soubory/h-standardy-final.pdf>>.
77. MŠMT. *Strategie prevence sociálně patologických jevů u dětí a mládeže v působnosti MŠMT ČR na období 2005 – 2008* [online]. [cit. 2006-12-11].
Dostupné z
<http://www.msmt.cz/Files/HTM/MBSTRATEGIE2005_2008web.htm>.
78. MŠMT. *Školní preventivní program pro mateřské a základní školy a školská zařízení* [online]. Poslední aktualizace 26.10.2006 [cit. 2007-02-14]. Dostupné z
<<http://www.msmt.cz/vzdelavani/skolni-preventivni-program-pro-ms-zs-skolska-zarizeni>>.
79. MŠMT. *Vyhláška 48/2005 Sb., o základním vzdělávání a některých náležitostech plnění povinné školní docházky* [online]. Poslední aktualizace 19.1.2005 [cit. 2007-03-20]. Dostupné z
<<http://www.msmt.cz/dokumenty/vyhlaska-c-48-2005-sb-1>>.
80. SVĚTOVÁ ZDRAVOTNICKÁ ORGANIZACE EVROPA. *Akční plán duševního zdraví pro Evropu* [online]. Poslední aktualizace 14.1 2005 [cit. 2007-02-13].
Dostupné z
<<http://www.tigis.cz/psychiat/psych105/plan.htm>>.

81. SVRŠEK, J. *Světová zdravotnická organizace Spojených národů* [online]. [cit. 2007-02-04]. Dostupné z <http://natura.baf.cz/natura/2000/4/20000405.html>.

8. KLÍČOVÁ SLOVA

První stupeň základních škol

Žáci

Učitelé

Primární prevence

Rizikové činitele

Poruchy chování a emotivity

Metodika

Přístupy

9. PŘÍLOHY

Příloha 1 – Pyramida proviňování – Epidemie delikvence

Příloha 2 – Strategie prevence sociálně patologických jevů u dětí a mládeže působnosti
MŠMT ČR na období 2005 – 2008 (č.j. 10844/2005-24 ze dne 3.5.2005)

Příloha 3 - Postup realizace skrytého vrstevnického programu – Prevence a řešení
šikany – Bendl

Příloha 4 – Kartička pro žáka

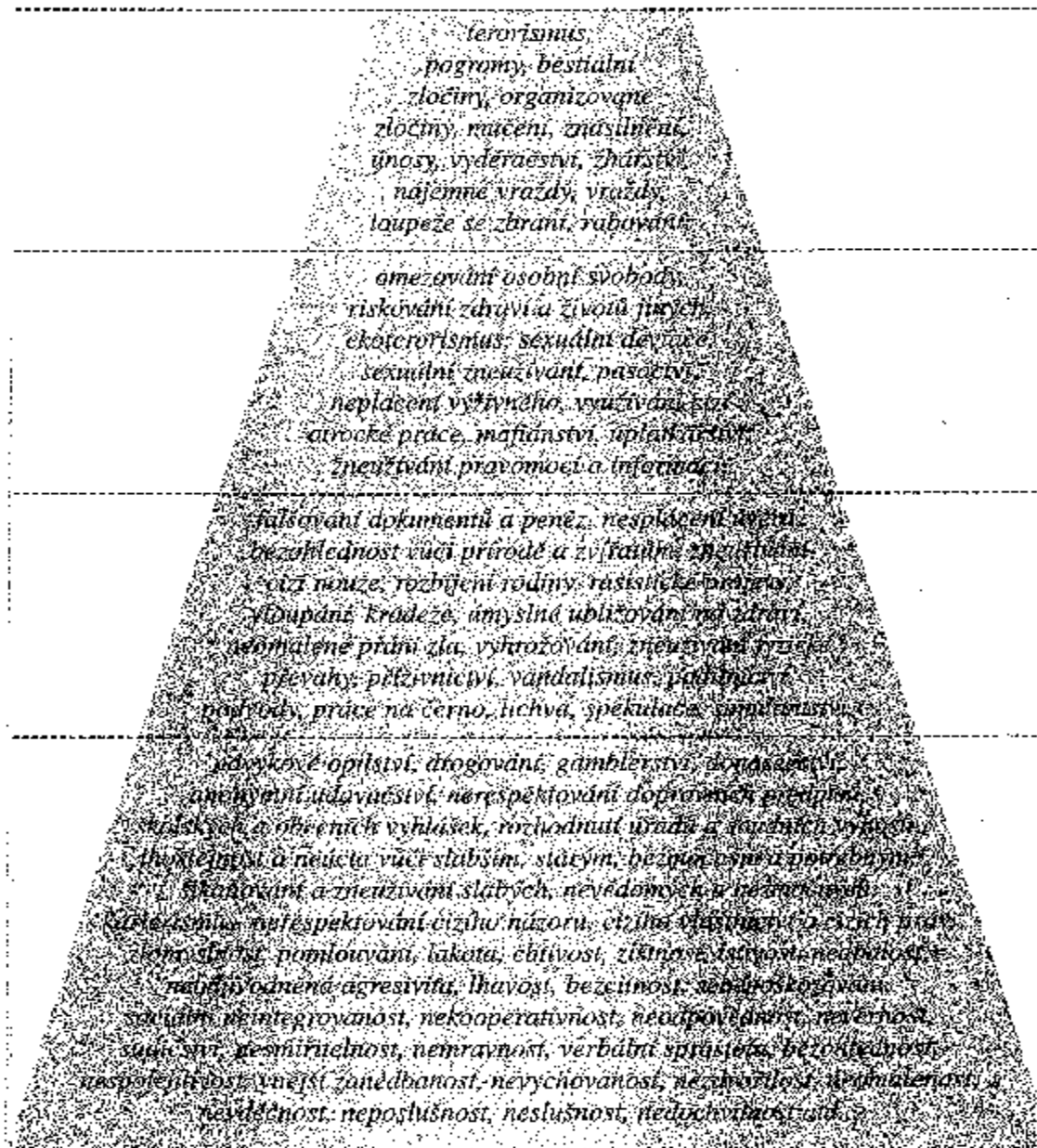
Příloha 5 – Dotazník pro žáky škol

Příloha 6 – Řízený rozhovor pro školní metodiky prevence

Příloha 7 - Potvrzení o jazykové správnosti překladu

Příloha 1

PYRAMIDA PROVIŇOVÁNÍ

Příloha 2

**Strategie prevence sociálně patologických jevů u dětí a mládeže
v působnosti resortu školství, mládeže a tělovýchovy
na období 2005 - 2008**

Obsah

Úvod	3
Oddíl I.	
Vyhodnocení Strategie prevence sociálně patologických jevů u dětí a mládeže v působnosti resortu školství, mládeže a tělovýchovy na období 2001-2004	4
Oddíl II.	
Cílové skupiny primární prevence	6
2.1. Děti	6
2.2. Pedagogičtí pracovníci	6
2.3. Specifické cílové skupiny	6
Oddíl III.	
Zásady primární prevence resortu školství, mládeže a tělovýchovy	7
3.1. Sociálně patologické jevy	7
3.2. Organizační systém primární prevence v ČR	8
3.3. Hlavní subjekty systému resortu školství, mládeže a tělovýchovy pro oblast primární prevence	9
Oddíl IV.	
Cíle Strategie prevence sociálně patologických jevů u dětí a mládeže v působnosti resortu školství, mládeže a tělovýchovy na období 2005-2008	10
4.1. Dlouhodobé cíle	10
4.2. Střednědobé cíle	10
4.3. Krátkodobé cíle	11
Příloha I.	
SWOT Analýza	
– Vyhodnocení realizace prevence sociálně patologických jevů v letech 2001-2004	12

Úvod

Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy (dále ministerstvo) má stěžejní podíl v primární prevenci sociálně patologických jevů u dětí a mládeže v České republice. V oblasti protidrogové primární prevence bylo ministerstvo usnesením vlády č. 549/2003, o posílení národní protidrogové politiky, pověřeno koordinací primární protidrogové prevence na meziresortní úrovni. Je to dáno nejen celkovým počtem dětí, žáků a studentů vzdělávajících se ve školách, ale také celkovou délkou působení školního prostředí na ně. Období školního vzdělávání má velmi významnou funkci v oblasti formování osobnosti mladých lidí a vše, co se v tomto období nepodaří se jen velmi obtížně napravuje v období dospělosti. Toto je také důvod, proč je oblasti prevence sociálně patologických jevů u školní populace věnována mimořádná pozornost, a to nejen ze strany ministerstva, ale i všech dalších složek podílejících se na řízení školství, zvláště pak krajů a obcí.

Ministerstvo v oblasti prevence sociálně patologických jevů plní několik důležitých úkolů. Jednak je to stanovování základních strategií v daných oblastech, stanovení priorit na budoucí období, podpora vytváření vazeb a struktury subjektů realizujících či spolupodílejících se na vytyčených prioritách a v neposlední řadě podpora vytváření materiálních, personálních a finančních podmínek nezbytných pro vlastní realizaci prevence ve školství.

Strategie prevence sociálně patologických jevů u dětí a mládeže v působnosti resortu školství na období 2005-2008 vychází ze závěrů pravidelných jednání s krajskými koordinátory a metodiky prevence, výsledků analýzy potřeb terénu, z dlouhodobých cílů stanovených strategiemi nadresortních orgánů, ze zkušeností z naplňování koncepcí prevence zneužívání návykových látek a dalších sociálně patologických jevů u dětí a mládeže na období 1998 – 2000 a 2001 - 2004.

Strategie prevence je v souladu s Národním programem rozvoje vzdělávání, tzv. Bílou knihou, s Akčním plánem Evropské unie boje proti drogám, s Usnesením vlády ČR č. 1305 o Národní strategii protidrogové politiky na období 2005 - 2009, s Usnesením vlády ČR č. 393 ke Strategii prevence kriminality na léta 2005 - 2008 a dokumentem WHO Evropské zdraví 21 – Cíl 12 a s Usnesením vlády č. 1046 k Dlouhodobému programu zlepšování zdravotního stavu obyvatelstva České republiky Zdraví pro všechny v 21. století. Strategie prevence sociálně patologických jevů je plně v souladu se Standardy primární prevence.

Základními cíli strategie primární prevence sociálně patologických jevů na období 2005-2008 jsou:

- *výchova ke zdravému životnímu stylu*
- *rozvoj a podpora sociálních kompetencí*
- *zkvalitněním koordinace a kontroly specifické primární prevence napříč resorty dosáhnout vyšší kvality a efektivity prováděných programů*

Principy *Strategie prevence* budou v roce 2005 dále rozpracovány v aktualizaci *Metodického pokynu pro prevenci sociálně patologických jevů u dětí a mládeže* a podrobně konkretizovány v manuálu *Sociálně patologické jevy – průvodce pedagoga*, který ministerstvo následně vydá.

Konkretizace a harmonogram plnění jednotlivých cílů ve Strategii obsažených bude rozpracována v následném Akčním plánu Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy.

Oddíl I.

Zhodnocení realizace Strategie prevence sociálně patologických jevů u dětí a mládeže v působnosti resortu školství, mládeže a tělovýchovy na období 2001-2004

Ministerstvo je v oblasti protidrogové primární prevence usnesením vlády č. 549/2003, o posílení národní protidrogové politiky, pověřeno koordinací primární protidrogové prevence na meziresortní úrovni. Za tímto účelem vytvořilo a koordinuje následující pracovní skupiny „**Pracovní skupina specifické primární protidrogové prevence a Pracovní skupina specifické primární prevence kriminality a ostatních sociálně patologických jevů**“, složená ze zástupců věcně příslušných resortů, krajů, akademické obce, nestátních neziskových organizací, pedagogicko-psychologických poraden, vysokých škol, přímo řízených organizací Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy a ostatních odborníků na danou problematiku. Resort školství je zároveň gestorem v oblasti primární prevence kriminality u dětí a mládeže. Jeho činnost tedy zahrnuje jak primární prevenci v oblasti užívání návykových látek, tak primární prevenci kriminality a ostatních sociálně patologických jevů. Jako takové realizuje v rámci své činnosti aktivity v oblasti

- Metodické
- Koordinační
- Koncepční
- Dotační
- Výzkumné
- Informační a osvětové
- Vzdělávací

- Legislativní.

Ministerstvu se v daném období podařilo postupně upevňovat na **vertikální úrovni** fungující síť koordinátorů a metodiků prevence – **krajští školští koordinátoři prevence** (pracovníci odboru školství, mládeže a tělovýchovy krajských úřadů), **metodici prevence** (pracovníci pedagogicko-psychologických poraden) a **školní metodici prevence** (vybraní pedagogové ve školách a školských zařízeních).

Na **horizontální úrovni** ministerstvo aktivně nadále spolupracuje s věcně příslušnými resorty (Ministerstvo zdravotnictví, Ministerstvo vnitra, Ministerstvo práce a sociálních věcí, Ministerstvo obrany), nadresortními orgány (Rada vlády pro koordinaci protidrogové politiky při Úřadu vlády a Republikový výbor prevence kriminality při Ministerstvu vnitra) a s nestátními neziskovými organizacemi.

V rámci této úrovně byly ustanoveny při ministerstvu výše jmenované pracovní skupiny, jejichž cílem byla a je spolupráce, sjednocení přístupů a koordinace činností v dané oblasti napříč resorty.

V polovině roku 2002 byla problematika prevence sociálně patologických jevů ve školství převedena ze skupiny mládeže a tělovýchovy do skupiny regionálního školství, do odboru speciálního vzdělávání a institucionální výchovy. V té době mělo ministerstvo výrazný deficit v plnění vládou daných úkolů, minimálně spolupracovalo s nestátními nevládními organizacemi a téměř vůbec s Radou vlády pro koordinaci protidrogové politiky.

Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy v letech 2001-2004 vyčleňovalo ze svého rozpočtu průměrně ročně cca 20,5 mil. Kč na **Programy na podporu aktivit v oblasti prevence sociálně patologických jevů u dětí a mládeže v působnosti resortu školství** (podrobně uvedeno v tabulce na str. 6). Jednalo se o dotační řízení určená pro subjekty, které primární prevenci realizovaly na místní úrovni - **Program I** a na úrovni nadregionální či celorepublikové - **Program II**. Výše uvedená částka byla rozdělována v poměru 40% : 60% v neprospěch Programu I, tedy místních komunit a krajů. Od roku 2003 byl tento poměr změněn a Program I je od roku 2003 financován ze 70% celkového průměrného ročního rozpočtu 20,5 mil. Kč. Krajům a školám na místní úrovni se tak výrazně navýšily finanční prostředky na preventivní aktivity, jejichž výše se odvíjí od počtu školní populace v jednotlivých krajích.

Současně je resortem školství každý rok uvolněna částka 5 milionů korun do rozpočtů krajů na zabezpečení činnosti metodiků prevence v pedagogicko-psychologických poradnách. Jedná se o částku cca 58 tis. Kč na jednoho metodika.

MŠMT poskytuje každoročně v rámci Programu státní podpory práce s dětmi a mládeží na oblast zabezpečení volného času dětí a mládeže finanční prostředky ve výši cca 170 mil. Kč Tyto finanční prostředky zahrnují podporu aktivit v oblasti nespecifické primární prevence.

Úkoly „Strategie prevence sociálně patologických jevů u dětí a mládeže v působnosti resortu MŠMT na období 2001 – 2004“ se přes nedobrou výchozí stav podařilo splnit. Jednoznačně k tomu přispěla **spolupráce s ostatními věcně příslušnými resorty**,

Radou vlády pro koordinaci protidrogové politiky, kraji, okresy, nestátními neziskovými organizacemi, ostatními subjekty, které na problematice primární prevence efektivně participují a v neposlední řadě spolupráce se samotnými školami a školskými zařízeními.

Nicméně se nepodařilo zajistit na místní úrovni odpovídající podmínky pro práci školních metodiků prevence, kteří za svou činnost nemají mandatorní finanční odměnu. Práce ve volném čase s minimální zpětnou vazbou od vedení škol a zřizovatelů vede ke stále častější ztrátě motivace a určitému profesionálnímu vyhoření. Tento stav by se měl změnit naplněním zákona 563/2004 Sb. o pedagogických pracovnících a chystanou vyhláškou o dalším vzdělávání pedagogických pracovníků.

Doposud se nepodařilo zavést do praxe ve většině škol a školských zařízení celodenní systém péče o děti a mládež s nabídkou volnočasových aktivit atraktivních pro jednotlivé věkové skupiny. Lze očekávat, že nová školská legislativa napomůže tomuto úkolu. Očekává se výrazné zvýšení a rozšíření volnočasových aktivit organizovaných školními družinami a školními kluby.

Přes dobrou spolupráci na úrovni zástupců resortů přetrvává problém v podceňování preventivní práce takřka na všech úrovních státní správy a samosprávy. Stejně tak lze nazírat na leckdy nedoceňující až přezírající přístup krajů a obcí, ale i některých ústředních orgánů. Toto je velmi limitujícím faktorem z hlediska úspěšnosti prevence ve školách.

Z výsledků realizované SWOT analýzy za účasti krajských školských koordinátorů prevence a metodiků prevence vyplynulo, že za podstatné slabé stránky až hrozby stávajícího systému primární prevence považují:

- špatné podmínky práce ve školách a školských zařízeních
- problematické financování
- obecné podceňování problematiky prevence sociálně patologických jevů
- podceňování úrovně vzdělání preventistů
- nedostatečná motivace pedagogů a ředitelů škol a školských zařízení ke změně sociálního klimatu
- nedostatečné legislativní zakotvení prevence.

Ke stanovení priorit prevence ve školách je důležité mít informace o tom, jakou podobu má konzumace návykových látek mezi mladými lidmi, jaké kriminogenní faktory převažují. Informace o *prevalenci sociální patologie* (tedy o tom, jaký typ návykové látky či jaké další formy sociální patologie se vyskytují, v jakém věku a v jaké četnosti) se dají využít k tomu, aby se preventivní snahy mohly zaměřit na specifické věkové skupiny a specifické problémy. Problematika sociálně patologických jevů je rozsáhlá, jednotlivé jevy mají v mnoha případech vzájemné vazby. Jejich prevence vyžaduje **systémový přístup, komplexnost, včasnost, vytrvalost, důslednost a pružnost.**

V návaznosti na celostátní strategie zpracovávají a realizují své krajské koncepce jednotlivé regiony. Výměna zkušeností z jejich realizace je předpokladem dalšího zkvalitňování úrovně prevence.

Tabulka přidělování dotací v rámci resortu školství v letech 2001 až 2004 (v tis. Kč):

Rok	Program I	Program II	Mzdové prostředky pro metodiky prevence	Celkem
2001	6 908 650	5 885 284	5 000 000	17 793 934
2002	7 848 000	5 434 000	5 000 000	18 282 000
2003	13 542 000	5 141 000	5 000 000	23 683 000
2004	13 506 000	3 331 000	5 000 000	21 837 000
Celkem	41 804 650	19 791 284	20 0000	81 595 934

Oddíl II.

Cílové skupiny primární prevence v působnosti resortu školství, mládeže a tělovýchovy

2.1. Děti a mládež

Cílem působení v oblasti prevence sociálně patologických jevů je dítě odpovědné za vlastní chování a způsob života v míře přiměřené jeho věku

- n s posílenou duševní odolností vůči stresu, negativním zážitkům a vlivům
- n schopné dělat samostatná (a pokud možno správná) rozhodnutí
- n přiměřenými sociálně psychologickými dovednostmi
- n schopné řešit, případně schopné nalézt pomoc pro řešení problémů
- n s vyhraněným negativním vztahem k návykovým látkám
- n podílející se na tvorbě prostředí a životních podmínek.

2.2. Pedagogičtí pracovníci

Předpokladem naplňování cílů v oblasti prevence je pedagog vzdělaný, odborně erudovaný, komunikativně, psychologicky a speciálně pedagogicky vybavený. Svou osobností se pozitivně podílí na vývoji sebeuvědomění žáka a je schopen vyučovat za aktivní účasti dětí.

Zvyšování odolnosti dětí a mládeže proti sociálně patologickým jevům vyžaduje **systémovou a koordinovanou** přípravu realizátorů preventivních aktivit ve školách a školských zařízeních.

2.3. Specifické cílové skupiny

Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy metodicky zajišťuje a koordinuje specifickou primární prevenci na meziresortní úrovni a úzce spolupracuje při realizaci preventivních aktivit s fungující sítí koordinátorů a metodiků.

- meziresortní pracovní skupina (věcně příslušná ministerstva, rada vlády)
- krajské školní koordinátory prevence (pracovníci odboru školství, mládeže a tělovýchovy krajských úřadů)
- metodici prevence (pracovníci pedagogicko-psychologických poraden)
- školní metodici prevence (vybraní pedagogové ve školách a školských zařízeních)
- nestátní neziskové organizace zabezpečující zejména aktivity, které v systému prevence chybí (péče o mladé toxikomany, raná péče o děti ze sociálně rizikového prostředí a o předškolní hyperaktivní děti, apod.)

Nelze vycházet z předpokladu, že škola zcela přejímá zodpovědnost za výchovu ke zdravému životnímu stylu. Zejména rané zkušenosti, které dítě získává v rodinném prostředí, jsou pro další vývoj dítěte určující a měly by zavazovat především orgány sociálně právní ochrany dětí. Škola rodičům pomáhá v rozvoji dítěte jeho vzděláváním a

socializací ve skupině dětí a výchovou dítěte k dovednosti žít ve formální společenské instituci.

Prevence založená ve společnosti předpokládá řadu spolupracujících složek. Vedle rodiny, škol a školských zařízení je třeba sladěných a propojených opatření v oblasti sociálně právní ochrany dětí, zdravotnických zařízení, místní samosprávy, nestátních neziskových organizací, poradenských institucí ve školství, duchovních sdružení, policie, kulturních středisek, zájmových organizací, podnikatelských subjektů apod.

Školy a školská zařízení musí usilovat o integraci primárně preventivních aktivit, které samy poskytují, se službami specializovaných zařízení, zejm. PPP, SPC, SVP a IPS Úřadu práce. Mnohé je oblasti prevence sociálně patologických jevů dlužná mediální oblast, kde je naprostá absence systémového působení ve smyslu výchovy a vzdělávání k pozitivnímu a zdravému životnímu stylu.

Oddíl III. Zásady primární prevence resortu školství, mládeže a tělovýchovy

3.1. Sociálně patologické jevy

„**Primární prevenci**“ rozumíme veškeré konkrétní aktivity realizované s cílem předejít problémům a následkům spojeným se sociálně patologickými jevy (dále SPJ), případně minimalizovat jejich dopad a zamezit jejich rozšíření.

Důraz je kladen zejména na **specifickou primární prevenci** tj. systém aktivit a služeb, které se zaměřují na práci s populací, u níž lze v případě jejich absence předpokládat další negativní vývoj a který se snaží předcházet nebo omezovat nárůst jeho výskytu. Součástí systému jsou Standardy primární prevence, od jejichž naplňování při preventivních aktivitách se očekává dodržení potřebné úrovně a kvality daných aktivit. Specifické primárně-preventivní programy v oblasti prevence jsou tedy programy, které se explicitně zaměřují na určité cílové skupiny a snaží se hledat způsoby, jak předcházet vzniku a rozvoji sociálně patologických jevů. Právě jasná profilace těchto programů (snaha působit selektivně, specificky) na určitou formu rizikového chování odlišuje tyto programy od programů nespecifických. Specifičnost programů je dále dána nutností zaměřit se na určitou cílovou skupinu, jevíci se jako ohroženější či rizikovější, než skupiny jiné. Není (ekonomicky ani odborně) smysluplné, aby všemi typy těchto programů procházely např. všechny děti, ale pouze ty, u nichž předpokládáme vyšší pohotovost k rizikovému chování (ať již z hlediska věkového, sociálního apod.). Nejjednodušší definicí specifických preventivních programů je tzv. ekonomická negativní definice: Programy specifické primární prevence jsou všechny takové programy, které by neexistovaly, kdyby neexistoval problém sociálně patologických jevů, tj. tyto programy by za neexistence fenoménu sociální patologie nevznikaly a nebyly rozvíjeny.

Nespecifickou primární prevencí se rozumí aktivity, které tvoří nedílnou součást **primární prevence** a jejímž obsahem jsou všechny metody a přístupy umožňující rozvoj harmonické osobnosti, včetně možnosti rozvíjení nadání, zájmů a pohybových a sportovních aktivit. Programy nespecifické prevence (např. různé volnočasové aktivity) by existovaly a byly žádoucí i v případě, že by neexistovaly sociálně patologické jevy, tj. bylo by i v takovém případě smysluplné tyto programy rozvíjet a podporovat. Nespecifické programy v tomto smyslu nelze vztahovat k určitému fenoménu, jehož výskytu se program snaží předcházet (působí obecně, nespecificky), nebo jeho výskyt alespoň posunout do vyššího věku cílové skupiny. Jako primární prevence jsou s úmyslem získání finančního příspěvku velmi často prezentovány nejrůznější volnočasové aktivity.

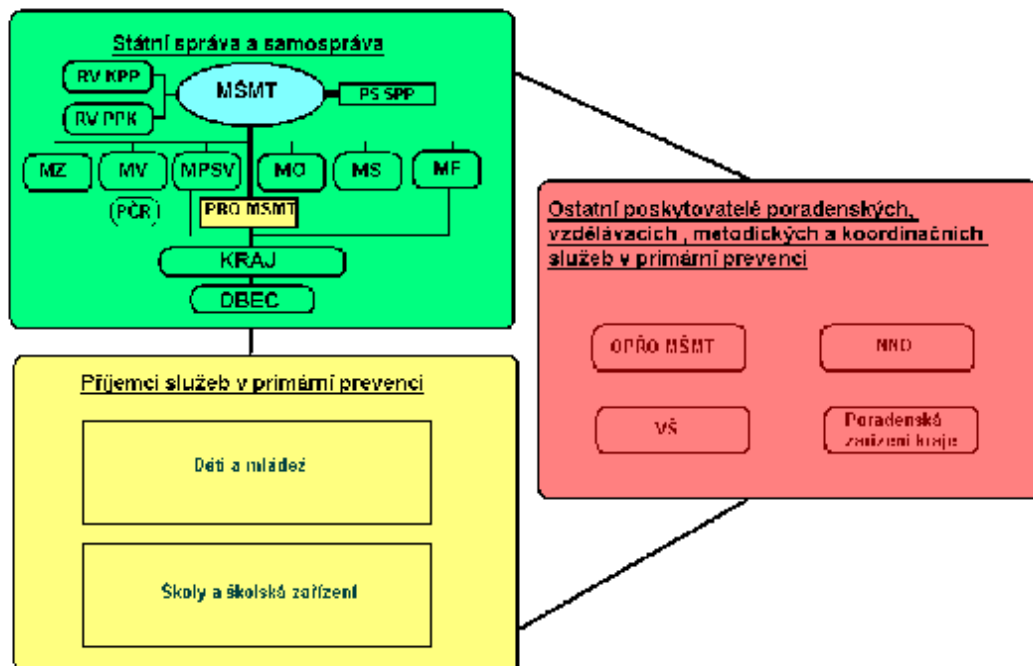
Prevence sociálně patologických jevů u dětí a mládeže (dále jen "prevence") v působnosti resortu školství, mládeže a tělovýchovy zahrnuje především aktivity v oblastech prevence:

- a) násilí a šikanování,
- b) záškoláctví,
- c) kriminality, delikvence, vandalismu aj. forem násilného chování,
- d) ohrožení mravnosti a ohrožování mravní výchovy mládeže,
- e) xenofobie, rasismu, intolerance a antisemitismu,
- f) užívání návykových látek (vč. opomíjeného alkoholu a kouření), anabolik, medikamentů a dalších látek,
- g) netolismu (virtuálních drog) a patologického hráčství (gambling),
- h) diváckého násilí.
- i) komerčního sexuálního zneužívání dětí,
- j) syndromu týraných a zneužívaných dětí
- k) sekt a sociálně patologických náboženských hnutí.

3.2. Organizační systém primární prevence v ČR

Na horizontální úrovni ministerstvo aktivně spolupracuje s věcně příslušnými resorty (Ministerstvo zdravotnictví, Ministerstvo vnitra, Ministerstvo práce a sociálních věcí, Ministerstvo obrany) a nadresortními orgány (Rada vlády pro koordinaci protidrogové politiky při Úřadu vlády a Republikový výbor prevence kriminality při Ministerstvu vnitra – v těchto orgánech jsou zastoupeny všechny věcně příslušné resorty). Meziresortní spolupráce bude rozšířena v letošním roce o Ministerstvo financí a Ministerstvo spravedlnosti.

V rámci této úrovně byly ustanoveny při ministerstvu : Pracovní skupina specifické primární protidrogové prevence a Pracovní skupina prevence kriminality a ostatních sociálně patologických jevů složená ze zástupců věcně příslušných resortů, krajů, akademické obce, nestátních neziskových organizací, školských poradenských zařízení, vysokých škol, přímo řízených organizací ministerstva a vybraných odborníků na danou problematiku. Cílem těchto pracovních skupin je spolupráce, sjednocení přístupů a koordinace činností v dané oblasti napříč resorty

Vysvětlivky k použitým zkratkám:

RVKPP Rada vlády pro koordinaci protidrogové politiky
RVPPK Republikový výbor pro prevenci kriminality
MŠMT Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy
PŘO Přímě řízené organizace MŠMT
OPŘO Ostatní přímě řízené organizace MŠMT*
PS SPP Pracovní skupina specifické primární prevence

MO Ministerstvo obrany
MV Ministerstvo vnitra
MZ Ministerstvo zdravotnictví
MPSV Ministerstvo práce a sociálních věcí
MF Ministerstvo financí
MS Ministerstvo spravedlnosti
NNO Nestátní neziskové organizace
VŠ Vysoká škola

*

ČŠI – Česká školní inspekce

IPPP – Institut pedagogické psychologického poradenství

VÚP – Výzkumný ústav pedagogický

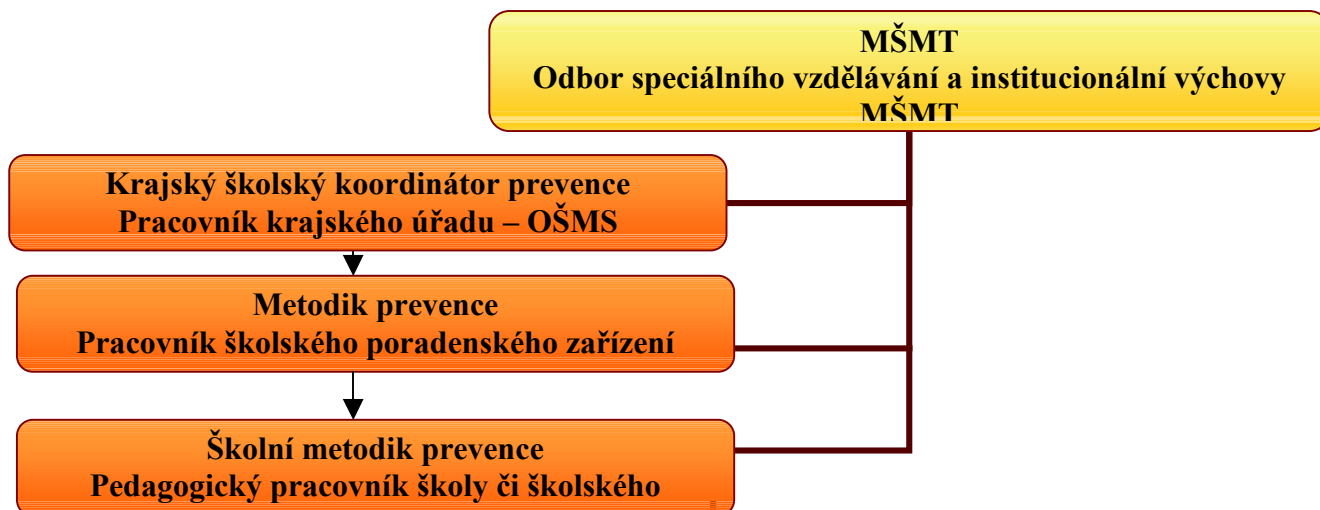
NÚOV – Národní ústav odborného vzdělávání

ÚIV – Ústav pro informace ve vzdělávání

AV – Antidopingový výbor

3.3. Hlavní subjekty systému resortu školství, mládeže a tělovýchovy pro oblast primární prevence

Na vertikální úrovni ministerstvo metodicky vede a koordinuje síť koordinátorů, tvořenou krajskými školskými koordinátory prevence (pracovníci odborů školství, mládeže a tělovýchovy krajských úřadů), metodiky prevence (pracovníci pedagogicko-psychologických poraden) a školními metodiky prevence (vybraní pedagogové ve školách a školských zařízeních).

Je zřejmé (viz SWOT analýza Příloha I.), že vytvořený systém koordinátorů a metodiků, jejich činnost a existence celonárodní strategie na poli primární prevence doplňena (v mnoha případech) o obdobné strategie krajské, jsou pozitivními a efektivními prvky systému primární prevence resortu školství.

Oddíl IV.

Cíle Strategie prevence sociálně patologických jevů u dětí a mládeže v působnosti resortu školství, mládeže a tělovýchovy na období 2005-2008

4.1. Dlouhodobé cíle

MŠMT v rámci své gesce za oblast primární prevence v České republice usiluje v dlouhodobém horizontu o vytvoření a nastolení bezpečného prostředí, tj. prostředí, v němž kvalifikovaný, legislativně zakotvený stabilní systém metodiků prevence na všech úrovních při vytvořených potřebných podmínkách pro práci, realizuje akreditované programy, které naplňují kritéria daná Standardy primární prevence.

Současnou nezbytnou podmínkou pro tuto realizaci jsou -

- Provázanost systému resortu školství se systémy ostatních věcně příslušných resortů
- Jednotný systém koordinace činností v oblasti primární prevence na horizontální i vertikální úrovni preventivní činnosti přímo řízených organizací MŠMT a preventivních strategií na úrovni krajů
- Efektivní spolupráce na meziresortní a mezinárodní úrovni v oblasti primární prevence sociálně patologických jevů dětí a mládeže
- Funkční informační systém pro realizaci preventivního působení
- Funkční systém vzdělávání školních a metodiků a krajských koordinátorů prevence
- Efektivní systém akreditací vzdělávacích programů v oblasti primární prevence
- Vícezdrojové a víceleté financování projektů primární prevence

K naplnění výše stanovených dlouhodobých cílů a v návaznosti na realizovanou SWOT analýzu a v souladu s jejími výstupy (viz Příloha I.) byly vytyčeny následující střednědobé a krátkodobé cíle v oblastech koordinace, vzdělávání, financování a legislativy pro období 2005-2008.

4.2. Střednědobé cíle

Koordinace

- *V rámci krajů zřízení pracoviště či pracovní skupiny pro komplexní koordinaci všech subjektů vstupujících do primární prevence (Vznik Regionálních center prevence)*
- *Zavedení do praxe minimálních standardů primární prevence sociálně patologických jevů*
- *Zavedení do praxe systému akreditací programů primární prevence sociálně patologických jevů*
- *Zavedení do praxe manuálu dobré praxe pro oblast prevence sociálně patologických jevů*
- *Podpora součinnosti a propojení všech subjektů participujících na oblasti primární prevence, a to na vertikální i horizontální úrovni*
- *Tvorba, distribuce a implementace metodických materiálů a publikací určených poskytovatelům i příjemcům služeb v oblasti primární prevence*
- *Podpora zapojování rodin do života škol a školských zařízení*

Vzdělávání

- *Vytvoření a zavedení do praxe systému akreditací vzdělávání v oblasti primární prevence a sjednocení parametrů udílení těchto akreditací*
- *Revize systému kontroly kvality vzdělávacích programů zaměřených na oblast primární prevence*
- *Zavedení do praxe specializačního studia školních metodiků prevence; specializační studium bude organizováno ve smyslu návrhu vyhlášky o dalším vzdělávání pedagogických pracovníků, akreditační komisi a kariérním systému pedagogických pracovníků jako studium k výkonu specializovaných činností*
- *Zavedení do praxe systému vzdělávání v oblasti posilování právního vědomí v problematice prevence sociálně patologických jevů*

Financování

- *Vytvoření stabilního grantového systému pro oblast primární prevence sociálně patologických jevů*
- *Finanční zabezpečení funkce školního metodika prevence (snížená přímá míra vyučovací povinnosti)*
- *Vytvoření a podpora systému víceletého financování pro oblast primární prevence sociálně patologických jevů*

Legislativa

- *Vymezení pozic metodiků prevence na všech úrovních v katalogu prací včetně systému jejich pravidelného odměňování*
- *Školní preventivní strategii (dříve Minimální preventivní program) zařadit do školních vzdělávacích programů*

4.3. Krátkodobé cíle

Koordinace

- *Prohlubování spolupráce MŠMT s věcně zainteresovanými subjekty na vertikální (resorty, resortní i nadresortní skupiny, komise, poradní výbory a orgány) i horizontální úrovni (kraje, okresy, školy a školská zařízení, NNO, VŠ)*
- *Metodická, koncepční a koordinační podpora MŠMT rozvoji realizace školních preventivních strategií na úrovni škol a školských zařízení*
- *Součinnost a propojení všech subjektů participujících na oblasti primární prevence, a to na vertikální i horizontální úrovni*
- *Specifikace rolí, kompetencí, podílů a vymezení působnosti jednotlivých resortů v PP*
- *Zmapování potřeb v oblasti primární prevence ve všech krajích s jednoznačným určením priorit*
- *Aktualizace metodického pokynu k prevenci sociálně patologických jevů u dětí a mládeže v působnosti resortu MŠMT v návaznosti na nový Školský zákon a prováděcí předpisy k tomuto zákonu*

Vzdělávání

- *Pilotní ověřování praxe specializačního studia školních metodiků prevence; specializační studium bude organizováno ve smyslu návrhu vyhlášky o dalším vzdělávání pedagogických pracovníků, akreditační komisi a kariérním systému pedagogických pracovníků jako studium k výkonu specializovaných činností*
- *Podpora kontinuálních programů se sebezkušenostními prvky*
- *Podpora cíleného vzdělávání pro poskytovatele i příjemce služeb v oblasti primární prevence sociálně patologických jevů v klíčových kompetencích – jako např. fundraising, právní povědomí...*

Financování

- *Finanční podpora a rozvoj realizace školních preventivních strategií na úrovni škol a školských zařízení formou dotačních řízení vyhlášených MŠMT*
- *Realizace dotační politiky v oblasti primární prevence (Program I. a Program II.)*
- *Participace na realizaci dotační politiky v oblasti primární prevence u ostatních orgánů státní správy a samosprávy*

SWOT analýza

Vyhodnocení aktuálního stavu v oblasti prevence sociálně patologických jevů u dětí a mládeže v působnosti resortu MŠMT

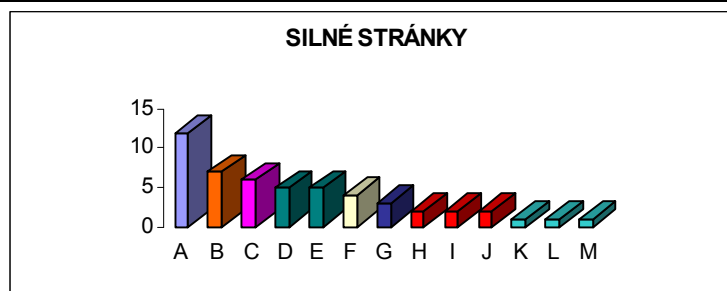
V roce 2003 -2004 byla ve spolupráci s krajskými školskými koordinátory prevence realizována SWOT analýza, jejímž hlavním cílem a posláním bylo vymezení

- Ø silných stránek – tj. toho, co pozitivně ovlivnilo vývoj realizace prevence v období 2001-2004**
- Ø slabých stránek – tj. toho, co je považováno za negativní faktor v období 2001-2004 a co je tudíž třeba zlepšit**
- Ø příležitostí – tj., co je vnímáno jako příležitost, které mohou do budoucna ovlivnit (ať již v pozitivním či negativním smyslu slova) oblast prevence**
- Ø hrozby – tj. vše, co je vnímáno jako jednoznačná hrozba budoucnosti pro oblast prevence.**

SILNÉ STRÁNKY

(údaje uprostřed uvádějí absolutní četnost jevu – min. 0, max. 14)

system, strategie, koncepce	12	A
Vzdělávání	7	B
koordinátoři, metodici	6	C
volnočasové aktivity	5	D
legislativa	5	E
přístup k informacím	4	F
financování	3	G
odborníci v PP	2	H
zájem, snaha řešit problémy	2	I
programy PP	2	J
mezinárodní spolupráce	1	K
MPP	1	L
monitoring	1	M

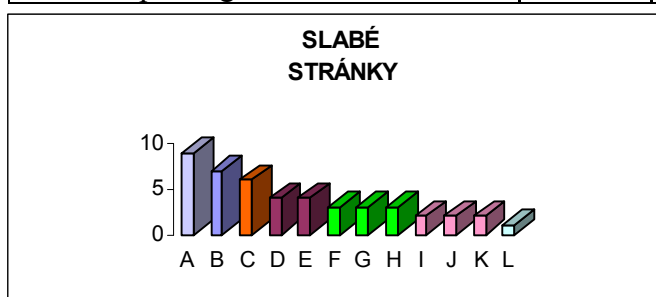

Za hlavní silné stránky v oblasti primární prevence u dětí a mládeže je považováno:

- zlepšování systému vzdělávání a postupné prosazování systému celoživotního vzdělávání,
- rozšíření právního vědomí
- stabilní tok financí z MŠMT formou dotací
- podmínky pro volnočasové aktivity dětí a mládeže /strukturované a organizované/
- existence sítě středisek SVCČ a NNO v oblasti spec. i nespec. PP
- stabilizovaný systém primární prevence ve školství, MŠMT, KÚ, OMP, ŠMP, NNO které se podílejí na programech ...
- Existence celonárodní strategie na poli primární prevence doplněná (v mnoha případech) o obdobné strategie krajské
- Školní preventivní strategie v každé škole a jejich každoroční precizace, krajské vyhodnocení a kontrola ČSI
- vzájemná a otevřená komunikace mezi resorty a kraji (krajskými úřady).

SLABÉ STRÁNKY

System, strategie, koncepce	9	A
vzdělávání	7	B
podmínky práce ve Š a ŠZ	6	C
financování	4	D
metodici, koordinátoři	4	E
spolupráce rodiny a školy	3	F
koordinátoři, metodici	3	G
evaluační nástroje	3	H
kontrola kvality, certifikace	2	I
mediální politika	2	J
negativa práce v PP	2	K
patologická latence	1	L

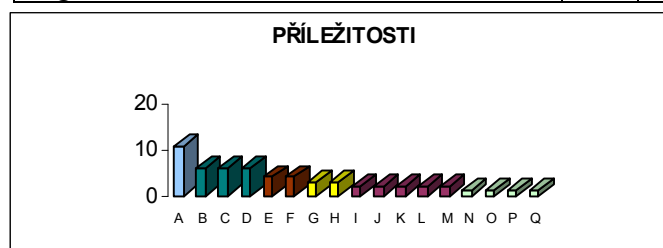

Za hlavní slabé stránky v oblasti primární prevence u dětí a mládeže je považováno:

- prevence pouze ve škole, po skončení vyučování nemožnost postihu, nekontrolovatelnost žáků
- spolupráce s rodiči
- prevence jen ve školách, absence prevence v rodinách
- absence kontinuálního vzdělávacího systému
- nedostatečné pregraduální i postgraduální vzdělávání pedagogů v oblasti komunikace a SPJ
- ne odbornost pedagogů v dané oblasti (absence právního vědomí)
- nedostatečné pravomoci OMP a ŠMP
- nejasná měřitelná kritéria sledování efektivity MPP
- neschopnost měřit efektivitu
- absence schopnosti evaluace preventivních programů
- absence systému udělování akreditací vzdělávání
- nedostatečná a kontraproduktivní mediální politika ve vztahu k primární prevenci (dále jen PP)
- nedostatečné legislativní zakotvení prevence

PŘÍLEŽITOSTI

Vzdělávání	11	A
koordinace, strategie, koncepce	6	B
podmínky práce ve Š a ŠZ	6	C
metodici, koordinátoři	6	D
Financování	4	E
legální drogy	4	F
kontrola kvality, certifikace	3	G
geneze oblasti PP	3	H
spolupráce rodiny a školy	2	I
EU	2	J
služby v oblasti PP, SP a TP	2	K
zkušenosti z realizace PP	2	L
zájem, chuť	2	M
volnočasové aktivity	1	N
Monitoring	1	O
demotivace, nechť	1	P
Legislativa	1	Q

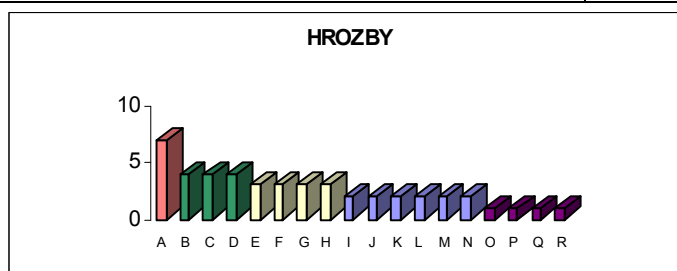

Za příležitosti v oblasti primární prevence u dětí a mládeže je považováno:

- vytvoření stabilního grantového systému
- čerpání dotací z EU
- možnost systematického a dlouhodobého vzdělávání metodiků prevence (OMP a ŠMP) , zkvalitnění výuky na VŠ
- rozšiřování znalostí v oblasti právního vědomí
- standardy kvality PP
- certifikace programů PP v ČR
- omezení reklamy na legální drogy
- zkvalitnění mezooborové spolupráce, spolupráce mezi PPP, PC a krajským úřadem
- Rámcové vzdělávací programy
- posílení a efektivní využití pozice třídního učitele
- vznik školských poradenských pracovišť
- zajištění statutu ŠMP
- evaluace programů

HROZBY

systém, strategie, koncepce, koordinace	7	A
životní styl	4	B
podceňování problematiky PP	4	C
Vzdělávání	4	D
geneze výskytu sociálně patologických jevů	3	E
legální drogy	3	F
organizovanost drogových zločinů	3	G
zdravotní aspekty	3	H
osobnostní předpoklady ŠMP	2	I
Legislativa	2	J
vliv médií	2	K
nezájem, nechuť	2	L
aspekt rodiny	2	M
Financování	2	N
podmínky pro práci ŠMP	1	O
liberalizace v oblasti PP	1	P
přeceňování problematiky PP	1	Q
kontrola kvality, certifikace	1	R

Za hrozby v oblasti primární prevence u dětí a mládeže je považováno:

- nechuť pedagogů vyvíjet aktivity, které nepřinášejí okamžitý viditelný výsledek
- nedostatečné využití stávající legislativy a nedostatečná kontrola dodržování legislativy
- nedostatečná ochrana dětí před alkoholem a pasivním kouřením v rodině a na veřejnosti
- vysoká společenská tolerance k legálním drogám
- mobilní telefony, Internet
- liberalizace drogové politiky
- absence pocitu zodpovědnosti za vlastní zdraví
- nejasná součinnost a propojení vertikální a horizontální úrovně v oblasti primární prevence
- ztráta komunikace mezi klíčovými subjekty, ztráta koncepce
- podceňování primární prevence
- absence certifikací programů PP

Příloha 3

Postup realizace skrytého vrstevnického programu

Postup realizace skrytého vrstevnického programu

Vstupní informace:

V rámci vstupní informace, která je dětem obvykle sdělena třídním učitelem nebo vyučujícím občanské výchovy (kde se také většina programu realizuje), se žáci dozvědí, že jejich třída byla vybrána jako jedna ze tříd na okrese k podrobnějšímu zmapování vzájemných vztahů, o kterých se učí v občanské výchově. Tato tzv. bílá polopravda je velmi účelná. Třída podobnou informací většinou vítá s nadšením.

První hodina:

Náplní první hodiny je sociometrický test, konkrétně sociometricko-ratingový test SO-RA-D (T-118), jehož autorem je Vladimír Hrabal. Před zadáním testu je vhodné pohovořit s dětmi o tom, že mají možnost dozvědět se řadu věcí o vzájemných vztazích ve své třídě, o sobě samých, o tom, jak nás vnímají ostatní apod. Záměrně je žákům zamlčeno, že jejich třída byla učitelem označena jako problémová, což by mohlo vyvolat obranné reakce typu: „Zase nás přišel někdo napravovat.“ Děti vyplní test včetně slovního zdůvodnění sympatií, které je mnohdy důležitějším zdrojem informací než bodový index. Žákům se zároveň sdělí, že příští hodinu, resp. setkání (většinou za týden nebo 14 dní) budou seznámeni s třemi nejsympatičtějšími a třemi nejvlivnějšími spolužáky podle výsledků testu.

Na závěr první hodiny použijeme techniku skupinové identifikace sympatických spolužáků. Vyzveme děti, aby si zapamatovaly směr, ve které sedí osoba, o které se domnívají, že je ve třídě nejoblíbenější (nezávisle na jejich individuální volbě). Poté žáky požádáme, ať zavřou oči a ukáží nataženou rukou na tuto osobu. V momentě, kdy už všichni ukazují, řekneme dětem, aby oči zase otevřely. V tuto chvíli dochází k pozitivní zpětné vazbě pro ty žáky, na které třídu ukazuje.

Autorka uvádí, že se jí dosud nestálo, že by děti, na které ukazovala třída, patřily mezi iniciátory šikany. I v případě sociometrického testu se agresori v kategorii sympatie umísťují ve spodní třetině. Jinak je tomu s vlivem. Tam se agresori umísťují daleko výše. Tuto skutečnost využívá autorka při vyhlásování nejsympatičtějších a nejvlivnějších žáků. Umožňuje jí totiž vyjádřit, že např. na druhém (nebo třetím) místě ve vlivu se kromě jmenovaných umístil i někdo, kdo je v sympatiích někde na chvostu skupiny, což je důvod se domnívat, že je jeho vliv negativní. Třídě se vysvětlí, že ho nebudeme jmenovat, neboť dnes vyhlášíme ty žáky, kteří mají na jednání třídy vliv pozitivní. To je ovšem současně první, zatím neadresná negativní zpětná vazba agresorovi, resp. pravděpodobnému agresorovi. Většina spolužáků se na agresora instinktivně podívá a i on sám většinou pozná, o kom je řeč. Dospělý se však při tomto prohlášení na agresora ne dívá, ale pomalu přehlíží zrakem obličej celé třídy.

Při vyhodnocování sociometrického testu je třeba věnovat pozornost i kvalitativní analýze, zejména zmapování vztahů agresorů k ostatním, určení spolužáků, jejichž názor je pro ně důležitý. Obdobně v případě obětí agrese je důležité pozorně přečíst zdůvodnění sympatií (často spíše antipatií). Autorka píše, že většinou objeví 2–3 prosociálně orientované dívky, které sice oběť na pětibodové škále hodnotí číslem 3 („ani sympatický, ani nesympatický“), které ale současně ve slovním zdůvodnění uvádějí, že je to osoba, která potřebuje pomoci či osoba neschopná, jež se neumí prosadit. Často nebývá obětí šikany jediná osoba, ale většinou 2–3 „outsidery“.

Vyplatí se důkladné prostudování materiálů, včetně osvojení si jmen a příjmení žáků. Teprve na základě znalostí, z jakých pozitivních vazeb děti ve třídě je možno vycházet, které negativní vazby jsou oslabené, které vazby lze využít jako podpůrné, co je pro jednotlivé děti důležité apod., můžeme vytvořit účinnou strategii proti šikanování.

Druhá hodina:

Následující hodina je zaměřena na výcvik v pozitivní vzájemné komunikaci. Současně se jedná o hodinu posilování pozitivních vazeb ve třídě. Po celou dobu se obracíme na třídu jako na celek, jako na jedince, kteří k sobě patří a jejichž vzájemné vztahy jsou pro každého z nich důležité. Užitečné je neprozrazovat hlavní důvod naší přítomnosti ve třídě (negativní jevy), neboť takto je kontakt ze strany dětí mnohem přirozenější, bez zábrán, žáci jsou kooperativnější a spontánnější.

Na začátku hodiny vyzveme děti, aby si na nalepovací štítky napsaly svá rodná jména (v případě, že se jejich křestní jméno vyskytuje ve třídě vícekrát, i příjmení). Pokud chtějí, mohou na štítek nakreslit i své logo (srdce, květinu, psa, motorku aj.). Dětem vysvětlíme, že je to z toho důvodu, protože chceme ke každému z nich mluvit adresně, a chceme vědět, s kým mluvíme. Poté vyzveme žáky, aby si štítky nalepili kamkoli na horní polovinu těla (čelo, hrud'). Sami si rovněž vyrobíme a nalepíme štítek.

Na stupínku (v čele třídy) si již před začátkem hodiny připravíme za pomoci dětí potřebný počet židlí pro vyhlášení „vítězů“ ve vlivu a sympatiích. Jelikož se obvykle vliv a sympatie v jednom až dvou případech kryjí, je většinou na stupínku méně než šest židlí. V případě, že dva nebo více žáků dosáhne ve vlivu nebo sympatiích stejný počet bodů, zveme je na stupínek společně. Pokud možno s humorem a lehce dramaticky začneme vyhlášovat umístění od třetího místa vlivu. Třídu vyzýváme k potlesku pro jmenované. Při vyhlásování „vítězů“ se snažíme se stupňovat napětí. Následuje vyhlášení pořadí podle sympatií – opět od třetího místa k prvnímu. U většiny dětí můžeme pozorovat napětí, očekávání, zda mezi vyhlášenými nebudou také ony.

Když jsou všechny stupně „vítězů“ (židle) obsazeny, zeptáme se na pocity každého z žáků na stupínku, a sice postupně v pořadí, v jakém sedí na židličkách („Andreo, jaké to bylo, když jsi slyšela své jméno a dozvěděla jsi se, že jsi pro třídu tak důležitá?“). Otázky se snažíme mírně obměňovat. „Vyvolené“ nabádáme k tomu, aby své pocity a sdělení neadresovali nám, ale těm, kteří je vybrali, tj. aby se dívali na třídu, když

mluví o pocitech radosti, štěstí či překvapení. Nu závěr této části vyzveme „vyvolené“, aby své pocity vůči zbytku třídy projevili potleskem, chtějí-li, stejně jako třída předtím vyjadřovala potleskem své sympatie jim.

V tuto chvíli je už většinou ve třídě vytvořena pozitivní atmosféra, ve které se dobře pracuje. V rámci krátkého úvodu k další části hodiny dětem vysvětlíme, že si častěji mezi sebou dokážeme dát najevo, že nás ten druhý naštvál, nebo říci, co nám na něm vadí, než vyjádřit, čím nám udělal radost, čeho si u něho vážíme nebo co se nám na něm líbí. Poté vyzveme žáky, aby postupně, tak jak sedí v lavicích, řekli některému ze svých spolužáků na stupínku (v čele třídy) co se jim na něm líbí, co u něho oceňují, kvůli jaké vlastnosti si ho váží (k žákům se obracíme jmenovitě: „Prosím, Jano začni!“). Děti předem upozorníme, že jejich úkolem je najít to, co dosud nezaznělo.

Pokračování hodiny záleží na počtu žáků ve třídě. 16 dětí nebo 28 dětí je rozdíl i z hlediska pozitivní komunikace. V případě, že je dětí méně, můžeme zařadit na konec hodiny psychohrátku „Místa si vymění ti, kteří...“ Pravidla hry jsou následující: židle jsou uspořádány do kruhu, sedíme mezi dětmi; řekneme dětem, že si nyní zahrajeme hru, pomocí které se mohou o sobě navzájem velmi rychle dozvědět věci, o kterých spolu možná dosud nikdy nehovořily, a vyzveme je, aby pozorně sledovaly, kdo si mění židli.

Na úvod použijeme neutrální instrukci typu: „Místa si vymění všichni, kteří mají mladší sourozence“, „Místa si vymění všichni, kteří mají doma psa“, aby se zmírnilo napětí, které u některých dětí nová sociální situace vyvolává. Po tomto krátkém „zácviku“, při kterém všichni zjistí, že na tuto hru stačí, zařadíme již z hlediska naší problematiky cílené instrukce typu: „Místa si vymění všichni, kteří by tuto třídu nevyměnili za jinou“, „Místa si vymění všichni, kteří mají v této třídě nejlepšího kamaráda“ až po „Místa si vymění všichni, kteří si myslí, že by se mohlo ve vztazích v této třídě něco zlepšit“, které proložíme neutrálními instrukcemi, jako např. „Místa si vymění všichni, kteří mají radši prázdniny než školu“.

Jako velmi účelné se jeví předat slovo jednotlivým žákům, nejlépe postupně, podle toho, jak sedí. Děti si mohou sami zvolit princip, podle kterého si budou měnit židle. Někteří žáci volí neutrální instrukce typu: „Místa si vymění všichni, komu dnes nechutnal oběd“, výzvy jiných žáků zase poskytují ostatním cenné informace. Tak např. na výzvu „Místa si vymění všichni, kterým vadí, že se někteří kluci chovají hrubě k holčákům“ se zvedlo kromě dívek i několik odvážných chlapců. Jednou se zase z úst chlapce, který zaujímal podle sociometrie v sympatiích a ve vlivu slabší průměr, objevila poměrně odvážná výzva: „Místa si vymění všichni, kteří mě mají rádi“.

Uspořádání židlí do kruhu lze využít rovněž ke hře „Chtěl/a bych, aby sis vedle mě sedl/a ty..., protože...“ (v kruhu je o jednu židli více než dětí – jedna židle tedy vždy zůstává volná). Pozorně přitom – kromě jiného – sledujeme, jestli nebyli někteří žáci jako adresáti tohoto sdělení vynecháni, a když na nás přijde řada (poté, co se uvolní místo po naší pravici), vyzveme někoho takového větou typu: „Chtěl/a bych, aby ses na židli vedle mě posadila ty, Martino, protože máš moc hezký

úsměv“ nebo „Chtěl/a bych, aby ses na židli vedle mě posadil ty, Petře, protože cítím, že je v tobě ukryto mnoho zajímavého“.

Při této hře děti často volbou pocítí i nás (učitele, psychologa, výchovného poradce), když svůj výběr odůvodňují např. slovy „...protože je s ním legrace“ ...protože nám rozumí ... protože je hodná“, což nejen potěší, ale hlavně posiluje bezprostřednost kontaktu se třídou.

Na závěr hodiny si židle mezi sebou vymění ti, kteří si myslí, že se dnes dozvěděli o sobě nebo o ostatních něco nového. Dále si židle vymění ti, kteří by chtěli v psychohrátkách pokračovat příště. Opakovaně dětem připomínáme, že mají jak právo zúčastnit se, tak právo účast ve hře odmítnout, že to záleží pouze na nich, že nic z toho, co děláme, nikdo nemusí dělat povinně.

Třetí hodina:

Na začátku další hodiny (za týden nebo za 14 dní) dáme žákům, kteří během předchozího setkání nevyjádřili zájem pokračovat v psychohrátkách, najevo úctu a respekt k jejich názoru, nicméně se jich ještě jednou jmenovitě zeptáme, jestli se přece jen nechtějí zúčastnit spolu se třídou dalších her. Zkušenost ukazuje, že prakticky žádné z následně oslovených dětí neodmítá ve společné činnosti pokračovat.

Během této hodiny zůstávají žáci na svých místech. Rozdáme jim papíry s instrukcí, že se dnes každý z nich může zamyslet nad otázkou, co by chtěl, aby se změnilo ve vztazích ve třídě. Děti mohou při této příležitosti obkreslit svou ruku, což je zároveň druhem podpisu. Ruce tedy nepodepisují, ale mohou podle svého přání nakreslit své logo, ruku ozdobit hodinkami, prstýnkami apod.

Na plochu obkreslené ruky napíší žáci sdělení nejméně třem svým spolužákům. Mají možnost adresně napsat, co by chtěli, aby tyto spolužáci změnili ve svém chování. V tomto případě jsou většinou, resp. téměř výhradně oslovení agresori: „Radku, nebuď na nás hrubý“, „Libore, nebuď srab a netroufej si na slabší“, „Petře, nechovej se jako blbec“ apod.

Po ukončení této činnosti vybereme od dětí obrázky rukou se vzkazy, zamícháme je a uděláme z nich kruh (na stupínku, je-li dětí 16, a kolem třídy, když je jich podstatně více). Vyzveme děti, aby si obrázky potichu prohlédly a vydržely mlčky, bez komentáře, přijmout všechna sdělení, včetně těch, která jsou adresována jim. Poté se děti posadí a my je vyzveme, aby vyjádřily své pocity, pokud chtějí. V této fázi hodiny jsou děti obvykle pasivnější oproti jiným částem programu. Do ničeho je však nenutíme. Řekneme jim, že je velmi těžké, ale zároveň důležité umět přijmout od kritiku od druhých, resp. akceptovat od blízkých lidí sdělení, že jim naše chování vadí a že chtějí, abychom se změnili. Dále hovoříme o tom, že je naším právem se rozhodnout, jestli tyto požadavky přijmeme či odmítneme. Připomínáme, že pokud odmítneme, vzdáváme se tak možnosti porozumění, navázání a udržení skutečně kvalitních přátelských vztahů, založených na vzájemné úctě a respektu k názoru druhého.

Čtvrtá hodina:

Před následující hodinou (za další týden nebo 14 dní) již během přestávky s žáky odsuneme lavice a židle ke stěně, abychom vytvořili co nejvíce volného prostoru ve

třídě. Na začátku hodiny si děti stoupnou do kruhu, přičemž jim nabídneme možnost chytit se za ruce a vychutnat si mlčky spojení tvořené lidmi, kteří jsou pro sebe navzájem důležití. I když děti toto spojení neodmítají, vyvolává tato nová zkušenost, zejména v pubertě, smích a pošťuchování (držení se za ruku s chlapcem nebo naopak s dívkou). Pro tento případ se osvědčuje obracet se k jednotlivým dětem jmenovitě (děti mají, tak jako při každém setkání, nalepené štítky se jmény) s otázkami typu: „Je pro tebe, Petře, Jirko, ...těžké, uchopit ruku svého kumaráda Radka, Jardy...?“ „Jaké to je Libore, Mírku... prožívat blízkost své spolužačky Jany, Veroniky...?“ apod.

Pokud se kruh nepodaří vytvořit, nenaléháme, nýbrž využijeme situaci k úvodnímu povídání o tom, jak je někdy těžší podat někomu ruku než do něho strčit. oznámíme žákům, že dnes budeme zkoušet své sociální dovednosti, svou schopnost přiblížit se k ostatním nikoli slovy, ale tím, co děláme. Budeme zkoušet, jestli se nám společně podaří překonat vnitřní bariéru, která nám někdy zbytečně brání v tom, abychom se přiblížili k lidem, které máme rádi.

Začínáme hrou „Molekuly“. Děti volně chodí v prostoru, představují částičky směsi, my směs rukama i slovy promícháváme, hovoříme o tom, že každá molekula je pro směr důležitá. Očekávána je věta: „Molekuly se shluknou po třech, šesti...“ Hlídáme, kdo se připojí „navíc“, aby nevznikaly zbytečně konflikty, když by skupina vypuzovala nadpočetného člena. Jako důležitý faktor zdůrazňujeme mlčení, upozorňujeme děti, že k sobě mluvíme celým tělem, tím jak se k sobě přibližujeme, jak se tváříme aj. Necháváme žáky prožívat si příjemnější aspekty neverbální komunikace.

Po této aktivitě následuje hra „Vláčky“. Z pedagogického hlediska se jedná o nejnáročnější část programu. Zvláště v početnějších třídách je někdy obtížné udržet při této činnosti kázeň. Dětem nejdříve vysvětlíme pravidla hry, poté se rozpočítají na prvního až třetího (první jsou „mašinky“, druzí „hytláci“ a třetí „strojvedoucí“). Žákům adresujeme výzvu, aby se „hytláci“ a „strojvedoucí“ postavili ve skupině každý na jednu stranu, „mašinky“ si stoupnou jednotlivě. Potom sami vybereme střídavě z „hytláků“ a střídavě ze „strojvedoucích“ ke každé mašině, takže vytvoříme trojice, když někdo chybí do trojice, hrajeme i my (psycholog, školní psycholog, speciální pedagog, výchovný poradce), popř. třídní učitel(ka), který(á) má podle toho, jestli děti chtějí aby se zúčastnil(a) celého programu, do třídy přístup (každý z nás doplňuje jinou trojici).

Zkušenost ukazuje, že pokud ponecháme rozdělení na dětech, vytvářejí většinou dvojice, které jsou homogenní z hlediska pohlaví i z hlediska vzájemných vztahů. Jako vhodnější se proto jeví, když výběr žáků do trojic provedeme sami. Vybíráme trojice smíšené, outsidersy třídy a oběti počínajících šikan dáme do trojic s prosociálně orientovanými dívkami nebo chlapci, kteří vůči nim v sociometrii vyjádřili kooperativní tendence, agresory pak s dívkami, které pro ně představují pozitivní autoritu (většinou vítězky sympatií třídy).

Trojice spolu nesmí (pod hrozbou diskvalifikace) verbálně komunikovat, ani nemá mít možnost domluvit se předem o neverbálních signálech, které by užívala pro do-

rozumívání při společném pohybu v prostoru. Otevřené oči má pouze strojvedoucí, děti se drží v pase, mašinka má před hrudí vztyčené dlaně jako obranu před nárazem.

Hru slovně řídíme. Vláčky se pohybují v prostoru. Poté, co se v jednotlivých rolích vystřídají všichni, ukončíme hru a vyzveme ty, kteří se cítili nejlépe v roli mašinek, ať si vytvoří skupinu v rohu místnosti, na který ukážeme. V dalších rozích se shromáždí ti, kteří se nejlépe cítili v roli hytláků a v roli strojvedoucích.

Začneme s mašinkami. Vyzveme ostatní dvě skupiny, aby na základě vlastní zkušenosti s tím, jaké to je být mašinkou, sdělili mašinkám, jaké vlastnosti a způsoby chování se v tom „být mašinkou“ uplatňují. Děti obvykle na mašinkách oceňují odvahu (nebát se narazit), obětavost (když špatně řídí strojvádcem nebo hytlák, odnese to mašinka) a důvěru v ostatní. Potom mluví mašinky o svých pocitech („co se mi líbilo, proč jsem si to vybral/a). Podobně se vystřídají i obě další skupiny. U hytláků děti většinou hodnotí, že bez nich nemůže strojvedoucí řídit, že jsou spojnicí mezi strojvedoucím a mašinkou (komunikační dovednosti) a že mají velkou odpovědnost. U strojvedoucích hodnotí rovněž odpovědnost, rozhodování (dominanci) a odvahu.

Hodinu je vhodné uzavřít nějakou kontaktní hrou na zklidnění. Můžeme např. vytvořit kruh, děti zavřou oči a my pošleme v obou směrech tři doteky různého charakteru na obličej. Kdo obdržel dotek, otevře oči a předává stejné doteky dalšímu. Postupně přibývá dětí s otevřenými očima i smíchu z postupného zkracování dotekového poselství. Děti přitom vedeme k tomu, aby se zdržely verbální komunikace.

Pátá (závěrečná) hodina:

Poslední hodina (v dalším týdnu nebo za 14 dní) použitého skrytého vrstevnického programu patří z hlediska cíle intervenčního programu mezi nejdůležitější. Žáci zůstávají v lavicích, přičemž jim rozdáme papíry, na které podobně jako ve druhé hodině obkreslí svou ruku, tentokrát ovšem doplněnou podpisem. Mluvíme s nimi o tom, že je snadnější a jednodušší chtít po druhém, aby změnil své chování on (jak jsme to dělali ve druhé hodině), než uvědomit si a sdělit ostatním, jakým chováním nebo čím jiným bychom mohli druhým udělat radost my sami. Nemůžeme měnit druhé, třebaže je důležité jim sdělit, co se nám na jejich chování nelíbí. Máme však nyní možnost nabídnout třídě jako celku, popř. těm spolužákům, kteří jsou pro nás důležití, že změníme svoje vlastní chování. Můžeme např. vyjít z toho, co jsme se dozvěděli z rukou ostatních při druhé hodině. Můžeme však také dospět k vlastnímu rozhodnutí o tom, co udělat pro to, abychom se všichni ve třídě cítili lépe.

Klíčovou část programu poslední hodiny přenecháme popisu samotné autorky, mj. z toho důvodu, že se v této části hodně opírá o autentická sdělení řady žáků a hojně užívá přímé řeči.

„Improvizuji, v každé třídě používám pro pozitivní argumentaci něco z toho, co o třídě vím (např.: „Většina z nás si vyměnila místa, když šlo o to, kdo cítí potřebu něco ve vztazích ve třídě změnit. A tohle právě je ta možnost nabídnout ostatním na své symbolicky natažené ruce to, co můžu já sám udělat pro věc, kterou většina třídy

chce" apod.) Je to možná jen náhodně, ale ve všech třídách, kde jsem program aplikovala, se zdařilo, že změnu svého chování nabídli třídě i ten, kdo o sobě ve druhé hodině na dlaních svých spolužáků četl nejvíce kritiky.

Z podepsaných rukou udělám kolem třídy na zemi kruh (není nutno stěhovat lavice) a vyzvu děti, aby si zkusily beze slova přečíst a vychutnat, co jim ostatní nabízejí. Zvláště pro pubescenty je to dost těžký úkol, ale ticho pomáhá jednotlivá sdělení zažít.

Poté se děti posadí a já je vyzvu (opět jmenovitě a nejlépe popořadě, jak sedí), aby se obrátily na jednotlivé spolužáky a sdělily jim, jaké mají pocity a ze které ruky mají největší radost. Vedu děti k tomu, aby svá sdělení adresovaly jmenovitě a dívaly se na toho, o kom mluví. Většinu se obrací k tomu, kdo je nejvíc překvapil (bývá to agresor), kterému se dostává od mnoha dětí sdělení typu: „Radku, moc mě potěšilo, že jsi napsal, že se chceš změnit“, nebo „Radku, myslela jsem, že jsi srab, když si pořád troufáš na slabší holky, ale vidím, že jsem se spletla“. Ptám se všech, které spolužáci takto oslovili, jaké bylo něco takového slyšet. Nejčastější odpověď je „Dobrý“, „Příjemný“.

V jedné třídě teď už bývalý agresor, osmák, napsal: „Už nebudu mlátit mladší spolužáky“. Měl kdysi odklad školní docházky a kromě toho byl fyzicky vyspělý. Děti mu poskytovaly zpětnou vazbu spontánně, téměř všechny mluvily o tom, jak jsou rády a jak obdivují to, co udělal. Přišla řada na nejmenšího chlapce ze třídy, který seděl v první lavici. Chlapec povstal, otočil se do poslední lavice k agresorovi a řekl: „Já mám taky radost, žeš to napsal, ale já bych byl rád, kdybys nemlátil i mě, když jsem starší. Já jsem šel do školy až v sedmi letech.“ Obrátila jsem se na agresora s otázkou, jestli může do svého rozhodnutí zahrnout i starší; samozřejmě přisvědčil. Dojala mne odvaha, jakou ve změněné pozitivní atmosféře projevil ten slabší, i odvaha, s jakou „šel s kůží na trh“ agresor, který na rozdíl ode mne nemohl vědět, že se mu to nakonec „vyplatí“. (Martincová, 1998, s. 26–27)

Příloha 4

Kartička pro žáka

Kartička pro žáka – pro zápis a přehled o čerpání výmazu špatné známky či poznámky.

Jméno:		Třída: 2006/2007		
Podpis třídního učitele:		Podpis ředitele školy:		
		Razítko školy:		
září Vyučovací předmět	říjen Vyučovací předmět	listopad Vyučovací předmět	prosinec Vyučovací předmět	leden Vyučovací předmět
únor Vyučovací předmět	březen Vyučovací předmět	duben Vyučovací předmět	květen Vyučovací předmět	červen Vyučovací předmět

Příloha 5

Dotazník

Milé děti, ve vaší třídě proběhl(nebo proběhne) program, který se týkal(bude týkat) násilí. Abych zjistila, co o násilí víte, připravila jsem si pro vás tento dotazník.

Miloslava Hanousková

Nikam se nepodepisujte!!!!

1. Chodíš do:

a) 4. třídy

c) 5. třídy

2. Jsi:

a) dívka

b) chlapec

3. Byl(a) jsi ve škole, když jste měli program O násilí?

a) ano

b) ne

4. Co je násilí?

a) Když někdo někomu ublíží

b) Když někdo někomu ublíží a potom se omluví

c) Když někdo někomu schválně ublíží

5. Patří pomlouvání do násilí?

a) ano

b) ne

6. Která bolest je horší?

a) Když bolí tělíčko

b) Když bolí dušička

7. Chytrý útočník:

a) Vybírá si komu ublíží

b) Ublíží a okolí si o něm myslí, že je hodný a milý

c) Ublíží pouze chytrým dětem

d) Ublíží a všichni okolo to o něm

vědí

8. Kdo se musí svěřit s trápením?

- a) Násilník (útočník – agresor)
- b) Ublížený (oběť – napadený)

9. Které špatné chování(násilí) vidíme nejčastěji u dívek?

- a) Perou se
- b) Lžou
- c) Pomlouvají
- d) Jiné (vypiš)_____

10. Co bys poradila kamarádovi, který se ti svěří, že mu chce někdo ublížit?

- a) Dát najevo, že se nebojí, že si to nenechá líbit a řekne to někomu
- b) Rozplakat se
- c) Přemluvit útočníka, aby ho nechal být a našel si někoho jiného
- d) jiné (vypiš)_____

11. Napiš číslo na Krizovou linku bezpečí:

12. Napiš, kde bys mohl číslo na Krizovou linku bezpečí najít:

13. Jakým způsobem můžeme násilí předejít (aby se nestalo)?

- a) Nikam nebudeme chodit
- b) Budeme cvičit bojové sporty
- c) Budeme chodit s kamarády, kteří mají stejnou cestu
- d) Skamarádíme se s násilníkem, aby ublížil někomu jinému

14. Kdo by ti měl pomoci v případě, že máš nějaké trápení? Vypiš:

15. Žák, který má často svěšená ramena, kulatá záda a hlavu skloněnou:

- a) Něco ztratil a hledá to na zemi
- b) Má zdravé sebevědomí - důvěřuje si, věří si a myslí si o sobě že je fajn
- c) Je nemocný
- d) Má nízké sebevědomí - nevěří si, myslí si o sobě, že není dobrý

16. Ublížoval ti někdo schválně ve škole?

- a) ano
- b) ne

Děkuji za vyplnění dotazníku a přeji hezký den.

Příloha 6

Řízený rozhovor se školními metodiky prevence na základních školách

1. Jak dlouho vykonáváte funkci metodika prevence na vaší škole?

- a) 1-3 roky
- b) 4-6 let
- c) 7 a více let

2. Jste metodikem prevence pro oba stupně ZŠ?

- a) ano
- b) ne

3. Primární prevenci SPJ spatřujete za nejpřínosnější, na kterém stupni ZŠ?

- a) 1. stupni ZŠ
- b) 2. stupni ZŠ
- c) obou stupních ZŠ

4. Spolupracujete s jinými subjekty v rámci prevence?

- a) ano
- b) ne

Pokud ano - se kterými?

- a) Policie
- b) SPOD
- c) OMP
- d) PPP
- e) jiné

5. Kdo vytváří minimální preventivní program pro vaši školu?

- a) pouze metodik
- b) metodik a ředitel
- c) metodik, ředitel, učitelé
- d) metodik, ředitel, učitelé, OMP
- e) jiní

6. Účastní se tvorby minimálního preventivního programu ostatní učitelé?

- a) ano
- b) ne

7. Uskutečňujete v rámci prevence aktivity určené pouze učitelům?

- a) ano
- b) ne

Pokud ano, je o tyto akce zájem?

- a) ano
- b) ne

8. Které preventivní aktivity směřujete k rodičům?

- a) přednášky
- b) letáky
- c) besedy
- d) jiné

Zaměřujete se spíše na :

- a) rodiče žáků celé školy
- b) rodiče žáků 1. stupně ZŠ
- c) rodiče žáků 2. stupně ZŠ

9. Konzultujete s někým problémy s metodikou prevence?

- a) ano
- b) ne

Pokud ano, tak s kým:

- a) ředitel
- b) výchovný poradce
- c) OMP
- d) ostatní učitelé
- e) jiní

10. Kontaktujete někdy OMP?

- a) ano
- b) ne

11. Spatřujete práci OMP pro Vás za přínosnou?

- a) ano
- b) ne

12. Vzděláváte se pro činnost metodika prevence?

- a) ano
- b) ne

Pokud ano, jaké vzdělávání jste absolvoval(a)?

13. Využíváte v prevenci tzv. peer programy?

- a) ano
- b) ne

14. Umíte využít vrstevnický program pro práci s problémovou třídou?

- a) ano
- b) ne

15. Vytváříte sám(sama) nějaké preventivní programy?

- a) ano
- b) ne

Pokud ano, tak s jakou tématikou?

- a) šikana
- b) návykové látky
- c) jiné

16. Vypisujete za školu projekty či grandy na financování preventivní činnosti?

- a) ano
- b) ne

Příloha 7

Věc: Potvrzení o překladu z CS do EN

Dodavatel:

Skřivánek s.r.o.
U Jordánka 265/11
682 01 Vyškov, Česká Republika
IČ: 60715235
DIČ: CZ60715235

Provozovna: České Budějovice
Zátkova náhřež 7
370 01 České Budějovice 1

Číslo zakázky: 10153606

Objednavatel:

Miloslava Hanousková
Modřínová 352
37361 Hrdějovice

Název článku: **Metody a přístupy v prevenci rizikových činitelů na prvním stupni základních škol**

V Českých Budějovicích dne: *29. 3. 2007*

MILUŠA HANOUSKÁ
.....
Jméno a příjmení

■ ■ ■ ■ ■
SKŘIVÁNEK

Skřivánek s.r.o.
Zátkova náhřež 7
370 01 České Budějovice
IČ: 60715235, DIČ: CZ60715235
Tel.: +420 398 360 407
Fax: +420 398 350 406

SEZNAM ZKRATEK

ČR	Česká Republika
RVP	Rámcový vzdělávací program
MŠMT ČR	Ministerstvo školství mládeže a tělovýchovy ČR
LMD	Lehká mozková dysfunkce
ADHD	Porucha pozornosti spojená s hyperaktivitou (Attention deficit hyperactivity disorder)
ADD	Porucha pozornosti
ESRO	Emoční a sociální rozvoj osobnosti
SPOD	Sociálně právní ochrana dětí
OMP	Okresní metodik prevence
PPP	Pedagogicko psychologická poradna
ZŠ	Základní škola
SPJ	Sociálně patologické jevy
KLB	Krizové linky bezpečí